

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Матеріали
V міжнародної науково-практичної конференції
«Соціалізація особистості
у сучасних соціокультурних контекстах»

Затверджено
редакційно-видавничою радою
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди
Протокол № 3 від 7.04.2014 р.

Харків 2014

Редакційна колегія:

Денисенко І.Д. – доктор філософських наук, професор

Куц Г.М. – доктор, політичних наук, доцент

Півнева Л.М. – доктор політичних наук, професор

Радіонова І.О. – доктор філософських наук, професор

Роговський О.М. – доктор філософських наук, професор

Затверджено редакційно-видавничою радою

Харківського національного педагогічного

університету імені Г.С.Сковороди

Протокол № 3 від 7.04.2014 р.

Збірник складено за матеріалами V міжнародної науково-практичної конференції: «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах» (11 квітня 2014 року, кафедра політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди).

Видано за рахунок укладачів

Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах». Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2014. – 156 с.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди, 2014

ЗМІСТ:

Секція 1. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	6
Барабаш О.В. Соціалізація в умовах сучасності та пошук її інституціональної перспективності як площина наукового аналізу	6
Бірюкова М. В. Праксіологічні засади дослідження соціального суб'єкту	9
Бонакер Марко Social market economy: idea, development, practice	11
Давидова М.О. Самоактуалізація особистості в культурі постмодерну	17
Денисенко І.Д. Моделі поведінки особистості в сучасних соціокультурних контекстах: стратегії пошуку	20
Завгородько Л.В. Філософія географії як засіб окреслення метафізичного кордону	22
Зарєчний М.М. Проблема соціалізації жінки у сучасному світі.....	23
Лобанова Л.А. «Парадокс толерантности» в контексте проблем современного общества	25
Максимова Н.Л. Глобалізація і освіта	28
Марченко И.И. Миграция населения в Украине	29
Пасісниченко В.Л., Пасісниченко І.М. З. Бауман про ідентичність в умовах глобалізації	32
Радіонова І.О. Moda: від проблематики соціального розрізнення до теоретичного оновлення	36
Роговский А.М. Культура в контексте центра и периферии.....	38
Скакун Е.В. Совершенствование подготовки специалистов с высшим образованием в условиях глобализации	41
Стрельнікова О.О. Соціально-економічні чинники, що обумовлюють інституціоналізацію добродійної діяльності в сучасній Україні.....	45
Толстов І. В. Роль реклами у процесі соціалізації особистості.....	46
Шаленберг Петер Responsibility of entrepreneurs in the social market economy.....	48
Шепеленко І.П. Концептуалізація соціального потенціалу сучасного міста: соціологічний аспект.....	53
Секція 2. ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ	56
Власенко Т.Т. Вплив мас-медіа на легітимізаційні практики держави.....	56
Дудка Ю.А. Ринок праці у контексті гендерного аналізу.....	58
Здоровенко В.В. Соціальна дійсність та призначення творців політичної культури.....	60
Калюжна Ю.І. Теоретична імпліцитність «субстанції» легітимізації влади в конструкціях сучасних дослідників	63

Карпеева А.Н. Политическая социализация личности & средства массовой информации: особенности взаимодействия в условиях современного общества	64
Куц Г.М. Україна пострадянська: від фасадної демократії до олігархічно-кланового режиму.....	67
Магда Г.В. Затінки минулого: формування національної ідентичності в контексті сучасної археології	69
Півнева Л.М. Університет як агент впровадження політичних поглядів у свідомість студентської молоді	72
Прокопчук Ю.С. Національна ідея як консолідуючий чинник сучасного українського суспільства	76
Ревенко Н.Г. Деякі аспекти політичної соціалізації в умовах системної кризи 2013-2014 рр. в Україні	78
Савельєва Т.П. Соціальні мережі в політичному просторі сучасного суспільства.....	81
Северин Э.Н. Права и свободы человека как средство политико-правовой социализации	84
Шкребець С.М., Шкребець М.С. Цілеспрямована та стихійна політична соціалізація у сучасній Україні	87
Секція 3. ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ, ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ	91
Бабухіна С.А. Ценностный конфликт: теоретические и эмпирические интерпретации	91
Білоцерківська Н.Г. Правові аспекти соціалізації молоді.....	94
Данько Ю.А. Тролінг – мережевий феномен сучасності	97
Пелішенко В.О. Злочинна субкультура: проблеми експлікації	100
Пелішенко І.І. Природжений злочинець: міф чи реальність?	103
Понеділок А.І. Руйнація особистості у контексті загальної кризи у суспільстві	106
Турко І.І. Вплив соціалізації права на трудовий договір.....	108
Чеботарева Н.В. Бунт этничности и современные реалии.....	111
Секція 4. РЕЛІГІЯ І ДУХОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ.....	114
Волкова О.Г. Професійна «Я-концепція» студента.....	114
Гужва О.П. Жінка від науки: виклик долі	116
Жванія Т.В. Культурологічна компетентність майбутніх психологів.....	117
Здоровенко В.В., Здоровенко Л.В. Пліуралізація християнства в умовах глобальних соціально-культурних трансформацій	120
Кузнецов О.І. Моральність у соціальному вимірі особистості	124

Лантух А.П., Меркулова Н.Ф. Религиозно-духовные практики как средство социализации в медицине	127
Лісена Т.О. Емоційний інтелект як чинник успішної професійної соціалізації.....	129
Лобанов К.Н. Роль религиозного и научного мировоззрений в процессе духовной социализации личности.....	132
Носенко В.В. Розуміння релігійності усучасному суспільному контексті	135
Панков Г.Д. Аскетическа оценка мира в контексте проблемы социализации	138
Петрушов В.М. Роль критичного мислення у становленні неординарної особистості	141
Рудя Р.Г. Особливості соціалізації військовослужбовця в сучасному українському суспільстві.....	144
Стефанюк С.К. Сімейне дозвілля та етнотеатр у зрізах мікрофакторів соціалізації.....	146
Шаповал В.Н. Психологические аспекты полоролевой социализации личности	150
Шелковая Н.В. Концепция «бедной религии» М. Эпштейна	152

Секція 1. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

О.В. Барабаш

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

СОЦІАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ ТА ПОШУК ЇЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВНОСТІ ЯК ПЛОЩИНА НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Останнього часу спектр наукових досліджень є зосередженим, в тому числі, на колі питань, пов'язаних зі змістовними та інституціональними перспективами розвитку як усього людства так і окремих його складових – національних держав, міждержавних союзів, об'єднань різного ґатунку на рівні громадянського суспільства, або по лінії держава-громадськість, тощо. Вона стосується аналізу тенденцій розвитку ситуації, виявлення механізмів ствердження та поширення інституцій або, навіть, “ультраструктур” успішності, становлення її сутнісних параметрів. В ситуації змістовних взаємовпливів та змішання контекстів, окреслення напрямків біполярності розвитку на різних рівнях, процесів маргіналізації соціуму, з урахуванням сучасної одноманітності глобальної техногенності - ці завдання, мабуть, набувають нових дослідницьких контурів, потребують міждисциплінарного аналізу.

Одне з найбільших, на наш погляд, завдань що актуалізуються викликами часу – дослідження перспектив сполучення процесів соціалізації майбутнього та його інституціонального представлення. Новітні інтернетизовані пропозиції вписування у можливості соціалізації набувають все більш конфліктного характеру з їх усталеними формами. Про це свідчать різні події сучасного світу; 12 березня, у Міжнародний день боротьби з цензурою в Інтернеті, Тім Бернерс-Лі, винахідник Інтернету, заявив лондонській газеті Guardian про необхідність створення веб-конституції, або ж глобальної конституції (“Біль про права”), що здатна стати міжнародним стандартом, який закріплює принципи захисту приватного життя, свободи слова та розумної анонімності для електронного

ресурсу, який піддається усе більшим атакам зі сторони урядів. Мета створення такого документу – відстояти відкритий нейтральний Інтернет у ствердженні відкритого уряду, добротної демократії, охорони здоров'я, поєднаних між собою співтовариств та різноманітних культур. Вочевидь, сам проект зустрінеться з сумою складнощів на національних та міжнародному рівнях, які засвідчать про згадані проблеми вектору соціалізація – інституціоналізація, з виходом на коло питань щодо ролі держави і права, механізмів представлення і відстоювання різноспрямованих інтересів. Симптоматично, у цьому смислі, виглядає історія пірінгової системи електронної готівки, що використовує однойменну цифрову валюту (криптовалюту, віртуальну валюту) Bit coin. За кілька останніх років ці електронні нефіатні гроші стали одним з майже загальноприйнятих у світі засобів розрахунку за відсутності будь-яких державних та міждержавних гарантій. Зрештою ціле коло держав мало і має визначатися у своєму ставленні до явища, що пов'язало реальний та віртуальний світи на якісно новому рівні, а відношення до згаданих віртуальних грошей у широкому контексті знову привертає увагу до потенціалу лібералізму, його акцентованої уваги до змісту ідеї свободи, реалізації особистісних прав, інституціоналізації їх проявів та форм в сучасному світі. Саме така постанова питання виникла разом з падінням курсу Bit coin слідом за заборонаю платежів у цій формі урядом Китаю.

На фоні сучасних світових подій, на наш погляд, знаковою щодо акцентованості наукового дискурсу виглядає робота Дерона Єйсмоглу та Джеймса Робінсона “Чому нації стають невдахами” (Why Nations Fail: The origins of Power, Prosperity and Poverty/ Daraon Asemoglu, James A. Robinson/ First Edition, 2012). Чотири основні поняття – екстрактивні (політичні і/або економічні) інститути, інклюзивні інститути, інституціональні траєкторії (поряд з інституціональним дрейфом), та креативне руйнування – розбудовують і скріплюють концепцію авторів і, зрештою, привертають нашу увагу до варіантів сполучення сучасної соціалізації та інституціональних рішень. А конструйована авторами варіативність підпорядковується вирішенню завдань

досягнення життєвого успіху (західне розуміння) на національно-державному рівні. Слід відзначити, що у попередніх роботах Дерон Єйсмоглу, представник Массачусеттського технологічного інституту, вже підкреслював доведеність статистичного зв'язку між ступенем захищеності прав власності і середнім рівнем доходів, а також виходив з важливості ролі інституціональних параметрів. В останній же книзі саме вибір інклюзивних інститутів, що укорінюють й поширюють свободи та ринковий обмін ресурсами, визнається ключовим фактором майбутнього процвітання країни, бо вони, за Д. Єйсмоглу, ведуть до зростання ВВП і загальної заможності. Власне, якщо брати до уваги політичну складову, то за ствердження інклюзивних інститутів виникають демократія і громадянське суспільство. Шлях установи й консервації інститутів, чий дії спрямовані на пригноблення жителів, і в тому, або іншому ступені примушують їх до праці неринковими методами (екстрактивний напрямок), зрештою призводить до занепаду, невдач, аутсайдерства на державному рівні. Хоча робота й зосереджена, перш за все, на підсумковому вирішенні завдань макроекономічного характеру, за дослідницькою націленістю вона виходить з потреб вільної соціалізації та інституціональних перспектив її представлення, в яких суттєве місце посідають завдання взаємодії й сполучення всього корпусу сучасних інститутів права, модернізації й перспектив їх розвитку. Саме під цим аналітичним кутом, на наш погляд, заслуговують на увагу методи й характер визначення авторами “критичних зшивок” інституцій, що на тривалий час визначають структури й шлях перспективи. Усі подальші інституціональні траєкторії (інституціональний дрейф) та переутворення соціальної структури суспільства внаслідок відповідного креативного руйнування, зрештою, виходять зі змістовно вузлових суспільних та відповідних їм подальших інституціональних рішень, які ми можемо позначити як “точка біфуркації подій”, за якою задається цілий алгоритм подальших змін системного характеру. Згадана площина дослідження представляється нам актуальною і такою, що визначає, в тому числі, спектр та можливий інструментарій проектування бажаного майбутнього України.

ПРАКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТУ

Сучасна соціологічна практика, яка на відміну від теорії претендує не скільки на істинність, скільки на ефективність, задає нові вектори соціологічного теоретизування, що забезпечить оптимальну спрямованість на зміну соціальної реальності. Власне з точки зору постнекласичної раціональності результати дослідницької діяльності соціолога незалежно від їх об'єктивності та адекватності впливають на напрям розвитку об'єкту і на процеси його життєдіяльності.

В той же час, на нашу думку, предметом соціологічної рефлексії не став праксіологічний вектор вивчення феномену суб'єктності. З праксіологічних позицій, мета повноцінних і коректних соціологічних досліджень на теоретичному і емпіричних рівнях полягає не стільки в констатації існуючого стану справ, скільки в обґрунтуванні можливості і корисності певних змін. Таким чином, праксис як основа соціологічного теоретизування обґрунтовує можливості зміни онтології практики.

Слід зазначити, що дискусія про суть суб'єктності, про природу соціального суб'єкта і його призначення ведеться досить давно, а проблема суб'єкта є актуальною упродовж усієї історії практично усіх суспільних і гуманітарних наук, у тому числі і філософії, і психології, і соціології та інших.

У класичному соціологічному трактуванні соціальний суб'єкт – це особистість, соціальна група або ціле суспільство, що ініціюють і здійснюють соціальні дії, діяльність, поведінку і таке інше.

Разом з цим, філософсько-соціологічна думка останньої чверті XX - начала XXI ст. (постмодерністський період) рясніє констатаціями «смерті суб'єкту». Полеміка про «наповнюваність» поняття суб'єктність і про саме існування соціального суб'єкта була ініційована М. Фуко в його тезі про «смерть суб'єкту»

[3] і була підтримана М. Кастельсом [1] в його тезі про зникнення соціального актора. З ідеями М. Фуко і М. Кастельса, на наш погляд, можна погодитися лише з обмовкою, що йдеться про традиційного і модерного суб'єкта дюркгеймівського типу. Сучасний постмодерний, турбулентний світ дає основу проголосити «суб'єкт помер, будь здоровим суб'єкт». Іншими словами, сьогодні виникає новий суб'єкт, якого можна назвати «Homo practicing in late, - modernity», тобто людина, яка практикує в епоху пізнього модерну, тобто діє раціонально або спонтанно (обирає, купує, самоорганізує, споживає, проектує, організовує і т. інш.) у просторі невизначеності, нелінійності, підвищеного ризику, обмеження ресурсів, неоднозначності технологій досягнення мети і володіє, по суті справи, полісуб'єктністю.

Сучасну особистість в соціології ідентифікують як через низку сталих понять – суб'єкт, агент, актор, а також через нові дефініції та характеристики: споживач, реципієнт, «сетенін» (замість громадянина) і так далі, доповнюючи, уточнюючи і поглиблюючи ряд понять - «індивід – особистість – суб'єкт діяльності – індивідуальність» [2, с. 19]. Генеза, інтерпретація й особливості відображення соціальної дійсності цих понять різні.

У класичній соціології в інтерпретації поняття «соціальний суб'єкт» домінує гносеологічний дискурс, згідно з яким, соціальний суб'єкт – це людина мисляча і раціонально діюча. Звідси відповідно до класичної традиції суб'єктність має обмежене, елітарне коло людей, здатних усвідомити бажане і діяти у напрямі його досягнення.

З праксіологічних позицій особистість, що наділена суб'єктністю, не лише діє зараз, але і готова проектувати бажане майбутнє, технологізувати можливі алгоритми досягнення цього майбутнього і може, усвідомивши і вибравши найбільш ефективне і бажане, діяти в певному напрямі. У такому разі соціальний суб'єкт бере на себе відповідальність за вибір мети і способів її досягнення, що дозволяє йому реалізовувати свою проектну роль.

В той же час, практикоорієнтований суб'єкт, виступаючи стратегом і тактиком діяльності, має простір уявлень і переваг бажаного майбутнього, що

дозволяє йому в процесі діяльності варіювати і коригувати цілі, шляхи їх досягнення, взаємодіяти з конкурентами, партнерами та іншими суб'єктами. Окрім здатності встановлювати правила і за ними організовувати взаємодію з партнерами і контрагентами, важлива власна здатність соціального суб'єкта наслідувати заявлені правила. Отже, з праксіологічних позицій дослідження соціального суб'єкта дозволяє оцінювати його як особистість, здатну до досягнення як внутрішньої згоди, кооперації і консенсусу, так і вибудовуванню партнерства в соціальному середовищі, в якому вона діє. У такому контексті ми можемо говорити про суб'єктність як феномен, який підтверджений ресурсами дії для досягнення власних цілей, співвідносившись при цьому з вимогами і намірами інших учасників взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс ; [пер. с англ.; науч. ред. О. И. Шкаратан]. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
2. Мальковская И.А. Метаморфозы субъектности в современном мире / И.А. Мальковская // Социс. — 2008. — № 5. — С. 16—25.
3. Фуко М. Субъект и власть / М. Фуко. // Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. Ч. 3. ; [пер. с франц. Б. М. Скуратова под общей ред. В. П. Большакова]. — М. : Праксис, 2006. — С. 161—191.

Марко Бонакер

Центр суспільних досліджень,
м. Мюнхенгладбах /Федеративна республіка Німеччина/

SOCIAL MARKET ECONOMY: IDEA, DEVELOPMENT, PRACTICE

First of all I may thank you for your kind invitation. In my opinion it is a great possibility to be here and have an exchange of ideas together. As we all know the European Union faces great challenges at the moment which are related to economical developments which began with the financial crisis. This challenge invited us to rethink European economy and especially from a German point of view the concept and the advantages and values of the Social Market Economy should be underlined. Therefore I want to present in short an overview of the concept of Social market economy and its historical background.

After the Second World War and considering the economic failures made after World War I the newly founded German Federal State tried to link ideas of the free market with social ideas. The concept is a combination of free market elements and ordoliberal influences from the so called “*Freiburger Schule*” and its protagonists Walter Eucken and Franz Böhm – two German economists. The concept guaranteed an economic development and a social welfare state at the same time. For Eucken the fundamental values of the Social Market Economy culminate in seven principles he tried to integrate into the economic political system of the young German state: The first and most fundamental principle underlines a market structure which includes not only a stable and free pricing system but also an intensive competition. Furthermore the system should guarantee currency stability, free market entry, personal responsibility, freedom of contract, private property and after all a constant economic policy. Some of these aspects already express the focus on the individual human being as protagonist of the economic action. And together with the tariff autonomy, that wages are not structured by the state but by negotiations of employers and employees, and the active social policy these principles are building the ideal of a Social Market Economy which is likewise obligated to the interests of the economy and each human being. Those ideals are unthinkable without a special cultural foundation and a certain picture of man which roots are going back to the thinking of ancient Greeks and Romans. But of course also the biblical idea of man as creation, as image of God, forms the idea of man.

In fact one can reconstruct the emergence and the success of the social market economy in large part from the diplomatic approach to politics by Konrad Adenauer. The first chancellor of the federal republic of Germany had to underline this new economical program in order to integrate the economic as well as the social wing of the new CDU-party, which was considered to be the leading peoples party in Germany. Above all Adenauer wanted a clear programmatic differentiation from social democracy before the elections in 1949. Therefore the ideal of Christian socialism had to be given up, which before shaped the program of the CDU since 1947 (Ahleener Programm). To reach this goal, Adenauer hired the economic expert

Ludwig Erhard. Together with Alfred Muller-Armack, who shaped the term Social market economy, he implemented the theoretically ideas of this thinking politically.

His theoretically denomination has different roots, we may say in short: The strong market elements rooted in the ordo-liberalism and the protestant social teaching. The social orientation comes from the influence of the social wing of the CDU and its mainly catholic members who were situated often in the Rhenisch area. In fact many ordo-liberals were devout protestant Christians. In 1938 Walter Eucken founded with other scientists from the University of Freiburg the “Freiburger Circle”, a resistance group with close ties to the Confessing Church, a protestant group which were in resistance towards the Nazi regime. Because of the request of Dietrich Bonhoeffer, who was a leading figure of anti Nazism in Protestantism, some members of the group wrote in 1942/43 a program for an ecumenical post-war Council of the Churches, to enable a new political order in Germany for the period after the Nazi regime. The section of the program dealing with social and economic issues was mostly written by Walter Eucken. This section already contains a concise summary of the ordo-liberal program, which was based here essentially on moral and decidedly theological grounds. In the memorandum written by the circle around Bonhoeffer in Freiburg “Die Stunde Null” we can read: “During the preparation of an upcoming social and economical order we are inspired by: 1. The guidelines and prohibitions for the economy and its order which are in God’s word, in which we believe and which the church can and should represent. 2. Principles resulting from tangible needs of the economical system which will also have permanent validity for its order. 3. A critical acclaim of the current and forthcoming economic situation as human foresight allows it.”

The deep roots in the Christian faith and the ecclesiastical life are remarkable in the memorandum but at the same time their distinct look at the order and the functions of the economy. In this way they bring flesh to the bones of the idea that believing Christians should influence and shape their society positively and in the spirit of the gospel. Therefore both autonomous spheres are not only respected but brought together by single believers who are aware of their duties for the world and

God's will either way. In this context the authors of the memorandum emphasize this dialectic approach when they write: "In response of the questions concerning the economy the Church has to testify Christ. This preserves the society from all secular doctrines. The Church knows that no economic system can eliminate the power of evil in the world, but one can demand that any economic system can resist this power and that it accepts the divine commandments, the Ten Commandments."

Next to the classic features of the Social market economy it is just the recourse to the idea of the human person which opens up the remaining ecumenical dialogue. Therefore a compromise between a collectivistic economic system on the one hand and economic liberal ideas on the other were achieved. However the leading catholic social scientists of the young Federal republic were quite critical towards the new neoliberal way of the economic policy. They analyzed fundamental ethical deficiencies. Above all there was often quoted the slogan from the encyclical *Quadragesimo anno* (1931, QA hereafter) in which Pope Pius XI underlined that not the competition should be the regulative principle of the economy. In fact that is what the ordoliberalism does: The central axis of the market has to be the competition.

Also the new Apostolic Exhortation of Pope Francis, *Evangelii Gaudium*, criticizes the results of a free and liberal market economy: "...some people continue to defend trickle-down theories which assume that economic growth, encouraged by a free market, will inevitably succeed in bringing about greater justice and inclusiveness in the world. This opinion, which has never been confirmed by the facts, expresses a crude and naive trust in the goodness of those wielding economic power and in the sacralized workings of the prevailing economic system. Meanwhile, the excluded are still waiting. To sustain a lifestyle which excludes others, or to sustain enthusiasm for that selfish ideal, a globalization of indifference has developed. Almost without being aware of it, we end up being incapable of feeling compassion at the outcry of the poor, weeping for other people's pain, and feeling a need to help them, as though all this were someone else's responsibility and not our own. The culture of prosperity deadens us" (EG, 54) When saying this, the first Pope from South America thinks of the failed economic systems all over the world. And to

criticize capitalism without rules and borders is necessary and right. He speaks of a system which is perverted, which does not serve the human being as person but makes the rich richer and the poor poorer. But at the same time the church has learned today that competition under certain rules is more than necessary. A great example is the Social market economy which is a compromise between a free market and a controlled economy with social duties.

Specially from a catholic point of view we have to underline the normative occidental idea of man which culminates in the thought of the person which is the basis for this thinking: "The Christian understanding of the human being includes the basic fact that each human is created by and in the image of God: endowed with incomparable value and unique dignity. To be the image of God implies, firstly, the human ability to be self-conscious and self-determining, as well as the unique value and original dignity of each human person." The market therefore is a mirror of the human condition: Man needs freedom to achieve his personal goals. Yet the person is not an individualistic term. Freedom is thought as relative to our social obligations. Economic actions are not technical acts but the action of person toward person. The Social market economy tries to link therefore freedom and social obligation together. That's the reason why this economic system build up a social state which guarantees the live for everybody in the state at a certain level.

In this context we want to mention an example from debates about welfare money. Speaking about the duties of the welfare state we have the ideal of justice in mind. Nobody in a society should live below the poverty line. As a social society, we guarantee at least a minimum of food, a place to live and a certain amount of money for the absolutely necessary. This is all a state can give to a person. And it is, compared to other political systems or even compared with the historical past, a quite high level of support for everybody who is dependent on this help. The social system in Germany is challenged by different developments; I just remember the challenge of the demographic change. But nevertheless there is still a democratic consensus which supports the social obligation of the state.

At the end of this speech I may sum up again the most important features of the Social market economy which tries to link a competitive market economy with social obligations: It is the **free formation of prices**, who cannot determined by the state. Rather the Social market economy knows about the unpredictable spontaneity of the market which represents the fact of demand and supply. The socialist countries, we in Germany know that because of the GDR very good, also collapsed economically because of their denial of the freedom of markets. Also the idea of **private property** is necessary. Without private property the economic system is ineffective. In fact private property guarantees the freedom of every person and gives everybody the possibility to develop. A political framework guarantees freedom of profession, freedom of private consume, freedom of contract and the freedom to build unions. The latter foster the process of economical development in favor of the employees. Furthermore the state **prevents the economy of monopolistic developments** which could weaken the equilibrium of the market. All that could be summed up as the framework of **competition policy** which serves the freedom of the person. Connected with the idea of the **social state** which gives everybody the chance of being included in economy and society the system follows the idea that nobody should be left behind.

The current discussions about minimum wages in Germany which will be propably implemented by the new coalition, show, that the concept of Social market economy is not a static one which cannot change itself. It has to react on certain developments which make changes necessary and the classic concept is able to be transformed. But nevertheless the basic concept of combining a market economy with social responsibilities is still a consensus in Germany. Also the EU-treaty of Lisbon which points out to implement the Social market economy in the whole European Union shows, that the concept is no obsolescent model but an option for the future.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КУЛЬТУРІ ПОСТМОДЕРНУ

В умовах культури постмодерну найважливішою характеристикою існування людини стає відсутність заданих загальноприйнятих парадигм, вихідних сутнісних визначень та раціональних понять. Специфікою ситуації постмодерну стає багатовимірність процесів вибору моделей життя і відповідних до них культурних стратегій, які набувають непередбачуваного характеру, зумовлюючи невикоріненість індивідуальної свідомості в загальних культурних смислах.

Тому значної актуальності набуває дослідження процесів трансформації особистісного буття у вимірах постмодерної культури, з метою виявлення ступеня впливу постмодерністських тенденцій на феномен особистості як такий та можливості конституювання особистості в умовах зростаючої фрагментарності культури, плюральності цінностей, зникнення детермінуючого центру та відсутності будь-яких смислових орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить про активні пошуки вчених в цьому напрямку. Теоретичною основою нашого дослідження стали праці Є. Андроса, Є. Бистрицького, І. Бичка, А. Єрмоленка, В. Іванова, С. Кримського, В. Ляха, В. Малахова, С. Пролєєва, С. Степаненко, В. Табачковського, Н. Хамітова, В. Шинкарука, О. Яценка та низка інших.

Для аналізу процесів самоактуалізації особистості виникла потреба звернутися до концепцій самоактуалізації А. Маслоу, логотерапії В. Франкла, індивідуалізації К.-Г. Юнга, “турботи про себе” М. Фуко, Dasein М. Гайдеггера, “проекту” Ж.-П. Сартра, екзистенції К. Ясперса, Г. Марселя. Також нами були залучені праці персоналістів М. Бердяєва, Е. Муньє, Ж. Марітена. Підставою для розгляду трансформацій особистості стали концепції домінанти О. Ухтомського, “глибинного спілкування” Г. Батіщева, “себе як Іншого”

П.Рікера, “Обличчя” Е. Левінаса. Однак, специфіка самоактуалізації особистості в культурі постмодерну залишається ще недостатньо вивченою у філософії, отже виникає потреба в подальшому поглибленому дослідженні цього питання.

Сутнісною рисою постмодерну, як типу культури, стає граничне загострення проблеми свободи. Причому, свобода починає розумітися, як пошук й відтворення загальнолюдських норм і цінностей у горизонті проблематичності актуалізації власної особистості.

Відтак, поняття “самоактуалізація” набуває у культурі постмодерну специфічного евристичного значення та відображає механізм формування ієрархічної структури ціннісно-сислового універсуму особистості та пояснює потреби в розширенні світоглядних та діяльнісних детермінант буття в культурі.

Прагнення до самоактуалізації утворює своєрідну “інерцію” руху, трансформацію життя людини, які “провокують” на перехід до більш високих онтологічних рівнів розвитку. З іншого боку, цей перехід стає можливим тоді, коли, по-перше, людина має хоча б початковий досвід самоактуалізації на більш високих рівнях, а по-друге, самоактуалізація на нижчих рівнях має входити у свій кризовий стан. Життєвий досвід свідчить, що без кризи і свідомого самообмеження на нижчих рівнях, духовна самоактуалізація є неможливою. З позитивного боку, цей перехід забезпечується психологічним “механізмом” катарсису, оскільки останній можна розуміти в його широкому смислі, як вищий духовний стан внутрішньої впорядкованості, душевної гармонії, що виникають завдяки домінуванню вищих загальнолюдських ідеалів.

Постмодерн створює своєрідні умови для самоактуалізації, життєво необхідної діяльності людини, що зберігає серйозне ставлення до себе й до інших в контексті граничного самовизначення в параметрах абсолютних цінностей.

Особливістю постмодерну, як культурного режиму буття особистості, стає проблематичність формування символічного Іншого, як необхідної умови та реального “органу” особистісних трансформацій, значна зруйнованість

відповідних культурних “механізмів”. Специфікою культури постмодерну є деструкція символічних “медіаторів” (слово, символ, міф), завдяки яким стають можливими трансформації особистості.

Культура постмодерну гранично загострює проблему самоактуалізації людини і у тому сенсі, що ідеологія постмодерну принципово забороняє самовизначення та самоідентифікацію людини з якимсь граничним “образом людини”, за яким стояла б певна фундаментальна онтологія й чіткі світоглядні детермінації. У культурі постмодерну виникає особливий тип особистості, основу якого складає медіативність, як головна домінанта способу буття й світогляду.

Трансформація буття і свідомості особистості в умовах плюральності культури постмодерну, фрагментарної свідомості та зруйнованої єдності соціальних зв’язків, стає можливою тільки за умови формування “домінанти на Іншого” Е. Левінас [1]. Її принциповою умовою є входження Іншого в індивідуальний життєвий світ, яке приводить до незворотних наслідків і закріплює прецедент можливості інакшого буття особистості.

Отже сутнісною рисою постмодерну, як типу культури стає граничне загострення проблеми свободи, як не тільки свободи вибору поміж вже заданими культурними нормами й антинормами, цінностями та антицінностями, як це було у попередні часи, а передовсім, – свободи пошуку й відтворення норм і цінностей у горизонті проблематичності актуалізації власної особистості. До основних принципів й суперечностей самоактуалізації особистості в культурі постмодерну віднесено: некоріненість у загальних культурних смислах, децентрованість ціннісно-смыслового універсуму, медіативність, як головна домінанта способу буття й світогляду особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левинас Э. Путь к Другому/ Пер. с фр. Е. Бахтиной// Эммануэль Левинас/- СПб.: Санкт-Петербургского университета, 2007. – 240 с.
2. Маслоу А.Х. Мотивация и личность/ Абрахам Харольд Маслоу. – СПб.: Евразия, 2010.- 352 с.

МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ: СТРАТЕГІЇ ПОШУКУ

Аналіз сучасної соціально-гуманітарної літератури свідчить про те, що дослідження поведінки особистості в сучасних соціокультурних контекстах актуальні для всіх без винятку галузей соціально-політичних і гуманітарних знань. Особливий інтерес, природно, представляють розробки можливих варіантів моделей його експлікації. Оскільки, моделлю є подумки представлена або матеріально реалізована система, яка адекватно відбиває об'єкт дослідження або аналогічно відтворює його специфічні властивості й співвідношення та служить спрощенню процесу одержання нових знань про нього і його динаміку [1].

Загальновідомо, що з кінця ХХ ст. найбільший розвиток одержує модельне проектування в сфері керування й прийняття рішень, тобто, орієнтація на домінування раціональності в діях сучасної особистості.

Найбільший розвиток теорія ухвалення рішення й здійснення вибору (у всіх своїх модифікаціях – від теорії перспектив (аналіз рішень в умовах ризику) до теорії трансгресії (аналіз рішення, прийнятого поза звичними умовами існування суб'єктів)) наприкінці 70–90-х роках ХХ ст. отримує у Нідерландах, Німеччині, Бельгії й Франції [2–3; 5].

Саме представники цих країн не тільки запропонували власні варіанти теоретичної інтерпретації процесу прийняття суб'єктом рішення в різних соціальних ситуаціях вибору, але й спробували подолати традиційну математичну обмеженість його характеру. Наприклад, професор Стокгольмського університету Г. Карлссон у книзі «Феноменологічний метод: теоретична засада й емпіричне застосування в області ухвалення рішення й здійснення вибору» (1987) і колективної монографії «Процес і структура процесу ухвалення рішення» (1988) запропонував варіант розгляду процесу

ухвалення рішення й здійснення вибору з позиції феноменологічної перспективи.

Тобто , голландський дослідник спробував обґрунтувати чотири основні напрямки в можливій поведінці суб'єкта в конкретній ситуації вибору – ситуаційне, раціональне, конфліктне й неконфліктне виникнення, що визначають природу, даного явища, його зміст і відмінності між рішенням і вибором.

Згідно з результатами спостережень Г. Карлссона відмінності між останніми діями суб'єкта містяться у таких моментах:

по-перше, ситуація вибору виникає тільки тоді, коли в можливому плані дії суб'єкта залишається дві предметні альтернативи;

по-друге, ухвалення рішення часто більш конструктивний крок, ніж здійснення вибору;

по-третє, ухвалення рішення для суб'єкта носить більш рефлексивний характер, ніж здійснення вибору [4].

Однак, слід зазначити, що незважаючи на детальне обґрунтування відмінностей між значеннєвими групами «ухвалення рішення» і «здійснення вибору» дослідником не формулюється однозначної відповіді на запитання, за яких умов розвитку ситуації суб'єкт усвідомлює свою дію як ухвалення рішення, а, коли – ні. Очевидно, що зафіксовану ситуацію можна розглядати як наслідок перебільшення ролі психологічного фактора в процесі здійснення суб'єктом соціальної дії.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що подальші дослідження в цьому напрямку повинні орієнтуватися, насамперед , на момент уточнення традиційного співвідношення раціонального й ірраціонального в діях особистості в контексті трансформацій, що відбуваються в суспільстві, і на аналіз змін, які можуть відбутися із цими структурними складовими в межах нових презентацій сучасного соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bartholomew D. Mathematical Models in Social Science / D. Bartholomew. — N.-Y. : Wiley, 1981. — 346 p.
2. Beach L. Image Theory: Principles, Goals and Plans in Decision Making / L. Beach., T. Mitchell // Acta Psychologica. — 1987. — Vol. 66. — P. 201—220.
3. Kahneman D. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk / D. Kahneman, A. Tversky // Econometrica. — 1979. — Vol. 47. — P. 63—291.
4. Karlsson G. A Phenomenological Psychological Study of Decision and Choice / G. Karlsson // Advances in Decision Research [eds. Rohrman B., Beach L., Vlek C., Watson S.]. — North-Holland, 1989. — P. 22—23.
5. Nutt P. Types of Organizational Decision Processes / P. Nutt // Administrative Science Quarterly. — 1984. — Vol. 29. — P. 414—450.

Л.В. Завгородько

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ФІЛОСОФІЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ ОКРЕСЛЕННЯ МЕТАФІЗИЧНОГО КОРДОНУ

Просторові виміри набувають у ХХ ст. нового розуміння. Постіндустріальне суспільство – організація нового типу простору – інформаційного, віртуального, в якому поняття «ландшафт», «простір» набувають нові смисли. А сформовані постмодерністською філософією і мистецтвом, в т.ч. кінематографічним, поняття матриці, різноманітні стають конструктами прекарної, мінливої, нестабільної реальності.

Безумовно, дії та парадигми мислення виконують безпосередні виховні завдання щодо осмислення накопиченого досвіду та засобів її передачі, вбудовуючи в певний комунікативний і згодом соціальний вимір буття. М. Еліаде визначав географічний простір як якийсь архетип, пов'язаний з певною системою релігійних вірувань і обрядів. Не дивно, що осмислення цієї ідентичності набуває такий же крос-культурний і міждисциплінарний характер, як і культура в ситуації постмодерну, а заодно і постпостмодерна в цілому. Всі усталені межі нормального / девіантного, чоловічого / жіночого, дорослого / дитячого, традиційні соціальні, гендерні, професійні ролі і ознаки приходять у стан перманентної рухливості і мінливості. Адже філософська антропологія в минулому столітті і на початку нинішнього констатувала не тільки «смерть

Бога», «смерть автора», а й «смерть людини», причому, як нам здається, є підстави говорити в даному випадку не тільки про людину як індивіда, але і про її національні ідентичності. Філософія географії стає одним із способів окреслювати навколо себе метафізичний кордон і осмислювати навколишній простір: гендерний, культурний, соціальний, політичний, моральний, естетичний, конфесійний. Відповідно формуються і виділяються в загальноосвітньому просторі постмодерністського або вже пост- постмодерного і пост- інформаційного суспільства такі дисципліни, як політична географія (В. Брустейн), систематична географія (В. Девіс), економічна географія (Дж. Рассел Сміт), екологічна географія (Г. Коулс), моральна географія (Дж. Л. Мачор), соціологія географії, різні варіанти теологічної географії, як географія Бога, географія Біблії, географія творіння, географія американської релігії (Е. Гауштад). Ми вважаємо, що одночасно все це форми освітньої діяльності, здійснювані через викладання, наукові проекти і публікації і є відкритим полем для подальшої проєктивної діяльності (М. Епштейн) сучасних гуманітарних наук. Концепт географії, окреслений широким спектром дисциплін, набуває таким чином важливого методологічного та освітнього значення.

М.М. Зарєчний

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У ХХІ сторіччі, як здавалося, в епоху науки і техніки, суспільство досягло максимального розвитку. Проте насправді така думка - це фікція. В більшості країн соціум залишається на такому ж рівні, як і в минулі сторіччя. Можна привести наступні приклади: висміювання альтруїзму, тотальна корупція, неофеодальні відносини між роботодавцем та робітником та основна проблема на сьогодні – це місце жінки у суспільстві.

До нинішнього часу існує дискримінація за статтю. Навіть в розвинутих країнах, як США, іноді жінку пригнічують в правах. У країнах, де законодавча

база створена на основі шариату, жінки взагалі позбавлені багатьох прав. Якщо розглядати нашу країну, то жінок також намагаються пригнітити, починаючи від побутового рівня, завершуючи загальнодержавним. Ще під час первинного виховання дівчинки батьки, не даючи їй права вибирати, чим гратися, нав'язують «дівочі» іграшки. Постійно наголошують, що чоловік – голова родини. Таким чином формують стереотипи, пов'язані з домінуванням чоловічої статі. В свою чергу релігія надає додатковий поштовх чоловікам до сімейного насилля, бо в біблійі містяться слова: «жінка нехай боїться свого чоловіка», тобто з першопочатку жінку «влаштовують» на другорядні позиції. Стереотип «чоловік головний» існує в більшості прошарків нашого суспільства. Наприклад, під час виборів на державну посаду народ зробить вибір на користь чоловіка, оскільки вважають, що так краще. Навіть під час влаштування на не престижні посади перевагу все одно віддають чоловікам, бо «жінка – це суцільна фізіологія».

Якщо роздивлятися, що являє собою жінка через призму біології, то виявляється, що жінка більш витривала, ніж чоловік; більш відповідальна, більш розсудлива, має цікаву логіку. Ці всі якості жінки пов'язані з інстинктом материнства. У чоловіків є певний інстинкт батьківства, проте він скоріше пов'язаний з захистом та матеріальним забезпеченням родини. Таким чином жінка повинна мати більше прав ніж має сьогодні. Хоч конституція і дає рівні права чоловіку і жінці, але вони часто тихо ігноруються. Відповідно, вступають в силу «неписані закони», тобто стереотипи, які слід ламати без жалю.

Таким чином зараз настає час, коли необхідно позбутися стереотипів, переглянути місце жінки у сучасному суспільстві, розвинути соціальні програми по встановленню істинного рівноправ'я, а не лише такого, що деś записане, потрібно починати виховувати кожну людську дитину в такому дусі. Лише тоді жінка як соціально-біологічна істота по-справжньому буде рівна в правах з чоловіком і суспільство досягне максимального розвитку.

«ПАРАДОКС ТОЛЕРАНТНОСТИ» В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Толерантность – понятие, пришедшее к нам с Запада и достаточно крепко укоренившееся в западной политической философии и социологии, сегодня активно продвигается в Украине. Как известно, этимология понятия «tolerance» означает «терпение», а толерантность в обществе определяется как терпимость к другим мнениям, взглядам, традициям, культуре и т.д. Возникновение этого термина связано с эпохой протестантской Реформации первой четверти XIV века, и в то время он рассматривался как формула терпимости по отношению к религиозным меньшинствам и сектам. В настоящее время толерантность означает более широкий спектр терпимого отношения к практике социальных групп и политических партий, идей и взглядов, которые определенная часть общества считает неприемлемыми. Несмотря на то, что сегодня принципы толерантности закреплены в целом ряде международных деклараций и конвенций, многообразие культур, религий, этносов, идей приводит к неоднозначности понимания толерантности не только в разных странах, но и в рамках отдельно взятого общества.

В современной Украине в условиях глубокого политического кризиса значительно повысился интерес к пониманию толерантности, и не случайно дискуссии о «парадоксе толерантности» разворачиваются не только среди ученых в различных областях общественнознания, но и среди обычных граждан, которые вольно или невольно столкнулись с проблемой адаптации к изменившимся политическим реалиям. В рамках этих дискуссий, несмотря на очевидную, казалось бы, ясность понятия толерантности, возникает немало вопросов, на которые пока нет однозначного ответа. Например,

- какое понимание толерантности считать «правильным», а какое - «неправильным»;

- термин толерантности является предварительным и требует уточнения в конкретных условиях развития общества или этот термин является абсолютным концептом для существования общества с целью ограничения любого вида дискриминаций;

- какова степень самой толерантности, т.е. в каких ситуациях толерантность должна присутствовать, а в каких толерантность должна стать нетолерантной к нетолерантности.

Классик политологической науки К. Поппер это явление определил как «парадокс терпимости»: «неограниченная терпимость должна привести к нетерпимости», подчеркивая тем самым, что толерантность - это не слабость, не вседозволенность, не безразличие и не безответственность перед обществом и будущим. Все чаще и громче звучат утверждения, что западное общество, жестко ограничивая нетолерантность, допустило некоторые ошибки, которые приводят, в итоге, к разложению общественной морали в развитых странах Запада. Например, дискриминация сексуальных меньшинств является, бесспорно, неприемлемым явлением. Но одновременно с этим и расширение прав этих меньшинств, выражающееся не только в проведении гей-парадов и легализации однополых браков, но и в возможности усыновления и удочерения детей людьми, состоящих в таких браках, легализации партий и общественных организаций, открыто пропагандирующих педофилию, многие даже в самой Европе считают «перегибом» толерантности и глубоко ошибочным. Если для современной Украины обозначенные выше явления пока не характерны, то легализация партий и объединений откровенно радикального и экстремистского толка, проповедующих идеи ксенофобии, нацизма и фашизма, призывающих к уничтожению инакомыслия и инакомыслящих, привела к усугублению целого ряда проблем, связанных с толерантностью к действиям и поступкам радикалов и возникновению политики «двойных стандартов» в оценке их действий. На наш взгляд, толерантность не должна разрушать общественный порядок, противодействовать разложению общества и способствовать безнаказанности действий, которые разжигают

межнациональную и межрелигиозную рознь. Другими словами, толерантность вовсе не есть благо при любых условиях и с необходимостью должна подразумевать некоторое представление о своих границах или пределах. Несмотря на то, что политическая толерантность сегодня является основой для плодотворных международных отношений, ярким показателем степени демократичности каждого государства и одного из условий его развития, необходимо всегда помнить о «парадоксе толерантности» и быть нетолерантными к нетолерантности (особенно проявлениям дискриминации, ксенофобии, расизма и обусловленного ими насилия). Равнодушие к этим явлениям приводит к серьезным проблемам в обществе: переходу от мира к войне, от стабильности и порядка к хаосу и нестабильности, к угрозе целостности государства и т.п.

Таким образом, современное понимание толерантности должно базироваться на уважении многообразия идей и взглядов, форм самовыражения и самопроявления человеческой личности, признании универсальных прав и основных свобод, но при этом не должно способствовать уменьшению границ моральности, т.е. моральное зло не может быть моральным благом, а сама толерантность не всегда может выступать в качестве добродетели. В современной Украине сложилась ситуация, при которой рост национального самосознания сопровождается целым рядом негативных последствий, таких как отрицание общечеловеческих ценностей, ущемление интересов этносов, неразборчивость в средствах достижения целей, оживление предрассудков и традиций, осложняющих отношения и вызывающих конфликт не только между людьми различных национальностей, но и теми, кто имеет разную точку зрения по вопросам государственного устройства и направлений развития общества. Если речь идет о демократическом государстве, о построении которого заявила Украина, то власть должна адекватно реагировать на проявление такой нетолерантности и, в первую очередь, быть озабоченной тем, чтобы обеспечить равные для всех граждан страны условия для реализации их интересов, прав и свобод.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ОСВІТА

Глобалізаційні процеси торкаються практично всіх сфер життєдіяльності людини, тому вони неодмінно знаходять своє відображення в процесі соціалізації покоління, що підростає.

Люди, в тому числі й діти, отримують можливість мандрувати, притому не тільки в межах своєї власної країни.

Знання, що надає дітям школа, часто мають крос культурний характер. Так, наприклад, при вивченні іноземних мов можуть використовуватись розробки авторів, де наводяться національні свята, традиції імена відомих людей тощо. Хелен Келлер, Луї Брайль – це особи, про діяльність яких корисно знати представникам різних культур.

Не менш важливі заняття точними та природознавчими науками, де відкриття належать не якійсь одній країні або нації, а всьому світовому співтовариству. До того ж саме науці, на думку відомого професора-популяризатора теоретичної фізики М.Каку, належить визначення, яким буде наше майбутнє через сто і більше років [1].

Однак у глобалізаційних впливів є і негативний аспект, якщо бездумно, не дивлячись на позитивні та негативні боки, переймати взірці інших культур. І тут значне місце посідає вивчення національної мови, літератури, історії. Глобалізаційні процеси, приводячи людей до одних і тих життєвих стандартів можуть впливати на зтирання культурних особливостей. Отже це може повернутись на непоправну втрату, оскільки кожна культура, особливо розвинена, має велику цінність для людства.

Між тим зтирання культурних відмінностей нівелює і духовне начало, що в кінцевому підсумку може привести не до розвитку, а навпаки, не дивлячись на розвиток науки, до занепаду цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каку М. Физика будущего / М. Каку. — М. : «Династия», 2013. — 342 с.

МИГРАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

В результате процессов глобализации характерной особенностью современного мира стало увеличение взаимозависимости стран друг от друга. Создание глобальной финансовой системы и рынков, радикальные изменения в политической сфере привели к стремительному увеличению миграционных потоков как внутри стран, так и между ними.

Определения миграции находятся в зависимости от методологии и методов тех наук, которые ее изучают. Под тем или иным углом зрения миграцию населения изучают экономика, демография, этнография, география, история, антропология, социология, политология, право, менеджмент. В настоящее время существует широкое многообразие определений миграции, в результате чего предметное поле исследований весьма существенно варьирует даже в пределах одной научной дисциплины. Многие из исследователей приводят собственное определение миграции, демонстрируя разнообразие подходов к пониманию ее сути.

Понять особенности протекания миграционных процессов помогают многочисленные теоретические разработки. Изучению миграции положили начало Э. Равенштейн, У. Томас, Ф. Знанецки, Р. Парк, Э. Берджес, Р. Маккензи, В. Зомбарт и др.

Плодотворными для изучения миграции являются как общесоциологические, так и специфические подходы, разработанные преимущественно для исследования данной проблемы, среди которых - синтетическая теория миграции (Д. Массей), концепция транснациональной миграции (Ш. Глик), теория миграционных систем (М. Критц, Л. Лим, Х. Злотник). Изучению миграции посвящены и работы отечественных социологов (И.М. Прибыtkовой, А.А. Ручки, А.С. Хомры, Н.А. Шульги и др.).

Проблему миграции можно отнести к числу наиболее острых для Украины, поскольку она обеспечивает 10-12% от общемирового потока трудовых мигрантов. По данным ООН, за рубежом их численность достигает 8 млн. чел. В пиковый сезон (начало мая - конец октября) их количество возрастает до 10-12 млн. [1].

Денежные переводы трудовых мигрантов занимают в общем финансовом потоке нашей страны значительное место. Согласно данным Украинского аналитического центра, только в течение первого полугодия 2012 года по официальным банковским каналам от украинских гастарбайтеров поступило 3,412 млрд. долларов [2]. Такая сумма перечислений иногда выше объема той материальной помощи, которую готовы предоставить Украине зарубежные страны.

Исследования показывают, что население, участвующие в перемещениях, испытывает неудовлетворенность состоянием внешней по отношению к личности составляющей миграционного поведения. Возрастающий год от года поток эмигрантов обусловлен политическими реалиями в стране, отсутствием условий для развития бизнеса, произволом милицейского аппарата, низким уровнем оплаты труда, безработицей, высоким по отношению к оплате труда уровнем цен, сокращением научно-технического потенциала страны, необходимостью накопления денежных средств на приобретение жилья, машины, проведения свадьбы и пр. Одной из проблем, которая сопровождает трудовых мигрантов, имеющих детей, является социальное сиротство. Отданные на попечение бабушек и дедушек или предоставленные сами себе, они лишены полноценного воздействия на них важнейшего агента социализации – семьи.

В результате миграционных процессов в нашей стране появилось значительное количество лиц – выходцев из азиатских стран, получивших независимость в процессе распада Советского Союза. У этих переселенцев традиционно создаются многодетные семьи, вследствие чего все более актуальной становится проблема социализации детей эмигрантов. От

украинского же социума потребуются формирование межнациональной толерантности, поскольку эмиграция оказывает влияние на жизненные шансы, как нынешнего населения, так и последующих поколений.

В семьях эмигрантов из указанных стран преобладают отличающиеся от украинских традиции: ранние браки, беспрекословный авторитет старших мужчин, совместное проживание разных поколений, доминирование религиозных ценностей, дифференцированный подход к детям разного пола и, как следствие, препятствование получению образования женщинами и пр. Социализация детей эмигрантов происходит, прежде всего, в условиях иной гендерной и религиозной ситуации. Общение же с эмигрантами, добавляя новых агентов социализации, оказывает ответное влияние и на условия социализации коренных жителей Украины.

В результате изменения политической ситуации в Украине происходят перемены и в условиях политической социализации, этническом составе населения. Произойдет неизбежное изменение и в интенсивности и направленности потоков миграции. В настоящее время в стране уже произошло лавинообразное увеличение как краткосрочной, возвратной (от недели до нескольких недель), так и безвозвратной (на постоянное место жительства) миграции. Так, по данным Погранслужбы РФ, за два месяца 2014 г. в Россию приехали 675 тысяч граждан Украины. При этом за последние две недели февраля, по данным ФМС, за предоставлением убежища в России обратились 143 тыс. украинских граждан. В феврале 2014 года миграционные потоки из Украины возросли в Ростовскую область на 53%, в Курскую - на 71% [2]. С упрощением порядка приема в гражданство РФ количество мигрантов из нашей страны еще более возрастет. Таким образом, Украина по-прежнему останется одной из самых активных в плане миграции стран.

ЛИТЕРАТУРА

1. Новости. Российская газета. — 4 марта 2014 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rg.ru/2014/03/02/begentsi-anons.html>
2. Эрман Г. «Четвертая волна» украинской миграции [Электронный ресурс] / Г. Эрман. — Режим доступа: <http://liva.com.ua/fourth-wave-of-migration.html>

3. БАУМАН ПРО ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Очевидна актуалізація питань ідентичності становить одну з характерних ознак сучасних соціальних досліджень, в тому числі і соціологічних. Багато в чому така проблематичність концептуалізації ідентичності пов'язана з умовами формування нового соціального простору, який називають глобалізованим, пост/наднаціональним та космополітичним.

В глобалізованому світі формується новий тип наднаціональних ідентичностей. Вони становлять виклик не тільки для теоретиків ідентичності, а й для тих хто на практиці конструює політику ідентичностей нових наднаціональних спільнот. Ситуація ускладнюється тим, що поряд з новою наднаціональною ідентичністю продовжує існувати і навіть реформується національна ідентичність. Більш того, взаємодія цих двох типів ідентичності породжує своєрідний третій різновид гібридних ідентичностей. Отже сучасний глобалізований світ з його компресією простору і часу та плюралізацією нашого життя сприяє ще більшому ускладненню та диференціації ідентичностей, що однак не виключає їх гомогенізацію. В теоретичному вимірі це відображається у тенденції переходу від есенціалістської методології до дискурсивно-конструктивістського тлумачення ідентичності, як символічного поля змагання різних дискурсивних стратегій за право наповнювати соціальні ідентичності власним змістом.

В якості прикладу цих нових теоретичних тенденцій даний аналіз зосереджується на інноваціях в питаннях ідентичності які демонструє відомий соціолог Зігмунд Бауман. В одній з колективних монографій він представив свої погляди у розділі «Ідентичність у світі, що глобалізується» [1]. В ньому він говорить про те, що саме в контексті переживання нами глобалізованої реальності слід розглядати сучасний "захоплюючий сплеск 'дискурсу ідентичності'" як "дивовижне зрушення в інтелектуальній проблематиці,

помітним симптомом якого стало нове фокусування на ‘дискурсі ідентичності’”[1, р. 477]. Як наслідок, англійський соціолог акцентує “незавершеність ідентичності” Більш того, з метою донести суперечливість цього процесу, в своєму метафоричному стилі він говорить про “прокляття конструювання ідентичності” [1, р. 477].

Тягар незавершеності ідентичності багатократно посилює індивідуальну відповідальність за її завершення. Тому вказуючи на принципово нові аспекти глобалізованої реальності, Бауман виокремлює іншу її відмінну рису і одночасно її наслідок — індивідуалізацію. Все це призводить до швидкого розмивання фіксованих позицій індивіда у суспільстві. Крім ризикової невизначеності цей мінливий стан він характеризує за допомогою терміну “невлаштованість” (disembeddedment), говорячи про неможливість сьогодні отримати якесь тверде “ложе” для збереження стабільності [1, р. 477]. В нових умовах все життя людини перетворюється у завдання пошуку та вибору ідентичності. Отже, глобалізація/індивідуалізація по суті означає, що ідентичність як заданість замінюється відповідальним вибором “життєвого проекту”, вибудови ідентичності та її адаптування під себе. По суті, для Баумана індивідуалізація означає не стільки те, що індивід зараз вимушено полишений на одинці із самим собою та поставлений перед необхідністю вибору, скільки те, що він несе повну відповідальність за свій вибір. Тому, на його думку, в глобалізованому світі процес складання, переформатування та деконструкції ідентичності є одночасно “прокляттям конструювання ідентичності” і своєрідним “замінником гри” для сучасної людини [1, р. 480].

Слід наголосити, що З. Бауман демонструє певну стійкість у означеному баченні радикальних відмінностей ідентичності в епоху глобалізації. Це особливо помітно на фоні значних змін в його теоретико-методологічному інструментарії. В останні роки, дистанціюючись від попереднього використання концепту “постмодерну” (і навіть спроб створити соціологію постмодерну), він перейшов до розробки, на його думку, більш позитивної і плідної теорії “текучого модерну” [2].

При більш ретельному погляді на еволюцію поглядів Баумана границя між текучим модерном та постмодерном в його теорії виглядає менш чіткою та більш умовною. Прикладом поєднання цієї спадковості з інноваціями слугує концептуалізації соціальних ідентичностей в рамках концепції “текучого модерну” яка міститься в роботі З. Баумана «Міграція та ідентичності у глобалізованому світі» [3]. З одного боку, вона в значній мірі повторює попередні головні положення З іншого боку, ці ідеї отримують суттєве доповнення. За Бауманом, глобалізація та пов’язана з нею індивідуалізація, як процеси “текучого модерну”, породжують особливості сучасної ідентичності, а точніше, ідентичностей: «Я вважаю, - пише теоретик, - що ‘ідентичності’ сьогодні існують виключно в процесі постійного перегляду. ‘Формування ідентичності’ або точніше її переформування, стає завданням всього життя і ‘ніколи не завершується’; в жоден момент нашого життя ідентичність не є ‘остаточною’. Завжди залишається важливе завдання її пристосування з тієї причини, що ні умови життя, ні певні можливості, ні природа загроз не перестають постійно змінюватись» [3, р. 431]. Загрози, про які йде мова, як і раніше, вчений пов’язує з такими наслідками глобалізації як невизначеність, тривога і страх в тому числі через “невлаштованість”. Але тепер всі ці загрозливі фактори об’єднуються в теорії Баумана продукуючи “новий глобальний розлад”, яким автор пояснює домінуючу на нинішньому етапі “негативну глобалізацію”.

Оновлюється і список загроз які несе “негативна глобалізація”. Зокрема до нього включаються новітні явища глобального тероризму (як риторичного так і реального) та глобальної міграції. Остання проблема безпосередньо аналізується ним як важливий аспект глобалізаційного процесу, що також безпосередньо впливає на формування сучасних ідентичностей. Бауман констатує, що нова глобальна міграція ставить під питання загальноприйняті погляди на зв'язок між ідентичністю і громадянством як статичною сутністю. Зокрема перегляду потребує есенціалістське переконання у доцільності та природності ідентифікації на основі приналежності до спільноти за

народженням [3, р. 426, 429]. Відповідно, теоретичний підхід Баумана до сучасних проблем ідентичності має важливі інновації, які коротко можна сформулювати наступним чином. По-перше, виклики масової міграції, як складової глобалізації, розглядаються ним як руйнація тривалої і амбітної монополії на визначення ідентичності за приналежністю до інтегрованої спільноти, особливо за фактом народження в ній. В сучасному варіанті “текучого модерну” приналежність до однієї спільноти може поєднуватись, і на практиці скоріше поєднується, з приналежністю до іншої і вже не є такою небезпечною для ідентичності як раніше. По-друге, новітні умови породжують феномен “множинної ідентичності” та “гібридності” соціальних ідентичностей (коли поєднуються риси запозичені з різних соціальних спільнот). Нарешті, третій, надзвичайно важливий висновок Баумана заслуговує на те, щоб його навести у вигляді прямої цитати: «На оновленій шкалі культурної переваги та соціального престижу гібриди, як правило, займають верхні позиції, а демонстрація власної ‘гібридності’ стає головним інструментом вертикальної соціокультурної мобільності. З іншого боку, довічна приреченість мати один єдиний, замкнутий на собі та інваріантний набір цінностей та паттернів поведінки все більше розглядається як ознака соціокультурної неповноцінності або обмеженості» [3, р. 434].

В кінцевому результаті таке оціночне судження Баумана разом з двома вказаними висновками є знаковим етапом в еволюції бауманівської теорії ідентичності в умовах глобалізації/індивідуалізації. Залучення інструментарію “текучого модерну” дозволило йому ще більше акцентувати радикальні зрушення в дискурсі ідентичності зафіксовані раніше з позицій постмодерну. Замість застарілого есенціалістського бачення заданої ідентичності як тотожності і незмінної приналежності до однієї спільноти, Бауман говорить про ідентичність в термінах її множинності і гібридності. Їх незавершеність є наслідком нашої принципової нездатності остаточно впоратись з завданням конструювання ідентичностей, які в умовах “текучого модерну” стають так само “текучими”. Яскрава метафорична характеристика цього суперечливого

процесу конструювання нових ідентичностей як “прокляття конструювання ідентичності” в останніх роботах Зігмунда Баумана набуває нових смислових відтінків. Адже ті хто постійно знаходяться в процесі ре/конструювання таких плюралістичних та гібридних ідентичностей розглядаються ним як успішні претенденти на топові позиції в соціокультурній ієрархії, тоді як раніше впливові представники заданої та незмінної ідентичності інтегрованих спільнот скочуються на її нижчі щаблі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bauman Z. Identity in Globalizing World / In: Identity, Culture and Globalization ./ ed by Eliezer Ben Rafael, Yitzak Sternberg. — Leiden; Boston; Drill, 2002. — P. 471—482.
2. Bauman Z. Liquid Modernity / Z. Bauman. — Cambridge : Polity Press, 2000. — 228 p.
3. Bauman Z. . Migration and Identities in the Globalized World / Z. Bauman / Philosophy Social Criticism — 2011. — Vol. 37. — No 4. — P. 425—435.

І.О. Радіонова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

МОДА: ВІД ПРОБЛЕМАТИКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗРІЗНЕННЯ ДО ТЕОРЕТИЧНОГО ОНОВЛЕННЯ

Мода завжди була у фокусі соціологічної рефлексії. Однак, незважаючи на теоретичні розбіжності, проблематика соціальних розрізень постає як епістемологічне несвідоме дискурсу моди. Такий підхід є надто спрощеним і не пояснює смислів та значення моди у сучасних суспільствах. Адже логіка моди, на думку Ж. Липовецького, постає також як логіка життя сучасного суспільства, яке твориться звабою, спокусою та ефемерністю [1, с.12]. Мода займає центральне місце у житті суспільства конс'юмерів та у сучасних масс-медіа. Хоча суспільство конс'юмерів і сучасні масс-медіа існують як глобальні, Ж. Липовецький фокусує свою увагу на моді у західних ліберальних суспільствах. Саме у цих суспільствах, на його думку, мода досягає вершини своєї могутності. Мода – це соціальний інститут, що характеризує Захід та сучасність.

Ж. Липовецький здійснює реконцептуалізацію сучасності. Він дистанціюється від діалектичного бачення сучасності на засадах раціональної універсальності, що утверджується у грі протилежностей. Замість цього він проголошує сучасність, яка характеризується раціональністю, що спирається на ефемерність та фривольність. За таких умов об'єктивність затверджує себе усередині видовища, а політична влада зв'язана зі звабою.

На наш погляд, фокус уваги дослідника пояснюється його визначенням моди. Ж. Липовецький стверджує, що мода меншим ступенем уявляється знаком прояву честолобних амбіцій класу, скоріш вона повинна визнаватися розставанням з традиціями, прославленням сучасного стану суспільства та індивідуальності [1, с. 11]. Основними цінностями моди за такого підходу є цінності та культурні смисли сучасності, повага до нового та до проявів людської індивідуальності.

Ж. Липовецький не заперечує численні критичні зауваження щодо моди у сучасних західних суспільствах. Він називає «банальними» твердження про втому від розваг суспільства конс'юмерів, інфантилізм, що поширюється через реді-мейд культуру, рекламу та політику видовища, зникнення вільного та відповідального громадянина та інш. На противагу «кликанню сирен» Ж. Липовецький ставить на меті запропонувати «парадоксальну інтерпретацію сучасного світу» [1, с. 13, 19]. Парадоксальність його теорії полягає у погляді на моду у демократичних західних суспільствах крізь поєднання її амбівалентних впливів. Серед парадоксів сучасних демократій він визначає наступні: розповсюдження зваби та спокуси супроводжується поворотом свідомості громадян до реальності; ігрова поведінка поєднується з поновленням економічного етосу; ефемерність не суперечить усталеності демократичних суспільств, що виходять з принципів плюралізму; її безумства сприяють розвитку духу терпимості; її мімікрія – розвитку індивідуалізму; її легкодумність – повазі до прав людини [1, с. 14, 19]. Дійсно західні демократії стикаються з байдужістю до політики, що демотивує громадян. Поведінка виборця все більше наближується до поведінки споживача. Мода пропонує

культ особистого щастя, наполягає на прагматизмі людської поведінки. Спільне майбутнє приноситься в жертву потребі у задоволенні «тут і зараз». Мода зваблює розум та, в той же час, веде до його руйнації.

Однак привабливість новизни, акцентування терпимості, мінливість думок, гнучкість, що характерні для моди як такої, надають можливість творчого пошуку на виклики сучасності. Ж. Липовецький дивиться на майбутнє з оптимізмом та пропонує розглядати моду як останню та вищу фазу розвитку демократії [1, с.17].

ЛІТЕРАТУРА

1. Липовецкий Ж. Мода и ее судьба в современном обществе / Жиль Липовецкий ; [пер. с франц. Ю. Розенберг]. — М. : Новое литературное обозрение, 2012. — 336 с.

А.М. Роговский

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ ЦЕНТРА И ПЕРИФЕРИИ

В условиях глобализации, массовизации культуры необходимо приманять нетрадиционные подходы к её изучению, которые учитывают новую, горизонтальную геометрию современной культуры, в отличие от традиционной вертикально-иерархической. Одним из таких подходов является разделение на центр и периферию, которое впервые по отношению к обществу использовал американский социолог Э. Шилз [1.], а применительно к культуре - В. Тернер, который при этом периферийность сводил к лиминальности [2]. Понятно, что состояние и развитие общества в значительной мере определяются отношениями между центром и периферией.

Для исследования этой проблемы необходимо указать их характерные признаки: в политической (власть – гражданское общество), социальной (статусность – маргинальность, лиминальность); культурной (традиции, единообразие, морализм – новаторство, многообразие, имморализм); психологической (рациональность, индивидуализм – иррациональность,

коллективизм) сферах. Особенно очевидны эти различия в сфере искусства: большие формы, монументальность, статичность, историзм, религиозно-мифологическая тематика (центр) и малые формы, эстетизм, модернизм, природно-духовная тематика, динамичность, полистилистика (периферия). Наконец, в периферии преобладают различия (субъектов) а в центре - общность, которая исходит из социально-политической сферы, как места доведения различий до противоположности, борьбы и разрешения противоречий.

Центр также трактуется часто как передний план, сцена общества, место манифестации его достоинств и недостатков, а периферия-публика. В театре общества она не только воспринимает происходящее,

выражая свои эмоции (что характерно для традиционного общества), но и активно вмешивается в него, выходя на сцену для изменения хода событий. Поскольку в центре утверждаются новации технического и культурного характера, которым часто сопутствуют кризисные явления, пороки и недостатки цивилизации, то это вызывает сопротивление периферии и в целом, обострение противоречий цивилизации и культуры.

Отношения между центром и периферией характеризуются дистанцией, интенсивностью и опосредованностью в виде коллективных субъектов, сообществ, а по направленности их можно свести к центростремительной и центробежной, которые определяют установки, ценностные ориентации субъектов. Первая характерна для традиционных обществ и означает подражание периферии центру, возрастание её общности, однородности в её культуре, что приводит к сокращению дистанции и её сближению с центром. Эта тенденция продолжается в тоталитарных режимах с их идеологическим нивелированием всех субъектов и отчасти в массовой культуре, которая в коммерческой форме транслирует универсально-стереотипные представления.

Преобладание обратной центробежной тенденции связано с нивелированием прежних центров, размыванием их границ, «периферизацией» и политической дискредитацией, а также кризисными явлениями в обществе

модерна. Социальный организм как бы защищается от нездоровой головы центра путем дистанцирования, то есть переходом субъектов на центробежные ориентации, установки. Это означает не столько отдаление от центра, сколько его разделение и распространение этой дифференцирующей, различающей тенденции на всю культуру. В этих условиях происходит постоянная актуализация малоизвестных, второстепенных явлений, стилей, художественных, духовных практик, вокруг которых возникают локальные временные центры. С ними конкурируют другие такие же центры, в деятельности которых зачастую преобладает подражание, имитация, симуляция с множеством двойников, («симулякров», «аватаров»). То есть, будучи нейтральной массовая культура с её культом успеха способствует сближению, взаимодействию вплоть до смешения и интенсификации отношений центра и периферии. Она с одной стороны, ограничивает центробежные движения субъектов (по отношению к традиционным центрам), а с другой - порождает новое сопротивление и центробежность по отношению уже к коммерческому масскульту.

Вокруг центров всегда образуется сфера повышенной флуктуации, динамики с движением типа «уход - возвращение», что также способствует размыванию и расширению их границ. Появляется множество центров, специализирующихся на отдельных сферах культуры (коммерция, финансы, досуг, туризм), видах искусства (кино, изобразительное искусство), духовно-религиозные практики. Эта частичная деполитизация центров говорит о том, что они освобождаются от функций обеспечения целостности социума, что связано с кризисом современных национальных государств и культур (по Кастельсу) усиливает его центробежные потоки. Фактором усиления этих потоков также является существование разрывов (аномий – по Мертону) между социально-политической, культурной и экономической сферами общества, которые ограничивают центростремительную (вертикальную) мобильность субъектов, что особенно очевидно на примере проблемы нелегальной иммиграции.

В итоге, преобладание центробежных потоков наряду с демократизацией несет и деморализацию, то есть усиливает негативные и альтернативные установки субъектов вместе с элементами творчества и новаторства, с другой стороны - консервирует их лиминальное (промежуточное) положение, либо смещает их в маргинальную, пограничную часть культуры и общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Shils E. The constitution of society/ E. Shils . — Chicago : Univ. of Chicago press, 1982. — 383 p.
2. Turner V. Anthropology of performance / V. Turner. — Chicago : RAJ books.- Ch., . 1993. — 156 p.

Е.В. Скакун

Брестский государственный
университет имени А.С. Пушкина /Республика Беларусь/

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Одним из основных источников сохранения, укрепления и развития научно-интеллектуального потенциала, культурного и кадрового потенциала страны является образование. Образование в современном обществе становится производительной силой. В условиях нарастающих процессов глобализации и информационной революции сегодня в течение десяти лет происходит удвоение объема человеческого знания, а, по оценкам ученых, через десять лет ожидается, что оно будет происходить всего за 70 дней. Взрыв знания в настоящее время охватывает все сферы человеческой деятельности: от науки до экономики, от политики до культуры и области развлечений. В обществе, где овладение знаниями – одна из приоритетных задач, экономическая мощь мало зависит от природных ресурсов, размеров территорий или географического положения. Ключевым элементом становится человеческий потенциал, способность воспринимать и приумножать новые знания и применять их для повышения благосостояния народа.

Роль вузовского образования рассматривается как фактор дальнейшего развития общества. Образование в Беларуси – это важнейший стратегический

ресурс развития государства. Уровень грамотности взрослого населения составляет 99,8%, а охват общим базовым, общим средним и профессиональным образованием занятого населения – 98%.

Система образования в Республике Беларусь постоянно совершенствуется. В 2011 году принят Кодекс об образовании – объемный документ, в котором сведены воедино нормативно-правовые акты путем их систематизации по уровням образования. При разработке кодекса проводился анализ международных договоров, основополагающих актов ООН, ЮНЕСКО, других международных организаций. Основной задачей кодекса является создание единого механизма правового регулирования системы образования.

В Программе социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011–2015 годы заявлено, что образование должно стать основой всех преобразований, проводимых в нашей стране, поскольку образование, в конечном счете, – это фундамент, который позволит построить сильную и процветающую Беларусь.

В настоящее время одна из задач высшей школы – подготовка компетентного специалиста, способного в короткие сроки приспособиться к реалиям и требованиям рынка труда. Подготовка высококвалифицированного специалиста является одним из критериев эффективности работы не только системы высшего образования, но и экономики в целом.

В Концепции национальной безопасности Республики Беларусь, принятой 9 ноября 2010 года, в перечень основных угроз национальной безопасности входит и снижение научно-технологического и образовательного потенциала до уровня, не способного обеспечить инновационное развитие. Одним из внутренних источников угроз национальной безопасности в научно-технологической сфере является недостаточный уровень подготовки научных кадров [1].

На начало 2013/2014 учебного года в 45 государственных и 9 частных вузов обучалось свыше 395 тыс. студентов, что на 7,7% меньше, чем на начало предыдущего учебного года. В расчете на 10 тыс. человек населения

численность студентов составляет 418 человек. За счет бюджетных средств обучается 36,2% всех студентов, в государственных вузах – 57,2% студентов, получающих образование в дневной форме. В текущем учебном году высшее образование получают свыше 13 тыс. иностранных граждан (3,3% всех студентов).

В расчете на 10 тыс. человек населения, занятого в экономике, вузами республики подготовлен 181 специалист с высшим образованием. За счет бюджетных средств получили высшее образование в дневной форме 20,3 тыс. человек, из них направлены на работу 19,3 тыс. человек. Молодыми специалистами стали 18,3 тыс. человек (или 94,9% от получивших направления на работу), из которых 98,5% работает в соответствии с полученной специальностью [2].

Сегодняшний выпускник вуза только тогда будет конкурентноспособен в условиях рыночных отношений и востребован на рынке труда, когда будет обладать высоким уровнем профессиональных знаний, навыков и умений, постоянно обновлять их, хорошо знать инновационные технологии и эффективно их применять в народном хозяйстве. И в этом будет заключаться его вклад в безопасность страны.

Современный руководитель, кроме профессиональных знаний и умений, должен обладать достаточной подготовкой для принятия оптимальных управленческих решений, набором разнообразных коммуникативных технологий, направленных на продуктивное регулирование отношений внутри организации. Социологические опросы, которые постоянно проводятся в Брестском государственном университете имени А.С. Пушкина, показывают, что для успешной профессиональной деятельности, будущим выпускникам не хватает практических навыков. В условиях становления рыночных отношений студент хочет получить хорошее конкурентноспособное образование. И здесь необходима тесная связь между вузом и рынком труда. Пока еще эта связь слабая. Но это беда почти всех вузов Республики Беларусь. Построение общества с рыночной экономикой заставляет молодого человека смотреть на

многие вещи, в том числе и на свою профессию, как на явление временное, зависящее от стечения экономических обстоятельств. Поэтому и хотят многие студенты получить дополнительную специальность к избранной в университете, чтобы себя чувствовать увереннее на рынке труда.

В современных условиях построения постиндустриального общества особое место отводится высококвалифицированным специалистам, которые смогут не только своевременно отражать изменения, происходящие в науке, технике и производстве, но и выступать как активное условие и как активная причина прогрессивных изменений во всех других элементах, как фактор ускорения научно-технического прогресса.

Подготовка специалистов с высшим образованием постоянно совершенствуется. И мы видим в этом обоюдную заинтересованность – государства и выпускника вуза. Тем более в Концепции национальной безопасности Республики Беларусь сказано, что одним из важнейших направлений в социальной сфере Республики Беларусь является дальнейшее продолжение государственной поддержки системы образования, в том числе путем повышения качества высшего образования и значимости профессионального среднего специального образования [1].

ЛИТЕРАТУРА

1. Концепция национальной безопасности Республики Беларусь // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p2=1/12080>. — Дата доступа: 14.03.2014.
2. Количество студентов в Беларуси сокращается // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://n1.by/news/2013/12/27/572487.html>. — Дата доступа: 14.03.2014.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЮ ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Відродження традицій доброчинної діяльності в сучасному українському суспільстві актуалізує потребу у науковому дослідженні та осмисленні цього явища — процесів його інституціоналізації та професіоналізації. Сучасний період інституціоналізації доброчинності обумовлений досить слабким розвитком теоретичного обґрунтування даного виду діяльності. Досить стислі історично темпи розвитку доброчинності в Україні призвели до того, що реальний розвиток доброчинної діяльності випередив теоретичне обґрунтування, результатом чого стала наявність двох підходів до опису сучасної моделі доброчинності (перший виходить із теорії, другий — із практики).

Розвиток доброчинної діяльності чітко пов'язаний із загальним соціально-економічним розвитком країни загалом та її регіонів зокрема. На становлення доброчинності в цілому, зокрема й в українському суспільстві, впливають такі соціально-економічні фактори [1]:

- добробут населення, рівень його доходів, що визначає сукупний приватний ресурс, потенційно доступний для залучення до доброчинної сфери;
- розвиток підприємницької сфери, бізнесу, його стійкість, незалежність від зовнішнього адміністративного впливу, рівень довіри;
- соціальна структура суспільства, що визначає також і структуру доступного для доброчинного сектора добровільного ресурсу, який відбивається у бажанні, можливості та здатності людей безкоштовно працювати в інтересах інших;
- структура соціальних проблем, рівень їхньої гостроти та нужденності, що впливають на ступінь соціальної захищеності громадян, їхнє уявлення та

усвідомлення необхідності брати участь у добродійній діяльності, їхню мотивацію такої участі;

- морально-етичні стандарти суспільства;

- розвинутість структур громадянського суспільства, здатність громадян впливати на формування державної політики, їхня довіра до влади та інших суспільних інститутів, почуття та усвідомлення власної відповідальності;

- стан засобів масової інформації, їхня незалежність, оволодіння проблемами соціальної сфери та добродійної діяльності, наявність ресурсів задля створення та поширення соціальної реклами.

Соціальний інститут добродійної діяльності, що перебуває в процесі становлення, все більш органічно поєднується як із інституціональною системою держави та її громадянського суспільства, що розбудовується, так і з системою міжінституціональних суспільних відносин. Існує певне теоретичне та практичне обґрунтування того, що подальші становлення та розвиток інституту добродійності стримує рівень розвинутості його відносин із такими соціальними інститутами, як економіка та влада. В цілому, можливо говорити про те, що процес формування соціального інституту добродійної діяльності відбувається на перетині функціонування інститутів економіки, влади та ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благотворительность в России: исторические и социально-экономические исследования: [сборник научных статей] / [сост. и науч. ред. О. Л. Лейкинд и др.]. — СПб. : Лики России, 2003. — 635 с.

І. В. Толстов

Українська державна академія
залізничного транспорту

РОЛЬ РЕКЛАМИ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасному суспільстві одним з фундаментальних чинників соціально-культурних перетворень є реклама. Крім того, що вона є інструментом маркетингу, реклама одночасно виступає впливовим агентом культурної політики, інститутом виховання та соціалізації. Експансія реклами в ключові

сфери життєдіяльності, її присутність на телебаченні, в інтернеті, дизайні та інтер'єрі офісів, міських вулиць робить її найбільш впливовим чинником, який здатний контролювати життєві уподобання, формувати нові стилі життя і стандарти споживацької поведінки особистості.

Також реклама виконує ряд важливих соціально-комунікативних функцій: здійснює стратифікацію суспільства, формуючи спільноти за критерієм споживання того або іншого товару. Віртуальні світи іміджів та брендів, які створює реклама, стають засобом індивідуалізації стилю життя споживача. Культурно-символічна атрибутика рекламних текстів, впливаючи на механізми консолідації соціальних груп, виконує соціотворчу функцію, компенсуючи дефіцит соціальних зв'язків особистості, згуртовуючи і об'єднуючи людей в суб'єктивно значущі спільноти.

З іншого боку, реклама руйнує ціннісно-нормативну сферу культури. Значну роль в цьому процесі відіграють ЗМІ, які відкрито відпрацьовують прийоми насильства над особистістю з метою примушення її до аморальної поведінки. Сучасні ЗМІ навмисно розширюють форми та методи «інформаційного маскування» брехні, створюючи різноманітні поведінкові девіації. Маніпулятивна природа ЗМІ, яка апелює не до розуму, а до підсвідомості та до первісних інстинктів, дозволяє впливати на соціальне та духовне життя сучасної людини і суспільства, руйнувати історично сформовані стилі поведінки та форми взаємодії людей.

У рекламі майже відкрито використовується весь набір «заборонених прийомів»: демонстрація відвертих сексуальних сцен, насильства, цинізм по відношенню до духовних ідеалів, нехтування нормами моралі. Створена рекламою духовна атмосфера стає істотним фактором, що провокує розширення спектру асоціальних способів самореалізації людини та різні форми нетрадиційної поведінки. У сформованому рекламою просторі «культурної девіації» звичайна людина починає відчувати себе ізгоем, і для мінімізації соціально-культурного та психологічного дискомфорту змушена «корегувати» ціннісно-нормативну основу своїх життєвих стратегій «за

образом і подобою» героїв рекламних роликів.

Референтні образи рекламних героїв стають своєрідним етичним ідеалом, предметом обожнювання і наслідування, вони формують стандарти моди, нові особистісні ідентичності та життєві стратегії. Через символічні спектри соціально-статусних брендів та їхню персоніфікацію реклама визначає картину світу та образ думки, задає критерії нормативних параметрів стилю одягу та архітектури житла, ритму праці та відпочинку, способів самореалізації та насолоди.

В майбутньому експансія реклами буде неминуче зростати, оскільки для завоювання аудиторії будуть потрібні дедалі сильніші подразники, здатні прорвати психологічну блокаду втомленої від споживацького впливу особистості, викликати у неї шок і встигнути «завантажити» у її свідомість необхідну програму поведінки. У таких умовах реклама неминуче буде посилювати свою роль руйнівника традиційних культур, прискорювача процесів уніфікації та глобалізації світу, здійснюючи усе більший вплив на соціальне та духовне життя особистості і суспільства.

Щоб мінімізувати такий деструктивний вплив реклами на особистість та суспільство, по-перше, необхідно використовувати культурологічну експертизу в сфері рекламних технологій, по-друге, необхідно сформувати корпоративну етику професійної спільноти, яка б могла обмежити технологічне свавілля та створити ціннісно-нормативний вимір для професійної діяльності рекламників.

Петер Шаленберг

Університет м. Падреборн,
/Федеративна республіка Німеччина/

RESPONSIBILITY OF ENTREPRENEURS IN THE SOCIAL MARKET ECONOMY

In my short remarks I will present now, I will to speak about a possible ideal of an entrepreneur and its responsibility for economical systems. The entrepreneur as a person is embedded in an economic system which influences his or her decisions. He

is not free-floating but forced to react on certain developments concerning his business. One of those systems – developed in Germany - can be described as Social market economy. In Germany and since the treaty of Lisbon was implemented in Europe the Social market economy is underlined as *normative* economical system.

In my opinion the ideal of the social market economy has five essential goals which have to be faced also in the future:

1. The inclusion of all people in all societies has to be a permanent aim of good and ethical governance. In contradiction to that we see today huge parts of societies excluded from gaining money and to experience that they are needed and loved as a person. This social marginalization is one of the most important current problems for modern societies especially when we look at the systematic change of the employment market.

2. The second point I want to underline refers to the freedom of the market which has to be defended against redtapism on the one hand and corruption on the other hand. Especially the latter destroys all efforts of good governance and leads to effects of political destabilization and lawlessness: “Among the deformities of the democratic system, political corruption is one of the most serious because it betrays at one and the same time both moral principles and the norms of social justice. It compromises the correct functioning of the State, having a negative influence on the relationship between those who govern and the governed. It causes a growing distrust with respect to public institutions, bringing about a progressive disaffection in the citizens with regard to politics and its representatives, with a resulting weakening of institutions.” (Compendium of the Social Doctrine, 411)

3. The third point deals with the ambivalent relationship between the church and the private property (Kersting 2008). Of course, the church is of the opinion private property has to be seen as positive but also as chance and a duty of responsibility. While we encourage the risk of entrepreneurship we also emphasize at the same time the occurring duties related to private wealth. Especially when we think of industrial relations it becomes quite obvious which responsibilities are

shared. In opposition to this, economy without owners cannot evoke the same dynamic process.

4. The terms of solidarity and subsidiarity have to come to a well balanced relation, so that the person as a whole can give and receive love. This is in our opinion the fundamental understanding of Christian Social Teaching.

5. After all a Social Market Economy has to care about its ecological sustainability not just for the current society but also for the generations of the future. The question of inter-generation fairness is pointed out in the latest encyclical of Pope Benedict XVI who marks it as an integral point of the current social teaching of the Catholic Church (*Caritas in veritate*, 48).

If these points will be implemented in all European societies as the treaty of Lisbon describes it the social market economy will not only be economically successful but offers intrinsic moral values at the same time. Social Market Economy needs a strong state as a basis of politics which can give answers to the following questions: What is justice and what is social responsibility on the one hand and what can be realistically achieved and simultaneously possible in the economy on the other hand? Politics aspires the unreachable horizon due to the achievable market, which shall develop the inviolable person as end in itself.

These values are personally shared by many entrepreneurs who lead their company with ideals and moral orientation. Good entrepreneurship only can develop in economical systems which are based on the rule of law and which executive powers are reliable in terms like legal certainty. So the first aim of social ethical thinking has to be the effort to construct such a legal system. All attempts which just base on personal appellation will not cause any effect when the political system of a country does not reward legal economical activity. John Paul II wrote in his encyclical "*Sollicitudo rei socialis*" in this context of "structural sin":

"If the present situation can be attributed to difficulties of various kinds, it is not out of place to speak of "structures of sin," which, as I stated in my Apostolic Exhortation *Reconciliatio et Paenitentia*, are rooted in personal sin, and thus always linked to the concrete acts of individuals who introduce these structures, consolidate

them and make them difficult to remove. And thus they grow stronger, spread, and become the source of other sins, and so influence people's behavior. "Sin" and "structures of sin" are categories which are seldom applied to the situation of the contemporary world. However, one cannot easily gain a profound understanding of the reality that confronts us unless we give a name to the root of the evils which afflict us."

In many countries the entrepreneur finds himself embedded in these structures of sin. That situations makes him not free of his own responsibility but shows how difficult it is to act economically and morally at the same time when the system does not reward it.

In a system like the Social market economy, though, the entrepreneur is a key figure. And especially in times of crisis there can be observed a comeback of the person and concepts of personality. This is in fact a striking development: In a time of increasing economic and social differentiation the entrepreneur is the counter model of an anonymous and faceless economic system. He acts as self-responsible person inside the economic practice and represents the very core of every economic system. He stands for innovation, risk, new ideas and last but not least responsibility. He as a person stands for his success as well as for his failures.

The concept of Social market economy fosters this personal approach by structures of law and freedom. In this context the term of subsidiarity, which was developed originally by the Catholic social thinking, has to be necessarily underlined. The encyclical *Quadragesimo Anno* points the term out when it says: "Just as is it gravely wrong to take from individuals what they can accomplish by their own initiative and industry and give it to the community, so also it is an injustice and at the same time great evil and disturbance of right order to assign to a greater and higher association what lesser and subordinate organizations can do. For every social activity ought of its very nature to furnish help to the members of the body social, and never destroy and absorb them." (QA, AAS 23, 203) The wide range of the term is not just related to the meaning of family or politics but also economics. A state which implements the idea of subsidiarity guaranties the economical freedom and the

possibility of entrepreneurship as foundation of every economic order. Therefore also for the Social market economy the term of subsidiarity is not only a side-product of ecclesiastical teaching but belongs as quintessence to the concept of a free and social idea of the market. Again the rule of law is essential for the adoption and implementation of this basic need. The ideal of subsidiarity presents us a perfect adjustment of self-responsibility and public help. It is the task of every government to figure out the concrete steps to implement the right form of subsidiarity in the political decision-making. This framework will be the background for any economical action and will in this way influence the idea and ideal of entrepreneurship itself.

Vice versa the entrepreneur is a crucial figure in the system of the political process concerning a framework development. Good rules for a political agenda rely on *best practice models* in economy itself where the entrepreneur is the most important part. We now see that we have to consider all economical questions as a reciprocal process between the framework and the entrepreneur as acting and responsible person. Without the innovation and pioneer role of the entrepreneur who implements new social and economical standards voluntarily the economical system would face stagnancy or even regress. Entrepreneurs and their companies are in this way “experimental laboratories” of economical progress: Without the personal responsibility of entrepreneurs there cannot be a Social market economy. We have seen in the last two decades that not just sterile rules lead to an efficient economy.¹ Also strong and innovative personalities are necessary to build up a cultural and open background for economical success.

¹ Cf. Habisch, Andre: Unternehmer und Soziale Marktwirtschaft. Lehren aus der Wirtschaftskrise, in: Schallenberg, Peter/ Mazurkiewicz (Hrsg.): Die Soziale Marktwirtschaft in der Europäischen Union, Paderborn 2012, 121-126, hier 122f.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО МІСТА: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Одним з найважливіших джерел розвитку і функціонування суспільства є його соціальний потенціал. Під останнім звичайно розуміють сукупність матеріальних і духовних цінностей, якими володіє суспільство. Однак було б надмірним спрощенням зводити даний соціальний феномен тільки до сукупності цінностей. Соціальний потенціал характеризує також і здатність тієї чи іншої спільноти забезпечувати розширене відтворення людини як особистості та як продуктивної сили. Тому реалізація соціального потенціалу - це проблема, що актуальна для всіх етапів суспільного розвитку.

Сучасні соціальні процеси з необхідністю пов'язані зі зміною соціально-економічної парадигми, з неминучістю переосмислення явищ, що відносяться до основних сфер суспільного життя. Але не всі елементи соціального потенціалу, фактори його розвитку отримали належне освітлення через призму трансформаційних процесів у сучасному суспільстві.

У формуванні соціального потенціалу проявляється певна стихійність. Незважаючи на те, що соціальний потенціал є результатом еволюції самого суспільства як саморегульованої системи, його розвиток не повинен зводитися до стихійного процесу. Він потребує управління, цілеспрямованого впливу на нього з боку суспільства. Це ще більшою мірою зумовлює актуальність дослідження соціального потенціалу міста в сучасних умовах.

Розробка комплексних планів соціально-економічного розвитку як регіонів, так і окремих населених пунктів неможлива без ретельного аналізу їх трудових, духовних та соціально-політичних потенціалів. Але проблема соціального потенціалу не знайшла належного розгляду на базі конкретних соціологічних досліджень як стосовно окремого регіону, так і окремого міста.

Особливий евристичний сенс терміна "соціальний потенціал", складний, комплексний характер його дослідження, значне коло спеціальних розробок даної проблеми з необхідністю змушують звернутися до широкого кола літератури з соціальної філософії, теоретичної та прикладної соціології, політології та соціальної психології. Всю наявну літературу можна поділити на п'ять відносно самостійних блоків. Перший блок стосується теоретико-методологічних основ дослідження соціального потенціалу, другий - до соціології міста, а третій, четвертий і п'ятий описують соціально-економічну, духовну і політичну (місцеве самоврядування) сторони соціального потенціалу міста.

Розробка цілісної концепції соціального планування міста, розкриває тенденції розвитку міського життя, але вона ускладнена відсутністю ідеальної моделі його соціального потенціалу як характеристики можливостей розвитку міста в тих чи інших напрямках. Незважаючи на те, що вітчизняна соціологія міста достатньо розроблена, проблеми міста, дослідження специфіки його розвитку, представлені в літературі неповно. Місто - це особливий об'єкт урбаністичних досліджень, що характеризується як особливими властивостями робочої сили (вікові та соціально-професійні характеристики), так і особливими вимогами до соціальної інфраструктури (більше число дошкільних установ середніх та вищих навчальних закладів, спортзалів, клубів і т.ін.). Зазначені особливості повинні знайти відображення при аналізі специфіки соціального потенціалу міста.

Таким чином, можна стверджувати, що цілісну концепцію соціального потенціалу міста в умовах трансформації суспільства ще тільки належить створити. Проведені дослідження ставляться, за рідкісним винятком, до всієї суспільної системи в цілому або до різних сфер суспільного життя, але недостатньо орієнтовані на вивчення окремих регіонів, окремих міст. Врахування специфіки соціально-економічного розвитку регіонів неможливе без ретельного аналізу їх соціальних потенціалів, наявних і перспективних можливостей їх функціонування і розвитку.

З іншого боку, наявні дослідження факторів розвитку соціального потенціалу, особливо факторів духовних і соціально-політичних, не в повній мірі враховують зміни всередині самих чинників, які характерні для сучасного стану суспільства. Самі знання про світ, інтелектуальний рівень суспільства в цілому вимірюються вже не традиційними компонентами, а якісно іншими, пов'язаними, у першу чергу, зі створенням і вдосконаленням інформаційних технологій.

В умовах демократизації українського суспільства на перше місце за значимістю серед соціально-політичних чинників виходить самоврядування. Більш того, в сучасному теоретичному знанні про самоврядування намітилася тенденція, пов'язана з гуманітаризацією управлінської науки, що не знайшло ще відповідного відображення в дослідженнях соціально-політичних чинників соціального потенціалу міста.

Секція 2. ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Т.Т. Власенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди

ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА ЛЕГІТИМАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВИ

Кожна історична епоха демонструвала притаманні саме їй ідеологічні апарати: родина, церква, школа, засоби масової інформації, за допомогою яких підтримувалася лояльність до правлячої влади і стабільність в суспільстві (Л. Альтюсер). Функціонування ЗМК на колишніх пострадянських територіях і в Україні, зокрема, засвідчують значимий вклад останніх у сприйнятті громадянами реальності. Саме тому мас-медіа завжди використовувалися владою для підтримки відповідних легітимізаційних практик. З розвитком інформаційних технологій можливості такого впливу набули небачених раніше масштабів і по суті стали визначальними для успішного функціонування держави. Зачистка опозиційних ЗМК і цілодобове нав'язування дискурсів, що однозначно працюють на легітимізацію владних практик російського керівництва, привели до очікуваного результату, зокрема, до повного «одобрямс» значною частиною російського суспільства російської окупації кримської території, незаконного кримського референдуму, анексії Криму Росією на тлі повного ігнорування російською владою європейських демократичних стандартів і порушення нею міжнародних норм. Порядок денний у форматі «утиски російської мови», «захист братів-слов'ян», «бандерівці», який встановлювали російські мас-медіа, послужив інструментом легітимізації політики російського керівництва. Саме завдяки «картинці», широкий загальний російський формував свої уявлення про події в Україні: «бандерівці» за класичною схемою політтехнології уособили собою «образ ворога», яким успішно користуються у політиці для інтеграції і мобілізації громадян. В цьому ж контексті і так звана «відсутність» російських військ в Криму. Певна частина вітчизняних ЗМІ теж скористалася цією технологією для інтеграції українців у

певні сегменти суспільства, які легітимізують різні владні практики. Наприклад, «Янукович наш законний президент», «Нова влада не є законною» etc.

Оскільки в інформаційному суспільстві змінюються механізми мобілізації громадян: відходять на периферію політичного процесу ідеологічні (партійні) механізми, натомість актуалізуються мережеві алгоритми взаємодії, Інтернет-комунікації, роль мас-медіа як інструмента формування не тільки певної громадської думки, але і важливого елементу легітимізації існуючого соціального порядку стрімко зростає, то здавалося би, нові мас-медіа, Інтернет, Інтернет-телебачення, яке працює в режимі on-line, соціальні мережі можуть стати ефективним фільтром для різного роду фальшування і спотворення дійсності, дискусією, місцем вироблення правдивої інформації, плюралістичного дискурсу. Однак і цей більш демократичний в порівнянні з іншими ЗМК комунікативний простір теж задіяний для створення/підтримання певної картини світу, яка би легітимувала існуючий соціальний порядок. З цією метою Інтернет як комунікація використовується для іммобілізації громадян, брудних технологій, дезорганізації акцій шляхом хакерських атак, зламу сайтів, запуску дезінформації. Виходячи із технології атак, спеціалісти говорять про немалі кошти і високий професіоналізм цих фахівців. За даними експертів з мас-медіа відпрацьовуються різні технології створення відповідного дискурсу у соціальних мережах. Формуються мережі коментаторів (не ботів, а реальних людей) у мережах Facebook, Вконтакте, Однокласниках, які поширюють підготовлені рейтерами тексти, і ретранслюють необхідну владі думку. Паралельно з цим створюються сайти-двійники, які розмивають поняття чесної та неупередженої аналітики, відбувається нівелювання статусу ЗМІ в суспільстві через атаки на персоналії журналістів. На думку окремих експертів, ця процедура вже пройшла успішну апробацію в Росії – і там же була викрита за допомогою зламаних поштових скриньок. В Україні ця технологія поки що набирає обертів [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Биденко А. Наша любимая пропаганда. Выпуск 1 [Електронний ресурс] / А. Биденко. — Режим доступу:
<http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/02/11/7012908/>

Ю.А. Дудка

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

РИНОК ПРАЦІ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ

У сучасному суспільстві гендерні аспекти відіграють важливу роль в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі, у сфері праці. За сучасних умов розвитку більшості держав і світового суспільства на демократичних засадах проблема гендерної рівності потребує уваги та якнайскорішого вирішення.

Структура сучасного суспільства досі вельми патріархальна: високооплачуваною і престижною роботою, як правило, займаються чоловіки. Гендерна нерівність здебільшого негативно впливає саме на жінок, але й чоловіки також зазнають певних проявів дискримінації в суспільстві. Тому гендерний розвиток не можна розуміти виключно як боротьбу за права жінок. Він означає досягнення однакових можливостей для всебічного розвитку та повної реалізації потенціалу кожного члена суспільства.

У різних країнах сучасному світі розв'язання цієї проблеми знаходиться на різних рівнях. Наприклад, Швеція посідає одне з перших місць у світі за рівнем гендерної рівності. В основі лежить переконаність у тому, що чим більш рівномірно розподілені влада і вплив у суспільстві між чоловіками і жінками, тим це суспільство є демократичнішим і справедливішим. Розвинена система соціального забезпечення дозволяє представникам обох статей гармонійно поєднувати роботу та сімейне життя. Швеція далеко просунулася в досягненні рівноправності чоловіків і жінок на робочих місцях [2].

В українському суспільстві принцип рівності статей скоріше декларується, ніж виконується.

Рівність статей у професійній сфері на українському ринку праці закріплена формально, але в професійних уявленнях панують гендерні стереотипи, які призводять до гендерної нерівності у суспільстві та спричиняють гендерну дискримінацію, відтак, необхідне вдосконалення гендерної політики в Україні.

Для розв'язання проблем гендерної нерівності сучасного ринку праці в Україні необхідно:

- згенерувати якісно нову ментальну культуру суспільства, яка передбачає не декларативну, а реальну рівність обох соціальних статей загалом і на ринку праці зокрема;
- налагодити мережеву систему постійного гендерного моніторингу проблем нерівноправності на ринку праці через гендерні центри;
- здійснювати постійну гендерну експертизу законодавства;
- забезпечити у роботі центрів зайнятості реалізацію принципу адресності підтримки жінок на ринку праці шляхом розробки та втілення спеціальних програм працевлаштування, професійної орієнтації та професійного навчання, запровадження нових соціально сфокусованих технологій роботи з людьми;
- сформувати у суспільстві інші економічні та соціальні можливості, які знизили б факторні передумови наявності гендерної дискримінації на ринку праці [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Марценюк Т.О. Гендерні аспекти сфери зайнятості в українському суспільстві (згідно з опитуванням ISSP 2009 року) / Т.О. Марценюк // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. — Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна. — 2010. — Випуск 16. — С. 328—333.
2. Марценюк Т. Інституційні засади регулювання гендерних відносин у Швеції / Т. Марценюк // Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності. — К. : ПРООН, 2010. — С. 100—117.

СОЦІАЛЬНА ДІЙСНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ТВОРЦІВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасному соціумі індивідуальна свідомість, як відображення суспільної свідомості, безпрецедентно детермінована політичними трансформаціями, що відбуваються як у глобалізованому світі, так і в локальній спільноті. Подібна тенденція не новина для сучасної постсоціалістичної України, яка вже отримала досвід демократизації суспільства з переходом до нової політико-економічної системи, що базується на узгодженні багатопартійної системи, парламентаризмі та інституції президенства. Але соціальні колізії останніх місяців, які переживає український народ довели, що нагальною стала необхідність переглянути дієвість тригількового синкретизму влади. І зваживши при цьому на проблеми, які перманентно заважають розбудові незалежної України, розробити не узгодження гілок влади, а схему «Древа Буття» українського суспільства ХХІ століття, яка б стала ідентичною парадигмою, або ж Законом новітньої української історії та культури.

TERTIUM NON DATUR? Задавався запитанням О. Є. Вечорковський, змальовуючи польську версію грецького міфу про українську історію [1, с. 275], зображуючи при цьому своєрідне бачення творця української долі в образі хитруватого Сізіфа. В його поведінці і діях, при усій здатності до напруженої праці та глибинній сентиментальності, відкриваються риси меншовартості і зневіри, що ведуть до самозречення, які, очевидно, у польській інтерпретації постають як прояви глибинної соціально-психологічної проблеми українського народу не здатного до самостійного впевненого самовизначення.

Але настав час нового Третього Майдану і барикад у Києві, де народ України для народів світу перетворився на суб'єкта історії, на символ Свободи. Майдан став не Плахою, а горнилом політичної соціалізації, де громадськість довела, що вже не хоче і не може терпіти наругу над свідомістю та почуттям

власної гідності, де підмурівки диктатури скинув новий Сізіф – Небесня Сотня, яка своїми тілами заклала наріжний камінь для бойових та соціальних Перемог, для героїчного Духу і героїчної Слави, а отже до переконливого національного самовизначення. І значить вислів - «третього не дано» не для українського менталітету, де знання про сакральну силу триєдиної суті закладені навіть у державному символі – тризубі, який фахівці порівнюють з іншим древнім символом – Світовим або Космічним Древом, що відображав глибинну суть триєдності світобудови, про яку вже відали майстри трипільської культури, а в діалектиці логічної тріади відобразив Гегель.

Звичайно, що соціальні здобутки такого значення повинні проходити «червоною смужкою» у всіх суспільних новаціях політично соціалізованої України. У політичних коментарях та дебатах лунають висловлювання про «перезавантаження» держави, без розуміння етимології цього поняття, суть якого – перезапуск. І якщо співвідносити дане поняття із перезавантаженням операційної системи комп'ютера, то слід мати на увазі, що сама вона ніяких змін не зазнає. Так само і перезавантаження політичної та соціально-економічної системи не стане показником необхідних радикальних змін. На це, зокрема, звертає увагу О. Романчук, шеф-редактор журналу «Універсум». На його думку, існуюча реальність потребує не «перезавантаження» Української держави, а її ПЕРЕЗАСНУВАННЯ, тобто, кардинальної заміни «операційної системи». Та йому доводиться констатувати, що «бракує «елементарного» - ВІДПОВІДАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРОВОДУ, бракує ВІДПОВІДАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ. Він пише: «Більшість наших проблем є наслідком існуючої системи влади, яка створила умови, коли високі пости в державі займають не професіонали, а пристосованці. Основні критерії виживання в такій системі: лицемірство, аморальність, підлість, зрадливість, боягузтво, покірність» [2]. І зазначає, що українцям для **перезаснування** держави потрібно запропонувати цікавий, реалістичний, амбітний Проект держави, який би згуртував націю, виробив би для неї спільне бачення майбутнього на основі української ідеї, у якому кожний українець через

індивідуальну делімітацію культурного кордону створить в суспільній свідомості узгоджену систему цінностей, а отже, буде сформована новітня українська ідентичність.

Шкода, що для особистостей, які виділяють себе для політичної діяльності, не розроблені програми університетів «Політичної культури», інакше б вони знали про досягнення сучасної української наукової думки в цій галузі і знаходили не тільки повчання депутатів, які до виборів позиціонують себе перед виборцями як наймані працівники, та зайнявши посаду, стають не виконавцями своїх персональних планів і моделі суспільних явищ, а вчителями суспільства. В Україні це відбувається впродовж двох десятиліть і можливим буде ще багато десятиліть, якщо для філософів, як творців політичної культури і розробників аксіологічної моделі позитивного суспільства нової епохи – цього символічно-реалістичного *Древа Буття* українського народу, не стане надзавданням соціальне проектування модусу суспільних систем і людського буття; створення концепції вивчення та регуляції людського потенціалу на основі синтезу наукового та гуманістичного знання, у якій людиновимірність, а не партійна приналежність буде основою стратегії вирішення глобальних проблем суспільного розвитку із врахуванням нової політичної реальності. Адже принципи демократії повинні забезпечуватися на основі гармонізації різних соціокультурних типів співжиття і філософи в процесі політичного устрою мають стати реальною ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАДОЮ у суспільстві високої політичної культури, цього вимагає життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Космос Древньої України. Трипілля – Троянь: Мітологія. Філософія. Етногенез / Упор., вступ. стаття, прим. В.Довгича. — К., 1992.
2. Романчук О. Перезаснування України: ретросистемні загрози державності [Електронний ресурс] / Олег Ромачук // Українська правда. — Режим доступу: <<http://www.pravda.com.ua/columns/2013/02/20/6983904/>>

ТЕОРЕТИЧНА ІМПЛІЦИТНІСТЬ «СУБСТАНЦІЇ» ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В КОНСТРУКЦІЯХ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Пізнавальні стратегії західної дослідницької традиції, що були спрямовані на пошуки теоретичних і практичних варіативно-інтерпретаційних перцепцій концепту «легітимності» активно розвивались протягом ХХ ст. - В. Адорно, К. Апель, Х. Арент, Д. Белл, Р. Бендикс, П. Бергер, З. Бжезинський, П. Бурд'є, Й. Вайс, М. Вебер, І. Валлерстайн, Б. Вестлі, Ю. Габермас, Е. Гідденс, Дж. Дженсен, М. Доган, Д. Істон, Г. Йонас, Ж. Кермонн, Д. Копп, Ж. Лютар, С. Ліпсет, К. Літфін, Р. Мейер, С. Московічі, Ф. Нонет, Р. Паріс, Т. Парсонс, Р. Разен, Дж. Саймонс, К. Фрідман, С. Хантінгтон, Д. Хелд, О. Хеффе, К. Шміт, К. Ясперс та ін. Відповідно, західноєвропейські та американські науковці, які накопичили глибинні теоретико-методологічні розробки, спрямували рефлексію на теоретичну експлікацію концепту легітимності і пошук нових раціональних можливостей легітимації влади.

В рамках радянського академічного простору дослідниці інтенції науковців відбувались епізодично або в контексті критики буржуазної ідеології, що суттєво обмежувало перспективи теоретичної рефлексії та зумовило певну теоретичну імпліцитність концепту легітимності. Ключовим моментом у дослідницькому фокусі сучасних російських та українських науковців є створення «власного» термінологічного інструментарію, розробка та пошук методологічних координат наукової концептуалізації «субстанції» легітимності влади – С. Авокян, Т. Алексеєва, В. Амелін, С. Бабурін, В. Бебик, Є. Бистрицький, О. Білий, Д. Видрін, О. Висоцький, Ю. Волков, К. Гаджиев, П. Гайденок, Ю. Давидов, О. Дібіров, К. Завершинський, І. Іваннікова, А. Колодій, Ю. Кравченко, С. Ланцова, В. Макаренко, С. Макеев, М. Міхальченко, А. Панаріна, В. Ребкало, С. Рябов, М. Томенко, В. Фадеева, А. Фетісов, В. Шаповал, Р. Шпакова та ін.

Незважаючи на значний науковий здобуток та масштабну дослідницьку роботу, у пізнанні концепту легітимності залишається чимало специфічних труднощів, зокрема, сучасна реальність довела безпорадність використання готових матриць легітимаційних сценаріїв. Відповідно, дослідницькі кола отримали потужний науковий імпульс, що сприяло створенню джерела дискурсивно-теоретичних конструкцій, які можуть бути використанні в якості методологічних патернів або інноваційно-когнітивного орієнтиру для аналізу сучасних практик легітимації влади в сучасному українському суспільстві.

А.Н. Карпеева

Институт политологи Опольского Университета,
/Республика Польша/

ПОЛИТИЧЕСКАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ & СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ: ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Диалектика отношений СМИ и общественности не раз становилась предметом исследований. Историческое развитие диктовало совершенствование общественных институтов, а вместе с тем – совершенствование подходов к механизмам взаимодействия СМИ и аудитории.

Один из наиболее известных исследователей теории массовой коммуникации Д. Макьюэли первым предложил разделить подходы к вопросам взаимодействия медиа и аудитории на две группы: медиацентрированный и социально-ориентированный. Первый подход подразумевает некую автономию медиа в обществе [1, с. 35]. Второй подход, напротив, ставит средство массовой информации в контекст общественных изменений. Разумеется, это предполагает значительное взаимное влияние медиа и общества. Истоки развития науки были связаны с медиацентрическим подходом. С развитием теории коммуникации стало ясно, что появление медиа-продукта – это акт коммуникации. Соответственно, мы имеем дело с такими понятиями, как коммуникат, коммуникант, коммуникативная цель. Развитие систем

коммуникации только способствовали развитию этого подхода [2, с. 115]. Значительные же экономические, социально-политические перемены показали необходимость рассмотрения события в его контексте, показали результаты взаимодействия СМИ и аудитории в новых социально-политических реалиях. Аудитория стала рассматриваться не как объект коммуникации, а как полноправный участник процесса.

В условиях современного информационного общества средства массовой информации играют значительную роль в международных отношениях. Именно СМИ, которые сегодня являются наиболее распространенными и доступными для каждого, освещая те или иные события международной жизни, формируют их восприятие обществом. Ведь вместе с фактами, СМИ предлагают читательской аудитории свою оценку произошедшему, расставляют на собственный вкус акценты на том или ином аспекте, добавляют определенный контекст или опускают некоторые подробности [3, с. 72]. Весь этот «довесок» к факту и формирует отношение общества к любому явлению в целом, и в международных отношениях в частности.

Собственно, именно потребность социумов в информации стала источником развития средств массовой информации. Социальная информация является главным продуктом их функционирования. Средства массовой информации в любом обществе выполняют бинарную функцию: репродуктивную (поставка информации) и продуктивную (формирование общественного мнения), однако содержание этих функций имеет противоречивый характер как по оси «средства», так и по оси «ценности». Ценностным содержанием функционирования СМИ в условиях демократии выступает коммуникация. Понятие «коммуникация» в данном случае понимается как совокупность таких признаков как отношения, контакты, обмен, взаимопонимание, взаимодействие, определяет общение как целостное общественное и духовное, в том числе психологическое и нравственное образование. Коммуникативный процесс, который на массовом уровне обеспечивают СМИ в условиях демократии, следует понимать не просто как

обмен сообщениями, а как процесс взаимной интерпретации сообщений с целью понять их когнитивный смысл. СМИ предстают как инструмент массовой коммуникации, образуя кольцо обратной связи между индивидуумами и социальными группами, между политической системой и обществом, а также между элементами политической системы, обеспечивают общественный дискурс и таким образом выступают необходимым фактором развития демократии.

В условиях информационного общества СМИ служат основным средством, с помощью которого политическая система получает требования и поддержку. Осуществление властных функций СМИ предстает в данном случае как контроль и прессинг по отношению к директивным инстанциям с целью влияния на принятие и выполнение социальных решений в соответствии с партикулярными интересами учредителя или с интересами аудитории, которые частично могут не совпадать. Властные функции СМИ работают и в обратном направлении, оказывая давление на зрителей и слушателей, которые испытывают доверие к средствам массовой информации. Указанные функции наиболее наглядно проявляются в освещении спорных политических событий. При этом влияние средств массовой информации на политику постоянно усиливается. Медиатизация политики стала характерным признаком перехода общества к информационной стадии развития. Эта тенденция, наряду с обеспечением широкого участия масс в политическом процессе таит в себе и опасности, связанные с попытками использовать СМИ для манипулирования общественным сознанием.

ЛИТЕРАТУРА

1. Суслов Е.В. СМИ как инструмент формирования общественного мнения в процессе становления гражданского общества / Е.В. Суслов. — М. : Феникс, 2004. — 170 с.
2. Кретов Б. И. Средства массовой коммуникации – элемент политической системы общества/ Б. И. Кретов // Социально-гуманитарные знания. — 2000. — № 1. — С. 101—115.
3. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. — М. : Алгоритм, 2004. — 528 с.

УКРАЇНА ПОСТРАДЯНСЬКА: ВІД ФАСАДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ДО ОЛІГАРХІЧНО-КЛАНОВОГО РЕЖИМУ

Україна, поставши як незалежна суверенна держава у 1991 році внаслідок розпаду СРСР, має давню історію процесів державотворення. Витоки української державності сягають глибин віків: Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, Козацька республіка, Гетьманщина та ін.

Після розпаду Радянського Союзу Україна задекларувала прагнення розбудови демократії. Протягом двох десятиліть в українському суспільно-політичному дискурсі основні акценти були сфокусовані на проблематиці демократичного транзиту. Разом з тим, розрив між політичною теорією та політичною практикою в Україні вражає своїми масштабами. Тривалий час концепції транзитологічної парадигми виконували суто інструментальну роль – використовувалися лише задля імітації процесів демократизації перед європейським співтовариством. Фасадність демократії підкреслювалася функціонуючими політичними інститутами в Україні, за лаштунками діяльності яких насправді приховувалися непрозорість влади, корупційні схеми, ігнорування закону, нехтування елементарними правами людини тощо.

Врешті, в Україні, яка нібито стала на шлях демократичних перетворень, замість демократії сформувалася олігархічно-кланова модель політичного режиму. Ця гібридна модель, характеризуючись тісним зрощенням політики та економіки, формувалася поступово, набуваючи специфічних ознак за часів діяльності кожного з чотирьох президентів незалежної України.

Перший президент України Л. Кравчук (1991-1994) проявляв певний нонконформізм у політиці. Тогочасний «політичний режим в Україні був нонконформістським – суперечливим, політична воля Президента України відбивалася в діяльності політичних інститутів слабо, пошук політичних і економічних компромісів перетворювався в політичне маневрування без певної

мети» [1, с. 86-87]. Вже за часів президентства Л. Кучми (1994-2005) світ став розглядати Україну як корумповану та олігархічну. Під час президентства В. Ющенка (2005-2010) – через його діяльність та бездіяльність – корумпованість та олігархізація держави набули завершених форм. Ці тенденції суттєво посилились та закріпились з приходом до влади В. Януковича (2010-2014). За правління В. Януковича демократія виступала маскувальною сіткою правлячого олігархічно-кланового режиму, який знову набув специфічних ознак, перетворившись врешті на кримінально-олігархічний режим.

Тобто, у формуванні олігархічно-кланового політичного режиму, становлення якого відбувалося за часів президентства Л. Кучми та В. Ющенка, спостерігалось тісне зрощення двох сфер – політики та економіки. За часів президентства В. Януковича суттєвою складовою, яка змінила суть олігархічно-кланового режиму, стала його криміналізація.

В олігархічно-кланового режиму існувала перспектива трансформації в сторону демократичних стандартів. Вона полягала в тому, що в Україні існує декілька олігархічних кланів, між якими постійно іде конкуренція за певні ресурси. Наявність декількох центрів впливу на владу може сприяти демократичному розвитку, але тільки при їхньому бажанні. На думку М. Михальченка, який означає таку форму режиму терміном «напівдемократична олігархія», через наявність декількох олігархічних кланів в Україні існує декілька центрів формування влади та впливу на владу, що не допускає домінування одного олігархічного клану та, відповідно, «скочування» до тоталітарного режиму [1, с. 91]. У цілому, така ситуація є позитивною для суспільства, оскільки вона містить потенціал розвитку демократії.

Разом з тим, зрощення за часів президентства В. Януковича вже трьох складових (політики, економіки та криміналітету) змінило якість олігархічно-кланового режиму, перетворивши його на кримінально-олігархічний режим. Криміналізація режиму перекреслила всі надії громадян України на те, що всередині олігархічних кланів назріє потреба змін у напрямку демократичних перетворень.

Після Євромайдану (осінь-зима 2013-2014) в Україні знову відновилася олігархічно-кланова модель політичного режиму. Чи відбудеться подальша трансформація цього режиму в сторону демократичних стандартів покаже час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михальченко М. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування / М. Михальченко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. — К. : ТОВ „Видавництво Дельта”, 2010. — Вип. 5 (49), вересень–жовтень. — С. 83—94.

Г.В. Магда

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ЗАТІНКИ МИНУЛОГО: ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ АРХЕОЛОГІЇ

Національна ідентичність багатокomпонентне явище. В самому загальному розумінні вона є однією з складових ідентичності людини, що пов'язана з приналежністю її до визначеної нації, країни та культурного простору. Національна ідентичність не є природженою якістю індивіда. До основних механізмів її формування відносять соціалізацію та інкультурацію. Вона формується на основі усвідомлення спільності культури, мови, історії з визначеною групою людей.

Теоретичне визначення національної ідентичності об'єднує соціально-філософські, психологічні, політологічні, культурологічні, антропологічні, соціологічні та етнічні аспекти. Вона одночасно є усвідомленням своєї культурної, соціальної, державної унікальності та створенням символічного простору, в якому спільність людей перетворюється в національну спільність, що, спираючись на своє історичне минуле, створює власну культуру, систему цінностей та норм.

Стабільні історичні умови сприяють збереженню нацією своєї єдності, що забезпечується сукупністю соціальних норм та структурами світобачення (мова, релігія, історія). За часів глибоких криз, стійкість та формування

національної ідентичності залежить від розуміння довготривалих та злободенних національних інтересів. Тобто формування національної ідентичності базується на розумінні минулого досвіду та інтересів майбутнього. В складних умовах національна ідентичність стає консолідуючою силою нації в її етнічному та громадянському сенсах (історична легітимність території, сукупність традицій, досвід суспільного життя, правової культури тощо).

Проблеми національної ідентичності розглядаються в роботах Т.Парсонса та Р.Мертон (інтерпретація процесу інтеграції соціальних спільнот у національні держави). А.Шютц, Дж.Мид аналізують когнітивні та соціально-орієнтовані моделі ідентичності. Є.Гіденс, З.Бауман, Є.Сміт, У.Бек, М.Кастельс розглядають національну ідентичність за умов глобалізації. Вітчизняні дослідники прагнуть розглянути процеси формування національної ідентичності за умов трансформаційного суспільства.

Національна ідентичність формується на основі відповідної національної парадигми, що поєднує національно-історичну, соціально-психологічну, соціокультурну, політико-культурну та інші сфери діяльності суспільства. Тому розуміння навколишнього світу та свого місця в цьому світі, є, у певному сенсі, продуктом національної історії та культури. Тобто, національна ідентичність конструюється в тому числі і історичними традиціями, що сформувалися протягом багатьох поколінь та тисячоліть, національними міфами, символами, моделями поведінки тощо.

Однією з наук, що сприяє процесам формування національної ідентичності, є археологія. Ефективно реконструюючи ціле по фрагментах, археологія, здається, не може бути заздалегідь заангажованою та ідеологізованою. Така точка зору підсилюється ще й тим, що археологія на пострадянському просторі майже не фінансується державою та функціонує не «завдяки», а «всупереч» існуючим обставинам. Тому дані археології, інтерпретація та соціальна реконструкція археологічних фактів (артефактів), здебільшого сприймаються суспільством як незаперечні та не підлягаючі сумніву в глобальному сенсі. Аналізуючи роль археології в конструюванні

національної ідентичності не можна ігнорувати контексти існування самої науки.

Використання археологічних об'єктів як національних символів посилює національні проекти, які починають сприйматися як очевидне та безумовно легітимне. В багатонаціональних державах спостерігається тенденція сполучати національну культуру з культурою основного етносу (Росія, Казахстан) та об'єктивація так званого «національного духу», втіленого в основний етнос. Такий підхід породжує своєрідне право спадковості однієї національної групи порівняно з іншими. Існуючий політичний режим тільки посилює або послаблює цю тенденцію. В умовах недемократичних режимів залежність археології від держави (фінансування, дозвіл на проведення археологічних досліджень, публікації, пріоритетність досліджень) коригується в залежності від обставин та ставить археологію в ідеологічний контекст офіційної версії етнічної та політичної історії держави.

Археологія, незважаючи на її «архаїчну» сутність, є наукою сучасною. При інтерпретації фактів та реконструюванні соціальних спільнот, вона спирається (окрім власних методів) на дані статистики та природничих наук. Поява так званої процесуальної археології в 60-ті роки XX ст. проявилася як створення нової методології дослідження. Л.Уайт, Л.Бінфорд, У.Тайлор пропонують розглядати археологічні пам'ятки не як комплекси артефактів, а як матеріальне відображення існуючих в минулому соціокультурних систем.

В сучасній постпроцесуальній археології виділяють три основні традиції. Перша розглядає археологічний матеріал, як «текст», що потребує декодерівки зі збереженням унікальності кожного конкретного суспільства або культури (Я.Ходдер). Друга традиція пов'язана з феноменологією (М.Фуко). Третя вважає, що археологія не тільки вивчає суспільства минулого, але й сама, як частина сучасності, відображає специфіку процесу пізнання та раціональності, властивих для визначеної епохи (М.Леоне). Постпроцесуалізм ставить в основу дослідження суб'єктивізм у сприйнятті археологічного матеріалу, залишаючи основним критерієм власну впевненість дослідника в справедливості своєї

інтерпретації. Наукові дискусії процесуалістів та постпроцесуалістів актуалізували низку проблем, що потребують уваги в розвитку науки. Серед них, проблеми множинності та вірогідності інтерпретацій та соціальної відповідальності дослідника.

Матеріальні пам'ятки розташовані на території будь-якої держави виступають одним з ключових ідеологічних аргументів. У всі часи археологія наражалась на небезпеку бути використаною групами та ідеологіями, що не мають відношення до «чистої науки». Археологічні дані майже завжди можуть стати базою для різних соціальних інтерпретацій, аргументами для різних політичних та ідеологічних міркувань. Археологічні дослідження, що проводяться на території національних держав, неминуче повинні відповісти на запитання про зв'язок стародавніх культур та сучасного населення. Географічна складова національної ідентичності є пріоритетною над етнічною. Саме тому постає питання відповідальності дослідників у використанні та інтерпретаціях фактів минулого. Бо саме ці інтерпретації та соціальні реконструкції стають важелем у формуванні національної ідентичності.

Л.М. Півнева

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

УНІВЕРСИТЕТ ЯК АГЕНТ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ У СВІДОМІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В останні десятиліття дослідники звертають дедалі більшу увагу на роль університету в формуванні та сприйнятті політичних поглядів студентською молоддю. Витоки теоретичного дослідження даного феномену ми знаходимо в теоріях інформаційного суспільства, сучасних концепціях демократії, які, з одного боку, обґрунтовують право на вільне користування громадянами інформацією, а з іншого – виходять з того, що сучасний тип демократії – це політика участі громадян.

З кінця XX століття університети стали важливим фактором розвитку демократії в суспільстві. Це пояснює їх прагнення впливати на формування характеру студента і його політичних поглядів. Університет здійснює це, насамперед, через систему викладання суспільно-політичних дисциплін, а також навчально-виховну діяльність у ВНЗ.

Особливу роль в університеті займають суспільно-політичні дисципліни. На думку Еріка Горхема, «навчання суспільних наук вимагає відстороненості від політичної дії; вивчення політики виходить за рамки діяльності. Таке вивчення має бути хорошим для самого себе, оскільки громадянські уподобання самі є тимчасовими характеристиками. Чи є він хороший громадянин того чи іншого державного устрою, чи підтримує він ту чи іншу адміністрацію чи партію, цілком залежить від того, де і коли живе громадянин. Все ж студенти можуть вивчати політику незалежно від цих умов в їх життях» [3, р. 101].

Студенти мають інтерес до пізнання політики. Ними рухає бажання краще розуміти те, що відбувається в країні, регіоні та в світі. Університет може допомогти зробити вибір, визначити власну політичну позицію, більш чітко артикулювати свої політичні інтереси на основі знання юридичних законів і суспільно-політичних норм, що існують у суспільстві. Це очевидно на прикладі дій університету, які можна узагальнено представити таким чином:

1. університет допомагає студентам усвідомити політичний характер свого статусу як громадянина в університетському співтоваристві, насамперед, шляхом здійснення політичної освіти в ході вивчення суспільно-політичних дисциплін гуманітарного циклу;

2. впровадження інноваційних методів навчання може зробити політичну освіту в університеті більш цікавою для студента. Це пов'язане, перш за все, з використанням нових інформаційних технологій. Інтернет, персональний комп'ютер, I- Pod, I- phone, мобільний телефон, you – tube тощо стали ознакою обов'язкового атрибуту сучасного студента, дозволяючи йому отримувати різноманітну політичну інформацію поза університетом;

3. важлива роль університетського викладача в цьому контексті як особи, яка розповідає, щоб інтерпретувати певні події, та виконує обов'язки транслятора суми політичних знань;

4. університет допомагає студентам зрозуміти драматичний характер політичних явищ за межами університету і залучити до діяльності, котра може і не відповідати їх щоденним інтересам навчання, спорту і відпочинку. Університет дає студентам усвідомлення того, що добробут регіону, країни відповідає особистим політичним цілям студентів;

5. університет може підтримувати політичну відсторонність студента, зміцнювати їх у важливості відвідувати заняття і не втручатися в політичну діяльність. Студенти можуть розглядати університет як місце, де вони досягають інших цілей. Часто це допомагає зміцнювати консервативні погляди, при цьому іноді університет долає, а іноді культивує настрій індиферентності.

Здійснюючи політичну освіту студентів, університет не знаходиться в вакуумі. Соціальне середовище, зовнішні сили надають вплив на його політичний статус. На думку Д. Бока, найвпливовішим вважається уряд. Виділення коштів здатне вплинути на розвиток освіти та суспільних наук в університеті. Однак діяльність у цій галузі «схильна тиску з боку політиків, діючих партизанськими методами, і підсумки роботи уряду з розробки наукових і навчальних програм не настільки успішні, як в інших науках» [1, с. 114].

Сказані слова на адресу американської вищої школи наприкінці XX сторіччя актуальні і для сучасної України, в якій існує мінливість, невизначеність і скорочення виділених коштів, що виділяються, перш за все, на формування політичного кругозору нашого студентства. Потреби суспільства і університетів повинні знаходити взаємодію і мати діалог, який буде сприяти відходу від закулісної боротьби між політичними партіями, політичними лідерами за молодь університетів. Адже вона є найбільш активною частиною населення в політичному протистоянні, розумінні ролі університету у

вирішенні важливих для суспільства завдань, що і показали події Майдану 2013-2014 років.

Сучасні українські студенти здійснюють свою політичну соціалізацію в університеті в контексті політико - ідеологічного спектру, який існує в Україні – (праві - ліві, центр), а також відносно до політичного ладу, національно-культурної та геополітичній ідентифікації. Університет формує рівень когнітивного знання студента про політичні події, визначаючи його оцінку і індивідуальні переваги, які часто призводять до певних кроків в політичній поведінці.

На політичну свідомість студента в університеті впливають різні політичні ідеології, які дозволяють через систему понять, ідей і уявлень оцінити соціально-політичну дійсність, висловити свої інтереси і реалізувати їх через політичну участь. За даними соціологічних опитувань, проведених харківськими соціологами, існує «більш висока готовність до протестної участі прихильників комуністичного и радикально - націоналістичного напрямку, тоді як негативне ставлення до подібних акцій більшою мірою властиве прибічникам екологічного напрямку и тим, хто взагалі не визначився з політико-ідеологічними уподобаннями. Одночасно, серед представників комуністичного напрямку також значний відсоток тих, хто взагалі не схвалює подібну форму політичної активності» [2, с. 211–212].

Таким чином, виконання університетом завдання впровадження політичних цінностей у свідомість студентської молоді в сучасний період так актуально, як і в минулому. Цей процес отримав свій початок з часів заснування перших університетів в Америці, Європі та Україні. Нині, в умовах інформаційного, мережевого суспільства, ця роль університету набуває особливої актуальності, що диктує необхідність удосконалювати викладання суспільних дисциплін і розвивати демократичні форми спілкування в університетському співтоваристві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бок Д. Университеты и будущее Америки/ Д. Бок. — М. : Изд- во Московского университета, 1993. — 128 с.
2. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / за ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської. — Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. — 237 с.
3. Gorham E. B. The theater of politics: Hannah Arendt, political science, and higher education / E. B. Gorham. — Lexington : Books, 2000. — 178 p.

Ю.С. Прокопчук

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК КОНСОЛІДУЮЧИЙ ЧИННИК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сучасному етапі суспільно-політичного розвитку в українському суспільстві актуалізувалися проблеми, пов'язані з фрагментацією та деконвенціацією національної ідентичності. Обрана українською державою парадигма націо- і державотворення не була національно-етнічною і не закріпила за титульним – українським етносом – ніяких владних переваг. Разом з тим закладений у національно-державницькій парадигмі об'єднуючий потенціал виявився слабким для того, щоб політична нація стала конструктом ідентифікаційного поля.

Українське суспільство переживає сьогодні гостру кризу національної ідентичності, що супроводжується нормативною невизначеністю, зіткненням різноспрямованих інтересів, ціннісною амбівалентністю, сегментованістю та поляризацією соціуму. Незавершеність адміністративної реформи і недосконалість бюджетної політики ускладнило систему відносин по лінії «Центр-Регіон». Регіональні відмінності, що знаходять свій прояв у різноспрямованості суспільних (соціально-економічних, геополітичних, ментально-ідеологічних, інституційно-правових та інших) пріоритетів, у формуванні груп інтересів на корпоративній основі, у міжрегіональних, міжетнічних, міжконфесійних відмінностях, у різному баченні зовнішньополітичних орієнтацій та оптимальних моделей подальшого

розвитку, сприяють регіоналізації масової свідомості та актуалізують значимість регіональної ідентичності порівняно із загальнонаціональною. Існування в суспільстві розколу щодо пріоритетних національних інтересів і цінностей, соціокультурна розірваність та криза національної ідентичності ускладнює досягнення консенсусу щодо загальнонаціональних цілей і перспектив та загрожує національній безпеці.

Отже, визначення та конструювання ціннісних та ідейно-політичних засад консолідації української нації є найактуальнішим завданням суспільно-політичного дискурсу та державотворення. Однією з підвалин такої консолідації може стати національна ідея. Однак нинішній кризовий стан суспільної свідомості, що супроводжується гострою поляризацією соціуму, неоднозначною оцінкою радянської спадщини, амбівалентністю ціннісних орієнтацій, коли взаємовиключні ціннісно-нормативні підсистеми існують у масовій свідомості не як антагоністи, а як узгоджені елементи єдиного типу свідомості, ускладнює формування загальноприйнятої консолідуючої національної ідеї.

Відповідно, необхідно вивести проблему української національної ідеї з поля міфологічних та ідеалістичних трактувань та нівелювати протиставлення ідеологем «слов'янської єдності» та «європейського майбутнього». Адже очевидно, що теза про «запрограмованість» і доцільність європейського вибору України не є домінантною і прийнятною для всього українського суспільства. Тривала нестійка економічна та політична ситуація призвела до того, що «європейській вибір» сприймається значною частиною соціуму як віддалена та економічно невиправдана перспектива, а відносно недавнє радянське минуле – як доба достатку, стабільності та визначеності.

Таким чином, у сучасних умовах недоцільно та небезпечно конструювати українську національну ідею у категоріях конфронтації моделей майбутнього суспільного розвитку та зовнішньополітичних пріоритетів. Національна ідея повинна бути не просто привабливою та лаконічною, але й придатною для сприйняття та розуміння на рівні колективної поляризованої підсвідомості.

Сучасна українська національна ідея потребує якісного оновлення й виходу за рамки традиційного дискурсу, що реалізується не через усунення чи ослаблення суперечностей між різними сегментами поляризованого суспільства, а через відкрите визнання цих суперечностей і вироблення механізмів узгодження цих інтересів на підставі конструктивного діалогу та готовності до суспільного компромісу.

Н.Г. Ревенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ 2013-2014 рр. В УКРАЇНІ

Проблеми соціалізації набувають все більшої актуальності завдяки розгортанню глобальних процесів, що змінюють соціокультурну та політичну реальність, а також перетворенню українського суспільства в об'єкт зовнішніх впливів. Наразі Україна є центром зіткнення і в політиці, і в свідомості двох протилежних систем цінностей: тоталітаризму та демократії.

В науковій літературі переважає думка, що соціалізація є процесом засвоєння індивідом норм, цінностей та моделей поведінки суспільства, до котрого він належить. В психологічній та педагогічній літературі процес соціалізації переважно трактують як перетворення дитини у дорослу людину. В соціологічній науці переважає думка (Е. Еріксон, Я. Гілнський, Є. Бабосов), що індивід перебуває у процесі соціалізації на протязі усього життя. На наш погляд, це продуктивний підхід, який дозволяє вивчати адаптацію до соціальних змін дорослого індивіда.

На соціалізацію індивіда впливають не тільки агенти соціалізації, власний досвід, але і процеси, явища та події, свідком та учасником яких він є. Наразі спостерігаємо силу та неоднозначність впливів на українське суспільство політичної кризи 2013-2014 р., агресії Російської Федерації та анексії Криму.

Відмова влади від підписання асоціації з ЄС викликала в українському суспільстві обурення та стихійний протест, готовність публічно відстоювати власні інтереси, покликала небайдужих на майдани та вулиці з вимогою збереження європейського вибору. Реакція влади (ігнорування вимог громадян, побиття студентів, злочинне застосування зброї проти громадян) посилювала активність, робила вимоги все більш радикальними. Ця боротьба змусила українців усвідомити, що треба не тільки відсторонити злочинну владу, яка розстрілює власний народ, але і повалити старий режим, збудувати розвинене демократичне суспільство та виробити механізми контролю з боку громадянського суспільства за будь-якою владою. Тобто, ці події сприяли динамічному засвоєнню демократичних цінностей не тільки активними учасниками Майдану, але і усім суспільством.

Трагедією України є не те, що частина суспільства виявила інертність в цих подіях, а те, що злочинна влада до своєї боротьби проти народу залучала той самий народ, звозила його на «анти майдани» для демонстрації підтримки, робила учасником боротьби з Майданом, з так званими «бандерівцями», «фашистами», «націоналістами». Антимайданівці ідентифікували себе не з людьми, які під тиском, або за гроші демонструють підтримку влади, а з поборниками справедливості та високих ідеалів. Бо події на Майдані, які насправді є війною цінностей демократії і тоталітаризму, офіційною владою трактувалися як громадянська війна з «бандерівцями». З поваленням влади у її прихильників виникло відчуття «переможених», для яких є виключно можливою негативна оцінка боротьби Майдану.

Анексія Криму також неоднозначно впливає на процес соціалізації, про що свідчать суперечливі оцінки цього факту різними соціальними групами як в Криму, так і в материковій Україні в момент здійснення цього акту. В подальшому вони будуть змінюватися залежно від його наслідків. Ці оцінки ґрунтуються на очікуваннях громадян та є виявом незадоволення населення політикою влади. Парадоксально, що незадоволення та протест проти влади в материковій Україні дав Майдан та зміну влади і ціннісних орієнтацій. Протест

проти влади в Криму «відшвартував» його до іншої держави, але зберіг правлячу там партію регіонів, яка саме і здійснила путінський проект анексії.

Слід враховувати, що на різні соціальні групи, залежно від мовно-культурної ідентифікації, ціннісних орієнтацій (на демократію, чи на тоталітаризм), ставлення до Майдану, від віку, освіти, деяких інших характеристик, ці події впливають по-різному. Очевидно, що значна частина, кримчан, півдня та сходу позитивно сприйняла анексію Криму не через мовно-культурні утиски росіян, яких там ніколи не було. Одна з найголовніших причин – це використання владою населення цих регіонів для боротьби з Майданом. Коли до Києва приганяли десятки потягів на так звані «анти майдани» для демонстрації прихильності до влади, частина людей дійсно підтримувала чинну владу, інші не могли противитися адміністративному тиску, або захотіли отримати матеріальну винагороду. В цих регіонах наймали тисячі молодиків, які дестабілізували ситуацію в Києві, інших містах, викрадали людей, знущалися над ними, трошили вітрини, підпалювали автомобілі. Анексія Криму для них є спасінням від відповідальності.

Крім того, в Криму та південно-східних регіонах досі є прихильники «цінностей» тоталітарного режиму, приховані за риторикою «порядку», «стабільності», «соціальної захищеності», які вони сподіваються знайти у складі РФ. У позитивному ставленні до анексії Криму спостерігаються також ностальгічні мотиви тих, хто ідентифікує себе з громадянами СРСР. Найбільш небезпечним впливом анексії є сепаратистські настрої, які посилює ейфорія та ентузіазм в Криму, путінська пропаганда, підривна діяльність сепаратистських організацій, російських бойовиків та агентів спецслужб, при зупинці яких такі настрої зійдуть нанівець, через відсутність для них об'єктивного ґрунту.

Переважна більшість жителів України негативно оцінює захоплення Криму. Найбільш послідовною та консолідованою є позиція кримських татар, для яких Українська держава була гарантом законного проживання в Криму. Вони оцінюють анексію як реальну загрозу для життя, відсутність перспектив мирного вирішення неймовірно складної ситуації. Підґрунтям консолідації

інших громадян навколо негативної оцінки російської агресії є не мовно-культурна ідентифікація, а демократичні цінності, європейський вибір, ідеї збереження територіальної цілісності та незалежності України.

Тобто, центром суспільної дискусії є не роль в Україні російської мови, а стратегічний вибір між тоталітаризмом та демократією, включення до ЄС, а також до системи колективної безпеки НАТО, яка для України є вкрай необхідною та єдино можливою, як свідчать останні події. Тобто, драматичні політичні події в Україні вплинули на суттєві зміни у свідомості суспільства, які потребують глибокого наукового осмислення.

Т.П. Савельєва

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Активний розвиток інформаційно-комунікативних технологій впливає на усі сфери життєдіяльності – соціальну, економічну, політичну, трансформуючи сутнісну основу суспільства, яка окреслюється в назві – інформаційне, постмодерне, мережеве тощо. Щодо останнього, багато науковців підтримують думку М. Кастельса, що «в умовах інформаційної ери історична тенденція призводить до ситуації, коли домінуючі функції та процеси все більше виявляються організованими за принципом мереж. Саме мережі складають нову соціальну морфологію наших суспільств, а розповсюдження «мережевої» логіки значною мірою впливає на хід та результати процесів, що пов'язані із виробництвом, повсякденністю, культурою та владою» [4, с. 494].

Можна стверджувати, що мережі, зокрема, соціальні, надаючи нових характеристик суспільству, сприяють і новій організації політичного простору, в якому зростає роль мережевих структур (суспільні організації, нові соціальні рухи, «електронний уряд», політичні утворення за типом Європейського союзу тощо) та горизонтальних мережевих комунікацій. Різноманітні мережі,

особливо так звані інтернет-мережі, мають неабиякий потенціал до самоорганізації та мобілізації, що ми вже мали змогу побачити на прикладі організації суспільних протестів, які відбувалися у країнах Африки та Близького Сходу.

Тобто, в мережевому суспільстві, в межах політичного поля актуалізується питання політичної мобілізації також завдяки розвитку Інтернету. Адже темпи зростання користувачів Інтернету більші, ніж це прогнозувалося. Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології, у вересні 2013 року 49,8% дорослого населення України користувалися Інтернетом [1]. А на кінець 2012 року, за оцінками компанії in Mind Factum group, рівень проникнення Інтернету в Україні становив 43,5% і, до речі, 56% користувачів основною ціллю в Інтернеті були саме соціальні мережі [2].

Можна припустити, що завдяки Інтернету і безпосередньо соціальним мережам громадяни більшою мірою долучаються до політики. Але ефективність соціальних мереж в українській політиці не може бути високою через їх невелику популярність для отримання саме політичної інформації. Так, за даними центру імені Разумкова перед виборами 2010 р лише 4% українців отримували інформацію про партії з Інтернету [3]. В той же час збільшується кількість політиків, громадських діячів, які «долучаються» до громадянського суспільства через соціальні мережі, і за прикладом виборчої кампанії Б. Обами намагаються мобілізувати електорат до тих чи інших дій. Останні події в Україні теж свідчать про зростання ролі мереж. Так, відомий український журналіст Мустафа Найем закликав у Фейсбучі вийти у м. Києві на Майдан Незалежності (до речі сам Майдан є специфічною соціальною мережею) в знак протесту проти зупинки «євроінтеграції» України. На цей заклик відгукнулося більше тисячі громадян. За час функціонування Майдану взаємопідтримка учасників протестів та підтримка з боку населення виявлялась в інтернет-мережах, наприклад, через збори коштів на лікування постраждалих та через підтримку тих чи інших лідерів у Фейсбучі. В подальшому розгортання подій

призвело до створення «інтернет-майдану», де за допомогою ЗМІ, інтернет-мереж розгорнулася також і інформаційна війна за Україну.

Слід зазначити, що питання політичної участі, зокрема така її форма як протест, особливо в умовах соціальної напруженості, нестабільності та неефективності соціальних інститутів має неабияке значення, і, погоджуючись із точкою зору В. Сергєєва, зазначимо, що саме мережева форма організації соціуму є важливою частиною протестної мобілізації. «Якщо в такі мережі (що мають структуру малого світу) «вкинути» яскраві, мобілізуючі образи, вони будуть поширюватися там, як епідемія. А при точному виборі образів виникає масова соціальна реакція» [7]. Тобто саме за допомогою мережевих зв'язків мобілізація стає достатньо простою формою для «організації» політичної участі населення на захист тих чи інших ідей.

Розглядаючи соціальні мережі в політичному полі, слід звернути увагу на масові організації, які є специфічною формою мереж. Однією з їх характеристик є відсутність методичної та постійної роботи, навпаки, вони схильні до масових акцій. Тобто практично відхиляється необхідність у масових партіях, суспільних рухах – в сучасних умовах вони безплідні. В той же час більш актуальні ситуативні виявлення політичної активності, які спираються не на членство в організації, а на мережеві зв'язки. «В мережевому суспільстві відбувається деполітизація та приватизація суспільної активності: суспільна діяльність не вважається більше політичною, але суто як приватна, вона є не демонстрацією своєї власної позиції, а виявленням власного інтересу [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що політична участь в сучасному суспільстві набуває мережевої форми, коли на перший план виступають доступ до інформації, взаємообмін інформацією, її розподіл та механізм зворотнього зв'язку, відсутність чітких форм, обумовлених політичними організаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. В 2013 році кількість Інтернет-користувачів в Україні склала половину населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/846299-v-2013-rotsi-kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrajini-sklala-polovinu-naselennya.html>
2. В Україні вже майже 20 мільйонів регулярних інтернет-користувачів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/technology/2013/03/27/125244/>.
3. Експертне опитування: яка роль інтернет-ресурсів у реальній політиці України? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fundgp.com/ua/projects/experts_weekly_poll/132/.
4. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. — М.: ACADEMIA, 1999. — С.492-505.
5. Назарчук А.В Социальные сети и трансформация политического порядка / А.В. Назарчук // Вестник аналитики. — 2007. — № 4 (30). — С. 108-128.
6. Политические процессы взгляд изнутри [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://novlenta.ru/index.php/cistema-znanij-o-politike/politicheskoe-uchastie-grazhdan/21-politicheskoe-uchastie-grazhdan>.
7. Сети + образы = мобилизация [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.computerra.ru/offline/2005/607/230350/>.

Э.Н. Северин

Брестский государственный университет
имени А.С. Пушкина /Республика Беларусь/

ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА КАК СРЕДСТВО ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Эффективность функционирования политических и социальных институтов и таким образом общества в целом зависит от правильной социализации личности. Стержневым явлением политико-правовой социализации в современном мире стала идея прав человека. Говоря шире, эта идея, эта система ценностей стала двигателем и обоснованием политического развития в наиболее реформаторский период человеческой истории.

Значимость прав и свобод человека в процессе политико-правовой социализации раскрывается прежде всего через роль, которую они выполняют в системе современного мироустройства. Права человека выполняют целый ряд интеграционно-созидательных функций:

В современной политической реальности права человека выступают в качестве главного критерия гуманности и демократичности общественно-политического строя, то есть они выполняют аксиологическую функцию.

Права человека, его основные свободы являются неиссякаемым источником развития и применения творческих способностей людей, то есть выполняют креативную функцию. Заметим, что права человека дают ему возможность быть человеком, но не дают права им не быть, т.е. утрачивать человеческий облик. Можно сказать, что права человека существуют и реально значимы для него, поскольку он осознает потребность в них и активно стремится к их реализации.

Поскольку права человека представляют собой общечеловеческую ценность и высокий нравственный идеал, они выполняют прогностическую функцию. Раскрытие закономерного характера возрастания роли прав человека в развитии личности, общества и всего человечества, проектирование этой тенденции на историческую перспективу дает основание для выводов о том, каким может быть будущее человека и человечества.

Благодаря правам у людей формируется уважение к человеческому достоинству, правам и свободам другого человека. Это касается представителей различных рас, национальных и этнических групп, религиозных конфессий, носителей иных убеждений и мировоззрения и др. Гармоничное сочетание прав человека и прав «другого», диалектическая взаимосвязь прав, обязанностей и ответственности обладают мощным воспитательным потенциалом и выполняют воспитательную функцию, являются базисом человеческого достоинства.

Охранительная функция, выражается в разрешении противоречий между правами и свободами человека, безопасностью индивида и приоритетами национальной безопасности. Она предполагает достижение баланса между двумя интересами, каждый из которых имеет общенациональное значение. Права человека и интересы государства являются значимыми составляющими национальной безопасности. И политике государства не следует игнорировать ни одну из них. В конце концов, и то и другое не противоречит друг другу. Государство не может находиться в безопасности, если его гражданам (человеку) угрожает опасность, если само государство систематически нарушает права индивида, так как это ведёт к различного рода конфликтам и

потере политической стабильности как на государственном, так и международном уровнях.

Идеологическая функция. В процессе секуляризации в ряде стран мира религиозные принципы жизни в настоящее время сочетаются с идеологией прав человека. Таким образом, в условиях большинства современных политических систем сосуществуют светские и религиозные политические идеологии. При этом одной из основных проблем современного мира, по-прежнему, остаётся вопрос повышения рационализации политической социализации и в конечном счёте формирования бесконфликтной активистской политической культуры, культуры прав человека. Права человека как идеология обладают набором принципов, сочетающих политическую выгоду и универсальный характер, как для конкретного индивида, так и для различных политико-социальных групп, в том числе и конфессиональных. Подобная идеология способствует формированию личности, умеющей грамотно играть различные политико-социальные роли.

Политическая функция прав человека реализуется в возможности участия (как индивидуально, так и коллективно) в общественно-политической жизни, распределении и ограничении государственной власти, непосредственного участия в управлении государством и др. Вместе с тем, существует опасность установления диктатуры большинства, возможной в любой демократической политической системе. И здесь определяющее значение имеет свобода совести, призванная исходить из разнообразия мировоззренческих позиций, тесно связанная со свободой мысли и убеждений, она выступает третейского судьи при конфликте этих интересов, не допуская нарушений интересов меньшинства, прав человека в целом.

Учитывая то, что права человека прямо или косвенно охватывают абсолютно все сферы жизнедеятельности общества и государства они выполняют и ряд других функций (экономическую, интеграционную, функцию восстановления социальной справедливости и др.).

Таким образом, права человека, обладающие всеобщностью и универсальностью, выступают важным средством социализирующего воздействия в современном политическом сообществе. Права человека, занимают значимое место в системе политико-правовых ценностей, именно в них выражается цивилизационная сущность человека. Эта категория охватывает всех участников политической игры в том числе отдельных индивидов, она определяет их статус, возможности и роль, которую они могут отыгрывать в политико-правовой системе. выступают критерием эффективности и стабильности последней. Права и свободы человека формируют общий уровень политического доверия в обществе, приближают нас к ответу на фундаментальный вопрос: «Является политика гармоничным или конфликтным процессом?».

С.М. Шкребець

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

М.С. Шкребець

Харківський соціально-економічний інститут

ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ТА СТИХІЙНА ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність дослідження процесу політичної соціалізації, того, як молодь входить у політичне життя суспільства в сучасній Україні, є незаперечною. Саме від представників молодого покоління у майбутньому залежать становлення громадянського суспільства, правової держави, закріплення демократичного режиму, і активність їх участі у зазначених процесах багато в чому визначається політичною культурою, сформованою у ході політичної соціалізації.

Однією з головних проблем політичної соціалізації в сучасній Україні є її неконтрольованість і стихійність. Досі повністю не сформована система спеціальної політичної освіти і виховання громадянських рис, що прийшла б на

зміну тій, яка існувала у Радянському Союзі. Тривалі соціально-економічні і політичні негаразди послабили авторитет родини, школи, дитячих і молодіжних організацій, тобто тих агентів політичної соціалізації, що могли б цілеспрямовано формувати політичну культуру молоді.

В умовах утвореного вакууму серед агентів політичної соціалізації молодого покоління все більш помітну роль відіграють засоби масової комунікації. При цьому роль ЗМК є досить неоднозначною. Державна влада не в змозі цілком контролювати інформацію, що транслюється у вітчизняних мас-медіа та не завжди володіє достатніми ресурсами для розміщення у ЗМК інформації, необхідної для політичної соціалізації молоді. ЗМК можуть як зображувати об'єктивний перебіг політичних процесів, так і використовувати маніпулятивні дезінформаційні технології; пропагувати як соціально схвалювані цінності і норми поведінки, так і екстремістські чи антидержавні погляди або сприяти відчуженню молоді від політики, перешкоджаючи формуванню громадянських якостей.

Інтернет як вид мас-медіа, що найбільш динамічно розвивається, водночас має і спільні з іншими ЗМК, і свої специфічні риси впливу на політичну соціалізацію. Оперативність отримання інформації, поліфункціональність, інтерактивність роблять Інтернет привабливим для молоді і перспективним інститутом політичної соціалізації в майбутньому. До ризиків, які створює активне поширення користування Мережею серед молоді, можна віднести: 1) «випадання» молоді за межі впливу традиційних інститутів політичної соціалізації; 2) формування у молодих людей безсистемного, фрагментарного, хаотичного знання й викривлених, неадекватних моделей світу; 3) підвищену чутливість молодіжної Інтернет-аудиторії до маніпулятивних впливів [1, с. 97].

Не дивними на цьому фоні виглядають результати досліджень політичної культури української молоді, що характеризується багатьма негативними тенденціями: низьким рівнем політичної активності, поширеністю стереотипів нетерпимості і патерналізму [2] тощо.

Один із перспективних напрямків підвищення рівня політичної культури молоді через цілеспрямовану соціалізацію показує загальнонаціональне опитування школярів 11 класів, проведене Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних наук «Нова доба». У дослідженні проводилося порівняння загальних класів та експериментальних, у яких було впроваджено курси громадянської освіти [3].

За даними дослідження, учні експериментальних класів після відвідування курсів громадянської освіти виявляють більший інтерес до політичного життя, ніж учні контрольних класів (взятих для порівняння), мають більше знань про різні аспекти політичного життя (як брати участь у виборах, як побудована партійна система, які права надає громадянам Конституція тощо), більш позитивно ставляться до ролі громадських організацій, розуміють особливості їх праці і готові брати у їх діяльності активну участь, частіше мають стійкі політичні переконання.

Більша політична активність учнів експериментальних класів виражається також у готовності до співпраці з іншими задля вирішення проблем свого села або міста (саме така активність громадян виступає основою формування громадянського суспільства). Учні, що прослухали курси громадянської освіти, більш прихильно ставляться до демократичної багатопартійної системи, незважаючи на її недоліки, і менш схильні очікувати приходу жорсткого керівника («сильної руки»). Крім того, учні експериментальних класів показують більше розуміння перешкод, що стоять на шляху розвитку демократії в Україні – серед інших, це відсутність авторитетів у суспільстві, пасивність людей, корупція і конфлікти різних гілок влади.

Таким чином, у сучасній Україні в складних економічних, політичних, соціальних умовах спостерігається посилення процесів стихійної політичної соціалізації. Цілеспрямовані методи соціалізації, такі як політична освіта, наразі використовуються недостатньо, хоча вони довели свою ефективність у підвищенні рівня політичної культури молоді, зокрема у поширенні демократичних цінностей та розповсюдженні політичних знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус І. М. Особливості політичної соціалізації молоді у просторі Інтернету / І. М. Білоус // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. ст. — К., 2008. — Вип. 20(23). — С. 87—97.
2. Вольфовська Т.О. До питання щодо ефективної політичної соціалізації: дослідження стереотипів молоді / Т.О. Вольфовська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: Зб. наук. праць / За заг. ред. М.М. Слюсаревського. — К. : Міленіум, 2009. — Вип. 9. — С. 233—240.
3. Ровесники незалежної України: думки, інтереси, громадянські позиції [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://2008.dif.org.ua/uploads/pres-rel%20Dec08.doc>

Секція 3. ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ, ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ

С.А. Бабухіна

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ЦЕННОСТНЫЙ КОНФЛИКТ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ЭМПИРИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Актуальность темы определяется все возрастающим значением феномена социального конфликта в структуре и динамике современного общества, системе культурных ценностей и норм. Особую значимость проблемы конфликтов приобретают в периоды социальных деформаций, кризисов, аномии, радикальных реформ, когда их появление, развитие и разрешение в значительной степени становятся спонтанными, непредсказуемыми, сопровождаемыми агрессивностью, создающими угрозу - мнимую или чаще всего реальную – жизни людей, привычным формам общежития, устойчивости социальных институтов, функционированию социокультурных норм, ценностей, традиций.

Общественные науки предложили множество парадигм, объясняющих феномен социального конфликта и, соответственно, его ценностную составляющую (в частности, модели конфликта К. Маркса, Г. Зиммеля, Р. Дарендорфа, Л. Козера, Л. Крисберга, Й. Галтунга и др.). Исторически в развитии концепций социального конфликта выделяются три основных этапа. Первый (с середины XIX века) спродуцировал мысль о том, что социальный конфликт, являясь основным понятием социологии, неотделим от всей культурной жизни (М. Вебер), имеет как позитивные, так и негативные последствия для развития культуры (Г. Зиммель), выполняет роль движущего фактора социокультурной динамики (П. Сорокин).

Второй этап (середина XX века) характеризуется преобладанием структурно-функциональной школы, ориентированной на исследование

системы институтов, законов, личностных и групповых взаимодействий североамериканского и европейских обществ, обуславливающих их интеграцию (Т.Парсонс), встретил резкую критику структуралистов, трактовавших его как неотъемлемый элемент социального действия (Р. Дарендорф). Отсюда неизбежный конфликт между старыми, традиционными и новыми, современными ценностями, и — как следствие — противоречие между модернизированной структурой социальных и политических институтов и привычными, укоренившимися нормами, ценностями и социально-политическими практиками. Отражением этого конфликта нередко становится рост агрессивного национализма, шовинизма и фашизма.

Теории «культурного лага» У. Огборна, гипотеза «трех часов» Р. Дарендорфа и концепция «культурной травмы» П. Штомпки в совокупности породили новую парадигму социального и политического изменения — парадигму травмы, которая постепенно внедряется в сферу гуманитарных и социальных наук.

Согласно ей, процесс социального становления происходит в наследуемой культурной среде, в социально едином фонде готовых шаблонов символики, интерпретации, восприятия, толкования происходящего социального действия. Культура при этом имеет двойное значение: как среда изменения (то есть фонд культурных ресурсов), и как объект изменения, на который влияют действия социальных агентов и крупные политические потрясения [1].

Ценностные конфликты действительно трудно поддаются урегулированию. По ценностям невозможен компромисс (согласие, основанное на взаимных уступках). Они вообще не подлежат обсуждению, хотя именно к собственным ценностям апеллирует каждая сторона при урегулировании конфликта.

В результате происходит пересмотр категориальной системы конфликта, в частности отказ от попыток «разрешения» конфликта как полного и окончательного устранения противоречий, свойственных человеческим

сообществам, и принятие тезиса о его «урегулировании», то есть упорядочении силовых взаимодействий сторон.

Третий этап (конец XX века) связан с радикально изменившимися обстоятельствами на макроуровне. Распад многосоставных государств, рост межэтнической напряженности стали характерными приметами мирового политического процесса конца XX века. Становится популярной концепция С. Хантингтона о ценностных конфликтах, обусловленных глубокими различиями в культурах - в них он увидел основную опасность для будущего человечества, которая, по его словам, может привести к "столкновению цивилизаций" [2].

Т.о., если не сводить конфликт цивилизаций к физическим столкновениям общин и к классической битве за ресурсы, то речь может идти о конфликте ценностей, образов мира, социальных и политических практик, говоря иначе, о конфликте идентичностей.. Не случайно в центре научных дискуссий все чаще оказываются установки, идентификация ценностных факторов, способствующих прогрессу, и их ранжирование; определение тех ценностей и установок, которые позитивно (или негативно) влияют на становление демократических институтов, экономическое развитие и социальную справедливость.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глухова А. Социокультурный конфликт как фактор современного политического процесса. [Электронный ресурс] /А. Глухова. — Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/logos/number/49/10.pdf>
2. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, решения, технологии. [Электронный ресурс] / М.М. Лебедева. — Режим доступа : http://society.polbu.ru/lebedeva_settlement/ch05_iii.html
3. Столярова Т.Ф.: Ценностный фактор антиглобализма и межэтнических конфликтов на грани веков. [Электронный ресурс] /Т.Ф. Столярова. — Режим доступа : <http://www.socionauki.ru/journal/articles/145490/>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Після проголошення незалежності в Україні розпочався процес розбудови нової, правової, демократичної держави, який і досі відбувається непослідовно і суперечливо. Обравши шлях незалежності, український народ виголосив найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Таке співвідношення між державою та людиною закріплено в ст. 3 Конституції України та інших нормативних актах. Але в умовах економічної та політичної кризи, соціальної дезінтеграції суспільства, декларування одних ідеалів недостатньо, так як суворі умови реальної дійсності ставлять на перший план проблему, яка пов'язана з підвищенням рівня правової свідомості та правової культури всього населення країни, але все ж таки найбільш болючим і актуальним питанням залишається проблема правової соціалізації молоді.

Складний, суперечливий процес трансформації всіх сторін суспільного життя в Україні викликає потребу теоретичної рефлексії, дослідження соціально-політичних, державно-правових механізмів правової соціалізації молоді. В умовах подальшого реформування українського суспільства, сучасного право - та державотворення особливого значення набувають пошук оптимальних науково обґрунтованих стратегій реформування, визначення критеріїв його ефективності; гуманізація права та держави, підвищення загального рівня правосвідомості та правової культури; забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина

Вивчаючи проблеми взаємодій людини і суспільства та людини на сучасному етапі, принципів її становлення, як повноцінного соціального суб'єкта, необхідно відзначити, що одним із найбільш суттєвих аспектів соціалізації молоді є формування правової культури, як основного фактору, що

покликаний забезпечити ефективність функціонування особистості у сучасному громадянському суспільстві.

Правова культура – це складний комплекс явищ суспільного життя, це глибокі знання й розуміння права, ретельне виконання його вимог як усвідомленої необхідності та внутрішньої переконаності. Основними показниками рівня правової культури вважають: право, що відповідає вимогам справедливості та свободи; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб, їхню переконаність діяти відповідно до вимог правових приписів; рівень культури творення та реалізації права; рівень якості роботи правоохоронних і правозастосовних органів та посадових осіб; якість системи законодавства, певний рівень законності й правопорядку. В основі права лежить принцип справедливості, що характеризує моральний зміст нормативного характеру правил поведінки людей у суспільстві, встановлених і забезпечених державою. Законодавство являє собою зовнішній вираз права, визначає рівень свободи людини, яка постійно вступає у правовідносини з іншими людьми, колективами людей, державою та суспільством у цілому.

У такому контексті особливі завдання постають перед національною системою освіти та виховання, бо саме вони відповідають на інституційному рівні за формування базових цінностей суспільства таких як, патріотизм, гуманізм, толерантність, совість, честь, любов, дружба, працелюбність, а також цінностей, які пов'язані з формуванням національної ідентичності особистості, (спільність мови, способу мислення, географічних умов, релігійних вірувань, традицій, звичаїв, освіти, мистецтва, літератури тощо) та громадянської свідомості.

Більш того, ці цінності мають стати основою категоріально-понятійного апарату соціально-гуманітарних наук та найбільш важливими категоріями правової свідомості особистості. До таких базових категорій можна віднести наступні категорії, які є підґрунтям не тільки правих знань, а й взагалі суспільствознавства: функціонування демократії та її інститутів; політичні, юридичні та фінансові аспекти життя держави, регіону; громадянські права,

свободи та обов'язки у визначенні державних і міжнародних документів, суверенітет держави та правова держава; Конституція та ідеологія, громадянське суспільство, історія держави та права, національні символи, національні ідеї.

Звідси випливають цілі й специфічні особливості правової соціалізації молоді, які пов'язані з формуванням правослухняної особистості в повсякденних правовідносинах, з розумінням особистих правових і морально-етичних обов'язків, особистої відповідальності за ті чи інші дії і усвідомленням основного принципу правової держави – принципу верховенства права.

Завданнями і головним вектором правової соціалізації молоді в умовах сучасного суспільства є:

- організація комплексної системи навчання і пропаганди правової інформованості молоді;
- формування поважного відношення молоді до культурно-правових норм, як до соціальних цінностей, до історії держави і права, традицій, національної спадщини суспільства;
- формування стійкої впевненості в значущості законів і форм їх застосування;
- усвідомлення відповідальності особи за власні вчинки та їх співвідношення з суспільним правопорядком;
- формування стійкої життєвої позиції, яка визначає прагнення активно приймати участь в захисті законності і правопорядку;
- культивування серед молоді ідей поваги до законів і протистояння правовому нігілізму, противоправній поведінці.

Отже, правова соціалізація молоді в умовах сучасного українського суспільства, визначається, як актуальна соціальна проблема, що потребує подальшого теоретичного аналізу і конкретних практичних напрацювань в різних соціальних сферах, що відповідають за формування не тільки правової культури молоді, а й забезпечують її належне функціонування у суспільстві.

ТРОЛІНГ – МЕРЕЖЕВИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

З виникненням такого явища, як Інтернет, ні для кого не секрет, що сьогодні це не тільки технічна можливість швидкої передачі інформації, але засіб для віртуальної комунікації індивідів. Починаючи з 90-х років ми спостерігаємо прискорену динаміку розвитку соціальних мереж. Вони активно структуруються, профілюються, збільшується чисельність самих мереж і їхніх учасників. Глобальні соціальні мережі об'єднують сьогодні сотні мільйонів учасників незалежно від статі, віку, рівня освіти й національної приналежності [3, с. 48].

Становлення та розвиток інформаційного суспільства, бурхливий розвиток Інтернету сприяли появі нових феноменів, які потребують наукового вивчення та прогнозування. Одним з таких феноменів, що активно розвивається став тролінг у мережі Інтернет.

Першою, хто почав вивчав дане явище була дослідниця Джудіт Донат фахівець з сучасних медіа.

Тролінг – вид віртуального спілкування з порушенням етики мережевої взаємодії, що виражається у вигляді прояву різних форм агресивної, знущальної і образливої поведінки для нагнітання конфліктів. Використовується як персоніфікованими учасниками, зацікавленими в більшій впізнаваності, публічності або епатажі, так і в процесі анонімної взаємодії користувачів, здійснюваної без можливості ідентифікації з реальним суб'єктом віртуального спілкування.

У найбільш загальному вигляді це явище характеризується як процес розміщення на віртуальних комунікативних ресурсах провокаційних повідомлень з метою нагнітання соціального напруження шляхом порушення правил етичного кодексу інтернет-взаємодії [3, с. 49].

Мережевий тролінг – це створення завідомо провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікти між учасниками мережевого співтовариства, хвилю правок, а також ввести користувачів в марну конфронтацію. Важливо відзначити, що тролі здійснюють свою діяльність будь-якими доступними їм засобами: від примітивного розміщення образливих повідомлень до плідної цілеспрямованої роботи в команді собі подібних з метою внесення хаосу у групі вибраного ними сайту чи форуму в якості жертви [4, с. 135].

Мотивами появи і розвитку тролінгу в мережі Інтернет можуть служити інтерес, цікавість, бажання самоствердитися, посперечатися, проявити дотепність, розважитися, бажання проявити агресію і негативні емоції. М. М. Акуліч, зокрема, аналізуючи статтю «Що таке тролінг», зазначає, що багато людей один або два рази пробували публікувати провокаційні повідомлення у Всесвітній павутині просто з цікавості. Не оцінюючи дане судження з психологічних і культурологічних позицій, як норму або девіацію, можна відзначити, що такий мотив соціального тролінгу можливий. Є люди, для яких тролінг – це самоствердження, гра, боротьба інтелекту. Існує уявлення, що тролінгом займаються тільки закомплексовані люди, але насправді все не так. Часом серед кращих «тролів» зокрема можуть бути й дорослі серйозні люди, що займають солідні посади і вони таким чином дають собі емоційну розрядку [1, с. 1982].

Суб'єктом і об'єктом тролінгу в мережі Інтернет є окремі особистості і соціальні групи, спілкування між якими відбувається безконтактно. У мережі Інтернет суб'єкт і об'єкт тролінгу реагують один на одного вербально, тим самим той, хто реагує на тролінг, може ще більше активізувати «троля», та й власні емоції теж [2, с. 49].

Таким чином, можна визначити, що тролінг як форма соціальної агресії має свої унікальні характеристики. По-перше, тролінг може існувати виключно у віртуальних спільнотах. По-друге, він володіє специфічними механізмами швидкого збудження лавиноподібний агресії, миттєво розповсюджується на більшість учасників віртуального співтовариства. І по-третє, необхідно

врахувати, що унікальність тролінгу як форми соціальної агресії полягає в тому, що у потенційної жертви конфлікту відсутня можливість фізичного або візуального контакту з ініціатором самої конфліктної ситуації [3, с. 50].

Виділяють так званих «товстих тролів» та «тонких тролів». Перші відкрито порушують правила ресурсу, ображають його учасників, викликають конфліктні ситуації. Останні відрізняються глибокими знаннями в галузі психології, що дозволяє їм впливати на людей з використанням більш витончених методів [1, с. 1984].

Роблячи висновки можна говорити про те, що в більшості випадків тролінг характеризується як негативне явище, агресивна форма соціально-комунікативної взаємодії яка перешкоджає встановленню та відтворенню етичних норм мережевої взаємодії і конструктивної роботи груп. Але цей феномен у мережі продовжує активно розвиватися, що потребує його подальшого детального вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулич М. М. Интернет-троллинг как девиация / М. М. Акулич // Социология и общество: глобальные вызовы и региональное развитие. — Сессия 13. Российская социология сегодня: IV очередн. всероссийс. социол. конгр., окт. 2012 г.: тезисы докл. — Уфа, 2012. — С. 1981 — 1987.
2. Акулич М.М. Интернет-троллинг: понятие, содержание и формы / М.М. Акулич // Вестник Тюменского государственного университета. — 2012. — № 8. — С. 47—54.
3. Внебрачных Р.А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах / Р.А.Внебрачных // Вестник Удмуртского университета. — Серия 3: Философия. Социология. Психология. Педагогика. — 2012. — Вып. 1. — С. 48—51.
4. Семенов Д.И. Сетевой троллинг как вид коммуникативной деятельности / Д.И. Семенов, Г.А. Шушарина // Международный журнал экспериментального образования. — 2011. — №8. — С. 135—136.

ЗЛОЧИННА СУБКУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ ЕКСПЛІКАЦІЇ

Злочинний світ на протязі тривалого часу сприймався суспільною свідомістю як негативний, він знаходився на периферії соціального життя.

За радянських часів, середньостатистична людина рідко стикалася зі злочинним світом, кримінальні практики зводилися до нуля. Зараз зареєструвати власний бізнес, сплатити податки, отримати ліцензію означає вступити у кримінальні стосунки. Український соціолог І. Рущенко досліджуючи головні етапи, чинники та вектори так званої «кримінальної революції» в Україні стверджує, що вона не тільки існує, а й продовжує розширювати свій простір прояву [1].

У сучасній соціологічній літературі вважається, що одним із показників, певних маркерів останнього є розповсюдження злочинної субкультури.

Культуролог О. Орлова визначає культуру як штучний світ, створений людиною в додаток до природного: культура не передається генетично, а засвоюється тільки шляхом навчання та наслідування; функціонально культура повинна задовольняти потреби та інтереси людини, які вона задовольняє у взаємозв'язку з іншими людьми [2, с. 157].

Кожна людина одночасно належить до кількох культур і субкультур. У сучасній соціологічній літературі виокремлюється належність особистості до:

по-перше, етнічної (національної); по-друге, соціальної (станової, професійної); по-третє, конфесійної; по-четверте, політичної (громадянство); по-п'яте, політико-ідеологічної (індивідуальна політична орієнтація); по-шосте, мовної [2, с. 156].

Субкультура злочинного світу означає таку культуру, яка не тільки відрізняється від загальної культури, а протистоїть їй, перебуває в конфлікті з домінуючою культурою (мінімум з одним з вищезазначених з шести аспектів,

максимум – у протистоянні з ними усіма), морально виправдовує злочин, складає різні міфи про злочинність та злочинників. Ті представники суспільства, які хочуть проявити себе в суспільстві за допомогою кримінальних методів, звертаються до кримінальних методів досягнення своїх цілей.

Відтак, субкультура злочинного світу за своїм змістом є контркультурою. У ній складається своя мова, своя система цінностей, норм, законів, своя мораль, символіка, своя система навчання злочинній поведінці. У цій системі можливі суперечливі поняття та цінності, наприклад, чесний злодій, також продукується почуття хибних обов'язків перед своєю компанією. У злочинній субкультурі особистість формується згідно з нормами кримінального оточення, не сприймаючи культури в цілому.

У своїй статті «Кримінальна революція» як соціетальний чинник» вищезгаданий соціолог І. Рущенко розглядає головні кримінальні типи «революційної мобілізації», які виникли з 1990 – х років в Україні, і які можуть розглядатися як певні засадні умови для формування конкретних елементів злочинної субкультури.

Перший кримінальний тип представляють ті, хто «гартувався у тюремних університетах», дотримуються кримінального «кодексу честі» та відданні злодійській ідеї.

Другий кримінальний тип складається з «авторитетів нового розливу», які не мають «формальних прав» у кримінальному світі, походять з анти кримінальних кіл (спортсмени, звільнені військовослужбовці, особи без певних занять). Вони легко можуть застосовувати зброю, займаються рекетом, бандитськими нападами, торгівлею зброєю, наркотиками, найбільш талановиті спроможні створювати фінансові піраміди, шахрайські схеми та фірми. У 2013 році на авансцену політичного життя вийшли так звані «тітушки» – зухвалі, цинічні спортсмени, примітивні бандити, ангажовані політиками, які є побічною гілкою генерації зухвалих кримінальників.

Третій тип – тип кримінальних ділків, які вчасно поєднали в собі риси злочинця і капіталіста. Вони не тільки мають кримінальний талант, але правильно зорієнтувались у суті змін та прибрали до своїх рук те, що було колись суспільним. Поступово вони вийшли з кримінального оточення та почали займати найвищі соціальні, економічні та політичні щаблі суспільства [1].

Слід зазначити, що майже аналогічні висновки щодо специфіки формування та становлення злочинної субкультури містяться у дослідженнях інших західних та вітчизняних представників соціально-гуманітарних систем знань. Наприклад, Р. Клоуворд пропонує виокремлювати три види злочинної субкультури на підставі систематизації та класифікації певних девіантних дій індивіду, а саме: кримінальну (крадіжки, вбивства, шахрайство); конфліктну (застосування насильства для досягнення своєї мети); відступаючу (вживання наркотиків).

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що: у сучасній соціально-гуманітарній літературі відсутні визначення злочинної субкультури, що б задовольняло усіх представників наукового співтовариства, які спеціалізуються на дослідженнях цієї проблематики; найчастіше дослідниками пропонується розглядати злочинну субкультуру як контркультуру; як найбільш перспективна стратегія подальшої експлікації цього феномену вбачається дослідження саме соціальних дій особистості, що формують для останньої як певну форму поведінки, так й певний образ життя взагалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рущенко І. Кримінальна революція» як соцієнтальний чинник /І. Рущенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3. — С. 194—211.
2. Флиер А.Я. Принадлежит ли культура только человеку? / А.Я. Флиер // ОНС. — 2006. — № 3. — С. 155—162.

ПРИРОДЖЕНИЙ ЗЛОЧИНЕЦЬ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Актуальність дослідження протиправної поведінки особистості не викликає сумнівів, тому що вона являє собою реальну загрозу для стабільного розвитку та функціонування кожного суспільства. Зрозуміти головні причини злочинності, оцінити тенденції її розвитку у ХХІ ст. – нагальні завдання для сучасних представників соціологічної науки, які досліджують проблемне поле девіантної поведінки особистості.

У сучасній соціологічній науці щодо аналізу природи злочинності (злочинної поведінки) існують основні чотири підходу – біологічний (антропологічний), психологічний, соціологічний та культурологічний.

Перші спроби аналізу протиправної поведінки носили біологічний характер, тому що вчені сприймали злочинну поведінку як прояв біологічних інстинктів людини. Представники біологічного напрямку в соціології намагались встановити зв'язок між генетичною спадковістю та злочинною поведінкою людини.

Спочатку дослідники звернули увагу на конституціональні особливості людини. Так, Ч. Ломброзо, італійський психолог та кримінолог у працях «Злочинна людина» (1876) та «Жінка – злочинниця та повія» (1893) розробив концепцію природженого злочинця (*Homo delinquente*), яка пов'язувала злочинну поведінку з анатомічними особливостями індивіда. Ч. Ломброзо поділяв злочинників на чотири типи: природжених, душевнохворих, за пристрастю (включаючи і політичних маніяків) та випадкових. Антропометрична методика Ч. Ломброзо базувалася на аналізі характеристик та вад природженого злочинця, до яких входили виступаюча нижня щелепа, рідка борода, низьке чоло, широке обличчя, чутливість шкіри, прирослі мочки вух, густий волосяний покрив усього тіла, схильність до облісіння, понижене відчуття болю, моральна тупість тощо [6].

Співвітчизник Ч. Ломброзо, Е. Феррі виходив з того, що вчинками людей управляють як спадковість, так і соціальні фактори. До типології природжених злочинців Е. Феррі додав декілька нових типів: випадкових злочинців, псевдо злочинців, політичних злочинців, епілептичних злочинців, злочинців за пристрастю, невинуватих злочинців, порушників на гомосексуальному ґрунті [3, с. 73].

Теорія природженого злочинця з часом була признана науково необґрунтованою. Міф про існування «природженого злочинника» був розвіяний у 1913 р., коли відомий американський кримінолог Ч. Горинг провів порівняльне дослідження, в яке входили три тисячі в'язнів, військових, студентів Кембріджу, Оксфорда, та порівняв свої результати з даними Ч. Ломброзо, і знайшов такі ж фізичні відхилення у людей, які ніколи не були злочинцями [1].

Але активізація з 40-х років ХХ ст.. досліджень біологічних, генетичних детермінант агресії (К. Лоренца), нейротизму та екстраверсії (Г. Айзенка, Н. Петтерсон) призвели до відродження концепції природженого злочинця. Так, аналізуючи зв'язок між індивідуально-типологічними рисами ув'язнених та їхньою поведінкою, Г. Айзенк стверджував, що екстраверти у більшій мірі схильні до скоєння злочинів ніж інтроверти.

Цю ідею почали активно розвивати представники біокримінології у контексті аналізу аномалій статевих хромосом девіантна. У жінки є дві хромосоми типу X , чоловік має одну хромосому типу X та одну хромосому типу Y , але у окремих людей є лишні хромосоми типів X або Y . Дослідження лікаря У. Пірса, які були проведені у 60 –х роках ХХ ст. показали, що існування лишньої хромосоми типу Y визначає їх схильність до кримінальної поведінки (серед в'язнів така аномалія зустрічається у 15 разів частіше, ніж у нормі) [4, с. 48].

З часом при вивченні особистісних характеристик та кримінальних досьє, дослідники К. Джекобс, Дж. Брантон і Дж. Мервілл прийшли до висновку, що набір хромосом XYY притаманний не основній масі населення, а

пенітенціарним злочинцям. Крім того ці дослідники вперше описали синдром ХУУ, як такий, що характеризується проявами крайньої агресії, невмотивованого насильства та затримкою розумовому розвитку [2, с. 230]. Подальші дослідження підтвердили ці висновки та показали, якщо серед чоловіків ця аномалія зустрічається 1 на тисячу, то серед в'язнів у 15 разів частіше [4, с. 48]. Але ці результати вчені сприйняли вкрай скептично на відміну від ЗМІ, тому що більшість злочинів була скоєна злочинниками з нормальним набором хромосом ХУ, таким чином лишня хромосома У не є обов'язковою умовою для скоєння злочину.

У 1991 році Д. Лалла та К. Готтесман провели огляд досліджень усиновлених дітей, у результаті цієї роботи, вони зафіксували, що індивіди, чий батьки – біологічні або названі були злочинниками – мали найбільшу вірогідність стати злочинниками, на другому місці були ті, чий біологічні, а не прийомні батьки мали кримінальне минуле. У результаті було зроблене припущення, що гени більше впливають на особу, ніж зовнішні фактори [5, с. 44].

Отже, аналізуючи сукупність результатів досліджень, що прийнято в соціологічній науці називати біологічним (антропологічним) підходом до вивчення злочинності (з центральним поняттям «природжений злочинець»), можна дійти таких висновків.

Соціологи, об'єктивно критикуючи біологічний напрямок, все ж не виключають впливу на злочинність біологічних факторів, але не підтримують ідею про те, що тенденція до скоєння злочинів пов'язана саме зі спадковістю. Разом з тим, у ході наукових досліджень було з'ясовано, що деякі розумові вади (шизофренія), хвороби мозку, специфічні якості нервової системи носять спадковий характер. Тому при аналізі злочинної поведінки сьогодні пропонується поряд з соціальними, психологічними, економічними факторами звертати увагу і на біологічні чинники злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинин В.А. История западной социологии: Учебник / В.А. Бачинин, Ю.А. Сандулов. — СПб. : Издательство «Лань», 2002. — 384с.
2. Бэрон Р. Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ричардсон. — СПб. : Питер, 1997. — 336 с.
3. Готтфредсон М. Загальна теорія злочину / М.Готтфредсон, Т.Герші. — Харків : Акта, 2000. — 323 с.
4. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) / Е.В. Змановская.— М. :Издательский центр «Академия», 2003. — 288 с.
5. Крейхи Б.Социальная психология агрессии / Б. Крейхи ; [пер. с англ.]. — СПб. : Питер, 2003. — 326 с.
6. Ломброзо Ч. Гениальность и помешательство / Ч. Ломброзо ; [пер. с англ.]. — -2-е изд. — Минск : ООО «Поппури», 2004. — 576 с.

А.І. Понеділок

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

РУЙНАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЇ КРИЗИ У СУСПІЛЬСТВІ

Проблема руйнації особистості є актуальною для українського суспільства, яке знаходиться в складному процесі переходу до суспільства сталого розвитку, подолання політичної, соціальної та духовної кризи.

На сучасному етапі процеси руйнування особистості були ініційовані у період розпаду традиційного радянського суспільства, яке було зцементоване солідарністю народів. Розпад СРСР призвів до дискредитації великої ідеї – ідеї побудови нового суспільства, що з'єднувала людей. Розрив соціально-колективних зв'язків, визволення від людини, формування індивідуума замість особистості, відмова від колективізму викликали глибоку духовно-моральну кризу в суспільній свідомості, в результаті чого на соціальному дні виявилася велика кількість бідних та безпритульних й ще більше тих, хто існує у стані відчаю. З суспільства була відштовхана переважна більшість людей, що має середню та вищу освіту. Була створена небачена досі бідність працюючих людей. І як констатують аналітики, ця проблема є не економічною – це унікальна властивість сучасної політкультури.

На цей час культурний садизм просочує свідомість політкласу, йде знущання над пам'ятками культури, розбещення дітей та підлітків, знищення

моральних цінностей. Об'єктом руйнування стала світоглядна матриця, на якій була сформована соціально-колективна та духовна свідомість (освіта, праця, армія, мистецтво). Із освітнього простору були вилучені видатні твори класичної літератури і мистецтва, була прийнята ніцшеанська мораль «те, що падає, підштовхни». Все це призвело до розщеплення свідомості. Йде швидка деградація інтелігенції, яка заміщується «середнім класом» - новим культурним типом з напівгуманітарною освітою, яка пристосована тільки до функцій офісного робітника без жорстких професійних меж. Люди стають більш індивідуалістами, переслідуючи свої вузько егоїстичні інтереси і наміри.

Падіння морального духу придушує в людині творчі імпульси, ознакою чого стали - загальне зниження кваліфікації, орієнтація на «легкі» гроші, низький престиж праці як фізичної, так і інтелектуальної, неприязність до матеріального виробництва, але усією душею до торгівлі, фінансів, права і політики; гонка за кордон людських ресурсів, особливо жінок та дівчат (генофонд країни) у пошуках заробітку та «примарного» щастя. Спостерігається наявність високої смертності чоловіків працездатного віку, високого рівня пияцтва, наркоманії, самогубств, зростання кількості пограбувань та розбоїв, тяжких захворювань, які пов'язані із психічними розладами і відбуваються на тлі соціальної депресії. А це все ознаки тяжкої духовної хвороби. ЗМІ задають високий рівень нервозності на тлі подій, що відбуваються в країні, пов'язані з силовою зміною влади.

Руйнування соціально-колективної форми свідомості призвело до втрати творчого інтересу в сфері науки і техніки, почуття корисності та смислу життя. З огляду на це можна констатувати, що у суспільстві спостерігається домінування індивідуально-біологічної складової свідомості над суспільно-духовною, що призводить до розгортання та поширення руйнівних процесів, які викликають незворотні антропо- і соціомутаційні та ментальні зміни суспільства і особистості.

З огляду на це не можна не визнати той факт, що егоїстичний індивідуалізм з ідеологічним і деструктивним забарвленням спрямований на

роз'єднання людей і спільнот, на руйнівні прояви. Треба усунути витoki соціальних страхів та стресів, підіймати духовність нації, укріплювати родинні зв'язки і зв'язки між поколіннями, щоб запобігти сповзанню у прірву бідності та насилля.

І.І. Турко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ВПЛИВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ТРУДОВИЙ ДОГОВІР

У сучасних умовах соціалізації права просліджується тенденція до розширення змісту предмета галузі трудового права. Це є наслідком сучасної трансформації національної правової системи під впливом світових глобалізаційних процесів. У науковій літературі глобалізація розуміється як найвища стадія розвитку інтернаціоналізації різноманітних аспектів громадського життя. У цей час характерним стає зростання ролі економічних, соціальних і культурних факторів у створенні умов для формування єдиного світового ринку без національних бар'єрів. Наявна система трудового права динамічно розвивається під впливом нових економічних і соціальних відносин.

Як відомо, юридичні норми утворюють галузь права через правові інститути. Правовий інститут по своїй суті є первинним самостійним галузевим структурним підрозділом, в якому правові норми групуються за своїм юридичним змістом. Правовий інститут трудового договору є основним, складним інститутом і являє собою законодавчо впорядковану сукупність правових норм, котрі регламентують порядок та умови укладання трудового договору, зміни його умов та припинення дії останнього.

Найповніша правова сутність трудового договору виражена в його легальному визначенні. Згідно, ст.. 21 ч.1 Кодексу законів про працю України, трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу визначену цією угодою з

підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Укладання трудового договору є основним засобом реалізації права на працю, у якому проявляється принцип свободи праці і належить до правомірних дій. Після їх учинення виникають не тільки трудові правовідносини, але й певні права та обов'язки. І тому трудовий договір розглядається, як багатоаспектне явище: як основний інститут трудового права, як угода про роботу працівника на конкретному підприємстві, в установах, організаціях, у фізичної особи; як юридичний факт виникнення трудових правовідносин і передумова виникнення і існування інших правовідносин, тісно пов'язаних з трудовими.

Соціально-трудова відносина є ключовим елементом усього комплексу суспільних відносин, тому що від їх характеру і досконалості залежить продуктивність праці, якість трудового життя, соціальна злагода у суспільстві і соціально-економічний прогрес.

Ці відносини охоплюють широке коло питань – від соціально-економічних аспектів майнових відносин до системи організаційно—економічних і правових інститутів, пов'язаних з колективними та індивідуальними переговорами, укладанням договорів і угод, визначенням умов праці, розмірів їх оплати, вирішення трудових конфліктів, тощо.

Відповіддю на нові світові тенденції у сфері зайнятості та соціально-трудова відносин стало формування сучасних моделей їх регулювання, до яких відносяться : європейська, англосаксонська та китайська моделі.

Європейська модель характеризується високим рівнем правової захищеності, жорсткими нормами трудового права, орієнтованими на збереження робочих місць, поширеністю тарифного регулювання з незначною диференціацією заробітної плати.

Англосаксонська модель регулювання соціально-трудових відносин визначається нижчим рівнем соціальних гарантій, більш широкими правами роботодавців у наймі і звільненні працівників, високою диференціацією заробітної плати, укладенням колективно-договірних угод на рівні фірми, а не галузі чи регіоні.

Китайська модель ґрунтується на центральному регулюванні зайнятості на державних підприємствах і значній свободі цього процесу в приватному і концесійному секторах.

Соціально – трудові відносини в сучасному розумінні їх сутності й змісту є сферою не класового протистояння, а взаємних погоджень, компромісів, угод і договорів між покупцями й продавцями трудових послуг на ринку праці за участю держави.

Соціальна цінність права , зокрема і трудового, визначається тим, що воно сприяє розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі громадяни, так і суспільство в цілому. При цьому право повинно відображати загальну, групову й індивідуальну волю учасників трудових правовідносин.

А виходячи із положення, що трудове право має інституціональне утворення, то соціальна цінність інституту трудового договору визначається в наданні діям людей організованості, стійкості й узгодженості, втілюючи волю учасників трудових правовідносин.

Сучасне трудове право повинно ефективно реагувати на появу нових трудових відносин і перемагати традиційний капіталізм і всі процеси відчуження, сприяючи формуванню нової системи цінностей сучасної людини. Зміна характеру праці й міжособистісних відносин приводить до трансформації і трудового договору. У зв'язку з цим, трудове право повинно рішуче відходити від класичних зразків осмислення соціальної реальності і істотно розширити правові дослідження у сфері трудового договору, через висування нових наукових підходів, нової методології осмислення трудових правовідносин і надання нових змістів поняттям.

БУНТ ЭТНИЧНОСТИ И СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ

Придерживаясь различных представлений о происхождении этничности, определим, что общность людей, сложившаяся как этнос, есть присущая человеческой истории форма жизни. Из этого следует, что развитие человеческой культуры происходило не путем ее «равномерной беспорядочной» диффузии, а в виде культурных сгустков, создателями и носителями которых выступают этносы и народы.

Представление об этносах и народах получило выражение в понятиях Просвещения. Исторические уроки XX ст. привели к краху универсализма Просвещения. Начавшаяся в России цепь национальных революций, слившаяся в большую мировую революцию, была вызвана нежеланием народов влиться в глобальную систему западного капитализма на правах его периферии. Первая мировая война расколола и сам Запад, а затем его большая культурная часть впала в фашизм, радикально отвергнув универсалии Просвещения. Сразу после Второй мировой войны была разрушена колониальная система Запада – при этом этническое сознание вырвалось с такой силой, которое не укладывалось в рамки Просвещения. Прошло еще несколько десятков лет, и разрушилась система межнационального общежития – СССР.

Фукуяма в работе «Конец истории» провозгласил, что мы дожили до «конца истории». А на самом деле история пошла другим путем – вместо классовой борьбы на историческую арену вырвалась борьба в этнических и национальных одеждах. И эти процессы оказались гораздо сложнее социальных. Взрывы этнического и национального сознания опрокинули все исторические предсказания левых, правых и центристов XX века, которые предсказывали, что эти формы сознания окончательно исчезнут под влиянием индустриального капитализма, демократизации и глобализации. Но на самом деле выявилось обратное: только за период с 1980 по 1995 гг. в мире

произошли 72 гражданских войны на этнической, национальной, религиозной и расовой почве.

Нежелание либеральной философской мысли отойти от индивидуализма, представляющего человека «свободным атомом», сформировало общественное сознание, которое не способно принять вызовы реальности, отказ от реализма в понимании общественных процессов, если еще и учесть, что Запад и его «пятые колонны» набрали силу, привел к утверждению, что либеральный фундаментализм стал угрозой существованию человечества.

Само явление этничности как одного из наиболее мощных видов человеческой солидарности стало рассматриваться как архаическая особенность «диких народов», и обыденным явлением стали этнические войны в Азии Африке, затем и в самой Европе (Балканы, Кавказ).

Сегодня мы наблюдаем страшный провал в мышлении, с которым Запад подходит к проблеме народа. И чем дальше от советской культуры и советской школы, тем страшнее пропасть, в которую мы сползаем. Агрессивный национализм, порожденный Западом и вызванный отчаянными попытками «атомизированного индивида» найти новое основание для солидарной общности, ищет новые жертвы своего деструктивного проявления.

Еще Э. Фромм объяснил такое деструктивное явление как расизм и «миф» крови, которое поднимает архаичные пласты коллективного сознания, где находят прибежище в новом идолопоклонстве национализм и гиперэтнизм. Это страх перед чужим, который был вызван разрушением общинного мышления, защищающее человека. Советский человек сумел перенести дух общины в трудовой коллектив индустриального общества, который растоптали западные либеральные «цивилизаторы», думающие, что несут свет «отсталым» народам, а на самом деле как раз они и стали «инвесторами» архаизации нашей жизни и не только в экономическом плане, но и в плане межэтнического общежития. Так западные колониальные режимы привели к возникновению племенного сознания в захваченных ими странах, и теперь сокрушаются по поводу современного трайбализма, чья мощь оказалась в своей

ультранациональной форме – одним из проклятий XX века. И постсоветские страны испытывают нарушение этнического равновесия вследствие интенсивных потоков миграции. В результате чего возникает напряженность и конфликты, как важный симптом социального неблагополучия.

Для нас в Украине проблема этничности имеет особую значимость. Общество находится в глубоком и затяжном кризисе. Взрыв этничности, порожденный политическим и культурным кризисом, подпитывается социальной нестабильностью и неблагополучием. Насильственное разрушение мировоззренческой матрицы советского народа, глумление над символами национального самосознания и подрыв исторической памяти создают в массовом сознании провал, который легче всего заполнить деструктивными идеями и идеологиями. Проще отвлечь народ от того факта, что без восстановления социальной справедливости население страны переместится в «цивилизации трущоб», и общество превратится в театр абсурда. В ситуации политического и экономического кризиса нельзя закрывать глаза и ждать, что кризис разрешится само собой. Поэтому только понимание реальности и диалог всех сторон способны направить общественные процессы в позитивное русло.

Секція 4. РЕЛІГІЯ І ДУХОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

О.Г. Волкова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ПРОФЕСІЙНА «Я-КОНЦЕПЦІЯ» СТУДЕНТА

Студентський період є важливим етапом становлення особистості молоді людини.

Студентство й навчально-професійна діяльність як провідна містять у собі великий потенціал щодо інтелектуального, професійного розвитку, формування нових соціальних постанов, ціннісних орієнтацій. Цей період надзвичайно важливий для загальної та професійної соціалізації. Особливе місце в розвитку особистості студента займає становлення його «Я-концепції», особливо професійної. Це пов'язане з тим, що процес підготовки майбутнього фахівця у вищій школі характеризується перш за все його професіоналізацією. Професіоналізуються всі пізнавальні процеси, формується професійна спрямованість, змінюється професійна мотивація, розвиваються професійно-значущі якості особистості, закладається нова система ціннісних орієнтацій, пов'язаних із майбутньою професією, самоосвіта й самовиховання мають тісний зв'язок із майбутньою діяльністю.

Сьогодні створено досить вагому теоретичну базу з проблеми дослідження «Я-концепції» особистості, яка, незважаючи на це, вимагає подальшого вивчення й конкретизації (Б.Г.Ананьєв, Л.І.Анциферова, Р.Бернс, Л.С.Виготський, О.Д.Ганушкін, У.Джеймс, М.І.Дьяченко, І.С.Кон, Дж.Марсія, Дж.Г.Міда, К.Роджерс, К.Хорні).

Науковий інтерес для нас має вивчення специфіки розвитку професійної «Я-концепції» студентів як майбутніх фахівців із вищою освітою.

«Я-концепція» студента — це складна динамічна система уявлень студента про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності, вона стає важливим самоутворюючим компонентом цієї діяльності.

Позитивна професійна «Я-концепція» студента забезпечує кращу адаптивність, можливість високого рівня активності в навчанні, самостійність, ініціативність, спрямованість таких студентів на розвиток у себе професійно-значущих якостей. Професійна підготовка таких студентів стає успішнішою.

Структура професійної «Я-концепції» подібна до загальної та складається з трьох компонентів: когнітивного, утвореного з уявлень майбутнього індивіда про самого себе як майбутнього професіонала; емоційно-оцінного, що складається з афективно-оцінної підструктури й системи емоційно-ціннісного ставлення до себе, у тому числі самооцінки; поведінкового, що охоплює інтенцію, готовність до дій, реальні дії, поведінку в цілому, саморегуляцію. Можна припустити, що поведінковий компонент професійної «Я-концепції» безпосередньо формується на основі когнітивного й емоційно-оцінного компонентів і являє собою сукупність дій та установок на ці дії стосовно професійного становлення, включаючи стратегії побудови майбутньої професійної кар'єри.

Структура професійної «Я-концепції» взагалі не є статичною, вона динамічна, взаємозв'язки між компонентами різноманітні й теж змінні.

Дослідження становлення професійної «Я-концепції» студентів факультету психології та соціології передбачало визначення рівнів сформованості уявлення студентів про майбутню професію, професійну спрямованість, професійно-значущі якості, а також самооцінку, мотиви навчальної та професійної діяльності та загальну успішність у навчанні.

У результаті проведеного дослідження виявлено чотири рівні сформованості професійної «Я-концепції»: оптимальний, достатній, допустимий і недостатній (що не може забезпечити виконання професійної діяльності). Більшість студентів мають достатній (68%) і допустимий (24,8%) рівні сформованості професійної «Я-концепції», 4% студентів мають оптимальний рівень. На жаль, виявлено й студентів із недостатнім рівнем (3,2%).

Отримані результати дають можливість зробити висновок про необхідність розробки комплексної програми психологічного супроводу навчально-професійної діяльності й виховного процесу, спрямованої на розвиток позитивної професійної «Я-концепції» студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания – Б.Г. Ананьев. — СПб. :Питер, 2001. — 272 с.
2. Крягжде С.И. Психология формирования профессиональных интересов / С.И. Крягжде. — Вильнюс : 1981. — 128 с.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. — М. : Просвещение, 1996. — 310 с.

О.П. Гужва

Українська державна академія залізничного транспорту

ЖІНКА ВІД НАУКИ: ВИКЛИК ДОЛІ

Жінка своєю активністю перевершує чоловіка не тільки активністю, а й цілеспрямованністю дії. Вона не поступається негараздам, а пробує віднайти і створити навколо себе власний світ, власне товариство, затвердити цінності, якими живе.

Не дивно, що у науковому товаристві також стає все більше жінок, причому зростання приходить десь на останні 10-20 років — для України це складний процес становлення суспільства та держави, коли зрощування особистості стало потребувати неабияких зусиль перш за все від неї самої.

Виявилося, що жінка від науки йде на більші жертви, в порівнянні з чоловіком. Її самовідданість науковій праці не знає меж. Поринаячи у безліч буденних справ, жінка-науковець живиться ледь помітним просуванням у своїх наукових розвідках, експериментах, даних дослідів. Поступово приходить усвідомлення цілого задуму та його частин. Спрацьовує природня здатність до творення одухотвореної істоти, здатної реагувати на кожен порух її власної душі.

Хоча ще порівняно недавно можна було бачити чоловіків, які здатні, заколихувати немовля, варити кашу і обмірковувати наукову статтю. Для них

було природнім об'єднати в єдину програму дій теперішнє з майбутнім і зрощувати в собі творчій потенціал, що був пробуджений в студентські роки.

Що було спільним для наукового товариства? Саме відчуття причетності до широкого загалу тих, хто відкриває нові горизонти науки, хто завдяки їй змінює дійсність, покращує життя суспільства, збагачує духовність, поле культури, творить людину та нові стосунки між людьми, засновані на пошуках злагоди та повазі до самої праці окремої людини та суспільства.

Що породила нова історична дійсність? — У першу чергу зростання ризиків, що стосуються реалізації наукових проектів; спростування самих відносин в суспільстві як духовному, політичному та правовому організмі; зникнення престижу багатьох професій: вчителя, науковця, робітника, аграрія; зникнення гарантій стосовно робочих місць разом із закриттям великих підприємств, заводів, фабрик, учбових закладів, науково-дослідних інститутів.

Т.В. Жванія

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У складні періоди життя суспільства зростає потреба в зміні соціальної, духовної сфер життя людини, здатної самотійно, по-новому вирішувати труднощі, які виникають, генерувати власні ідеї, бути суб'єктом культурно-освітнього простору. Багатонаціональний склад населення у різних державах, інтенсифікація економічних, політичних, культурних відносин протікає в полікультурному середовищі, підсилюючи зв'язок людей різних культур, національностей і конфесій. Сьогодні за умов глобалізованого суспільства все більшої актуальності набуває проблема підвищення культури соціального мислення та поведінки людей [1].

Культура є одним із найважливіших чинників, що формують психіку людини, створює смисли та образи, які є зразком для наслідування, підтримує та зберігає певні цінності, які повинні відображати психологічні потреби та

очікування членів певного суспільства. Важливість зв'язку культури та психології підкреслює психолог Девід Мацумото: «Зараз важливо визнати, що культура – один з найбільш важливих факторів, що додають кожній з ... соціальних категорій (раса, національність, недієздатність або сексуальна орієнтація) унікальний психологічний зміст, і саме культурою варто займатися багатьом психологам» [2].

Професійне оволодіння психологічними знаннями має призводити до змін внутрішніх психічних структур особистості суб'єкта, що стає можливим лише шляхом їх суб'єктивно драматичного переживання. Тому, на нашу думку, необхідне активне використання різноманітних форм інкультурації майбутніх психологів під час навчання у ВНЗ, що сприятиме формуванню культурної компетентності стосовно стандартів полікультурного суспільства.

За визначенням А.Я. Флієра, культурна компетентність це – «умовно достатній ступінь соціалізованості та інкультурованості індивіда, який дозволяє йому вільно розуміти, використовувати і варіативно інтерпретувати всю суму повсякденних (неспеціалізованих) знань, і спеціалізованих, але таких, що увійшли до повсякденного побуту, які складають норму загальносоціальної ерудованості людини в даному середовищі, суму правил, зразків, законів, звичаїв, заборон, етикетних установок й інших регуляторів поведінки, вербальних і невербальних мов комунікації, систему загальноприйнятих символів, світоглядних основ, ідеологічних і ціннісних орієнтацій, безпосередніх оцінок, соціальних і міфологічних ієрархій тощо» [4, с. 240-241].

Культурна компетентність особистості може бути охарактеризована і як певного роду витонченість параметрів її соціальної адекватності, як її ідеальна форма, яка виражає ступінь її знайомства із сукупним соціальним досвідом нації в цілому й особливо з нормами міжлюдських відносин і оцінних ієрархій, які вироблені цим досвідом (основними культурними текстами, що складають основу національної гуманітарної спадщини). Особливу роль у процесі становлення культурної компетентності відграє освіта, насамперед гуманітарна, яка збагачує знаннями в області мистецтва та літератури, релігії, філософії

тощо. На нашу думку, доцільно було розглядати культурологічну підготовку майбутніх психологів як засіб формування професійної та особистої культурної компетентності психолога-практика, яка визначає продуктивність взаємодії з клієнтом.

Українські дослідники проблеми професійної підготовки психологів-практиків В. Панок, Н. Чепелєва, Т. Титаренко зазначають, що практичний психолог «повинен володіти двома-трьома культурами», що має бути критерієм оцінки професійної придатності фахівця [3]. Важливими для майбутніх психологів також є психологічне осмислення етнічних особливостей регіону та вивчення релігії як духовної практики населення. У вітчизняній психологічній традиції вивчення культури та релігії перебуває на початковому етапі свого розвитку та представлене дослідженнями психологічної ефективності молитви і сповіді, каяття, медитації та інших релігійних дій та духовних практик. Професійне навчання студентів-психологів має відбивати той національний контекст, у якому буде працювати майбутній фахівець у галузі психології.

Аналіз освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки психологів показав недостатню за кількісним виміром представленість культурологічних дисциплін, що вимагає суттєвих змін у бік збільшення та розширення як змісту тем для вивчення так і форм здійснення інкультурації.

На нашу думку, для ефективного засвоєння культурологічних знань, формування професійної та особистісної культурної компетентності студентів-психологів як показника готовності до майбутньої професійної діяльності в полікультурному суспільстві, необхідне практичне розв'язання існуючого протиріччя між високим рівнем вимог до особистісно-професійної підготовки майбутніх психологів і недостатньою кількісною та змістовною представленістю культурологічних знань у структурі навчання, не розробленістю психолого-педагогічного супроводу особистісних змін під час навчання у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Т.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.П. Садохин / [под ред. А.П. Садохина]. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 352 с.
2. Мацумото Д. Психология и культура / Д. Мацумото. — СПб. : Питер, 2003. — 720 с.
3. Панок В.Г. Основы практичної психології: Підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.Г. Панок, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева. — К. : Либідь, 2003. — 536 с.
4. Флиер А.Я. Культурология для культурологов: Учебное пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии / А.Я. Флиер. — М. : Академический Проект, 2000. — 496 с.

В.В. Здоровенко, Л.В. Здоровенко

Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франко

ПЛЮРАЛІЗАЦІЯ ХРИСТІЯНСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Морально-етична доктрина християнського віровчення у своїй основі принципово не узгоджується із сутністю ультраліберального капіталістичного суспільства. Пріоритет утилітарної раціональності, який визначає зміст громадянського суспільства як асоціації атомізованих індивідів, за визначенням, не здатен до пієтетного прийняття змісту віроповчальних норм християнства.

У цьому контексті варто відзначити змістовну хибність стереотипної тези щодо кризового стану християнства в глобалізованому світі. Кризовим необхідно визнати сам стан супертехнологізованої пізньокапіталістичної цивілізації, в якій домінує скептичне ставлення до християнської дуалістичної світоглядної системи координат, за якою профанний світ є уособленням зла, а тому щастя людини в такому світі принципово недосяжне.

Коректно говорити лише про номінальний, але не реальний християнський вимір так званої Західної цивілізації, в якій «людина маси» послуговується у своїй життєдіяльності не нормами і принципами євангельського віровчення Нового Завіту, а стереотипами мозаїчної, кліпової, розірваної свідомості, звільненої від ідеї Бога, від віри у викупну смерть Ісуса Христа, від ідеї гріха та інших засадничих положень християнства.

Припасування християнської релігійності до проблем і потреб сучасного утилітарно-прагматичного світу мотивується протестантською теологією як необхідність зняття протистояння сакрального і профанного, як звільнення людини від канонічних догм євангельського віровчення. Характерно, що цей процес уведення людини в обрій свободи, вибору між добром і злом здійснювався через актуалізацію морального самопокладання, індивідуальної совісті, а не артикуляцію релігійно-моральної об'єктивності Істини. Власне, реабілітація індивідуальної совісті як критерію віднайдення смислового значення добра і зла, а відтак, і духовної рівноваги в масовій свідомості, ініціює поступ до плюралістичних пріоритетів в суспільстві.

Християнство без ідеї Бога, підзвітності особи сакральному моральному закону – це кредо тих радикальних модерністів, які подібне узгодження християнських цінностей з сучасним світом трактують як дієвий і демократичний плюралізм, в просторі якого кожна людина реалізує право свободи вибору бажаної конфесії і тих норм віровчення, які їй найбільше імпонують.

Переорієнтація з трансцендентного на іманентне, як засадничий принцип плюралізації християнства, своїм закономірним наслідком має триумф антропоцентричного світовідношення над геоцентричним. «Реванш» цілераціонального суб'єкта над Богом провокує егоцентризм (т. зв. «зворотній бік титанізму» О. Ф. Лосєв) і спокусу виключного зосередження на собі та ігнорування інтересів оточуючих. Руйнівний потенціал такої метаморфози ідеалів і цінностей християнства базується на визнанні істинності такого критерію як особистісна відповідальність за вибір своїх рішень і творення власних норм поведінки. Тобто в цій площині світовідношення постановка і вирішення проблеми особистої відповідальності за цілі, засоби і наслідки дій особистості, набувають ціннісного значення. У відповідності до цього, у світі заперечується існування жодних інших авторитетів. Послідовність у дотриманні цього кредо заперечує і віроповчальні ідеали релігії Христа для дій людини. Виключно вірним критерієм цілеспрямованої діяльності стає власний

вибір змісту вчинку. Кожна людина віддається у владу самій собі і, безвідносно до обставин, покладає весь тягар відповідальності на свої плечі.

Але якщо критерій, яким керується у своїх вчинках людина, знаходиться лише у «внутрішньому» світі суб'єкту, тоді все, що зроблено «вільно», тобто відповідно волі, бажання особистості, визнається добрим і справедливим. Відтоді як людина визнається єдиним суддею своїм діям, започатковується радикальна переоцінка праці, смислу і стилю життя, занепад соціальних інститутів суспільства. Так, розплатою за відмову від цінностей релігійної моральності стала системна криза однієї із головних форм соціалізації особистості – сім'я. Для існування у душі плюралістичного християнського модернізму сім'я не потрібна. Вона перетворилася на експериментальний майданчик, де легітимувалися шлюби одностатевих осіб і агресивність та жорстокість дорослих у ставленні до дітей.

Негласна ревізія християнських канонів, з відміною для священнослужителів заборони гомосексуалізму, який не вважається у їхньому середовищі гріхом, призвела до того, що сотні католицьких священників стали не лише вірусоносіями СНІДу, але й повільно помирають від нього у 8 – 11 разів перевищуючи середні показники серед інших верств суспільства. Фактами від історії стали ретельно організовані, щедро фінансовані Конгресом США, священнослужителями різних церков щорічні багатосоттисячні гей-паради лесбіянок, гомосексуалістів, содомітів, мазохістів, садомазохістів, зоофілів, бісексуалів і транссексуалів у Нью-Йорку, Сан-Франціско. [1, с. 48] Тобто можна бачити, що плюралізація християнства в умовах глобальних соціально-культурних трансформацій перетворилася на певну генетичну програму, матрицю, яка активно розбудовує структури зі зміни реальності під свою програму. Вона спочатку змінює свідомість, а згодом ця змінена свідомість перетворює навколишній світ. Динаміку цього потужного тренду можна проілюструвати якісною зміною національно-культурного «коду», який відбувся в межах життя лише двох поколінь США.

Сучасні американці з проколотими вухами і губами, гамбургером і політкоректністю, скляним від психоделіків поглядом не лише за формою суттєво відмінні від янкі 40-50-х років XX ст., але і за своєю сутністю. М. Калашніков влучно відзначив, що якби американському пілоту «літаючої фортеці» із 1943 року, простому хлопцю з Чикаго спробували сказати, «що в його рідній країні через якихось півстоліття білий сильний чоловік перетвориться на вигнанця, а законодавцями мод виявляться гомосексуалісти, що негрів неможна буде називати чорними, що молодь США буде його вважати навіженим фашистом і вбивцею – він, без роздумів, вріже вам у вухо з розвороту.

Якщо вам не подобається пілот бомбардувальника, тоді замініть його на енергійного американця п'ятдесятих... Скажіть йому, що у його Америці лише за одну тільки спробу залицяння до жінки чи галантно подати руку його в майбутньому звинуватять у сексуальних домаганнях і чоловічому шовінізмі. Скажіть, що буде переписана сама Біблія, оскільки священний її текст заземлює гідність жінок і євреїв. Скажіть, що навіть говорити у США через сорок років доведеться обережно, відмовляючись від багатьох слів – оскільки кожне з них може порушити політкоректність і неумисно образити гідність якоїсь меншини. Розкажіть йому про все це – і він у кращому випадку з огидою від вас відвернеться». [1, с. 723]

Наведеного вище, очевидно, достатньо для висновку про те, що плюралізація християнства великою мірою вплинула на зміну цивілізаційного поля смислів, трансформацію цінностей, культурних пріоритетів та соціальних стереотипів. Вона до невпізнання змінила глибинні основи особистостей, ціннісні уподобання, стереотипи поведінки, звичні форми спілкування і характер взаємодії з іншими людьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калашников, М. Третий проект. Спецназ Всевышнего : книга- расследование / Максим Калашников, Сергей Кугушев. — М. : АСТ: Астрель, 2006. — 1134 с.
2. Попова Ю. Город цвета радуги / Ю. Попова // Корреспондент. — 2012. — № 10. — С. 48—50.

МОРАЛЬНІСТЬ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИМІРІ ОСОБИСТОСТІ

Тенденції сучасного суспільства останніх десятиліть характеризуються змінами основ людського світосприйняття – систем смислових і життєвих орієнтирів, ціннісних орієнтацій суспільства, пов'язаних з моральністю індивіда, що й обумовлює соціальну актуальність нашого дослідження. У свою чергу, в сучасній соціо-культурній практиці та науці не існує достатньо повного уявлення про проблему моральності особистості. Проблеми добра і зла тісно пов'язані з моральними цінностями людини, що посідають найважливіше місце в житті людини і суспільства, характеризуючи соціальний вимір життя індивіда, рівень його відокремлення з тваринного світу.

Особливу значимість проблема моральності набуває в перехідні періоди суспільного розвитку, коли кардинальні соціальні перетворення ведуть до різкої зміни існування в системі цінностей, тим самим ставлячи людей перед дилемою: або зберігати усталені, звичні цінності, або пристосовуватися до нових, які широко розповсюджуються, нав'язуються представниками різних партій, громадських і релігійних організацій, рухів.

Внеінституціональність моралі означає, що на відміну від інших проявів духовного життя суспільства (наука, мистецтво, релігія) вона не є сферою організованої діяльності людей. Ключовою особливістю моралі є імперативність, яка полягає в тому, що більшість моральних вимог апелює не до зовнішньої доцільності, а до морального обов'язку, тобто носить форму імперативу, прямого і безумовного веління. Причому, добро слід творити не заради відповідної подяки, а заради самого добра як такого. У цьому заклик, думається, є цілком раціональний сенс – адже загальний баланс твореного добра і відплати за нього зводиться лише на рівні суспільства. Очікувати ж відповідної подяки за свої добрі справи в кожному конкретному випадку не варто. Серед виконуваних мораллю функцій основними прийнято вважати:

регулятивну, оціночно-імперативну, пізнавальну. *Регулятивна функція* вважається провідною функцією моралі, де вона виступає насамперед як спосіб регулювання поведінки людей в суспільстві і саморегулювання поведінки індивіда, що має можливість віддати перевагу одному вчинку перед іншим. Моральний спосіб регуляції, на відміну від інших (правових, адміністративних та ін.), унікальний, тому що не має потреби ні в яких установах, каральних органах і тому, що моральне регулювання передбачає засвоєння індивідами відповідних норм і принципів поведінки в суспільстві. *Оціночно-імперативна функція* моралі передбачає поділ усіх соціальних явищ на «добро» і «зло», завдяки яким надається оцінка будь-якого прояву суспільного життя і відповідно оформляється наказ (імператив) індивіду. *Пізнавальна функція* моралі полягає у тому, що моральне схвалення чи обурення яким-небудь стилем поведінки часто є самим вірним показником того, що та чи інша форма життя застаріла, втратила своє історичне виправдання, або, навпаки, знаменує собою хоча і незвичний, але цілком перспективний, новий уклад життя. Сукупність названих та інших (виховної, орієнтувальної, прогностичної, комунікативної) функцій визначає соціальну роль моралі.

Проблема моральності більш детально представлена у філософських дослідженнях, у той час як її соціальний та психологічний виміри залишаються маловивченими. Високий соціальний запит до проблеми моральності, її формування у молодого покоління, недостатня міждисциплінарна вивченість проблеми моральності, зокрема у соціологічній та психолого-педагогічній практиці, визначили *актуальність* нашого дослідження і його *мету*, що полягає в експериментальному дослідженні моральності студентів. Для вирішення поставленого завдання нами було використано такі методи: психодіагностичні (методика діагностики моральності особистості «Добро-Зло» Л.М. Попова, А.П. Кашина [1], методика дослідження морально-етичної відповідальності особистості [2]), методи математичної статистики (кореляційний аналіз за критерієм r-Пірсона, порівняння середніх за t-критерієм Стьюдента).

За результатами дослідження встановлено, що у студентів переважає середній рівень моральності (54% вибірки), причому у дівчат рівень розвитку цієї диспозиції вище на статистично значущому рівні ($p < 0,05$). Встановлено, що існують зв'язки між показниками моральності (спрямованості на добро) та показниками інтуїції у морально-етичній сфері (0,34, $p < 0,01$), альтруїстичними емоціями (0,27, $p < 0,05$) та морально-етичними цінностями (0,24, $p < 0,05$), отже спрямованість на добро передбачає здатність особистості до інтуїтивного сприйняття морально-етичних норм та правил, прийняття цінностей добра та моралі, етичне ставлення до всесвіту, альтруїзм. Отже, уявлення студентів про добро та спрямованість на цінності добра включають наслідування етичних норм та правил, а також виявлення альтруїзму. Перспективним напрямом нашого дослідження виявляється визначення семантичного простору моралі у структурі самосвідомості студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попов Л.М. Добро и зло в этической психологии личности / Л.М. Попов, О.Ю. Голубева, П.Н. Устин. — М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. — 240 с.
2. Тимошук И.Г. Формирование морально-этической ответственности личности будущего практического психолога: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / И.Г. Тимошук / Центральный ин-т последипломного педагогического образования АПН Украины. — К., 2003. — 185с.

А.П. Лантух

Национальный фармацевтический университет,

Н.Ф. Меркулова

Харьковский национальный медицинский университет

РЕЛИГИОЗНО-ДУХОВНЫЕ ПРАКТИКИ КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛИЗАЦИИ В МЕДИЦИНЕ

XX в. подтвердил, что возникновение болезней зависит не только от биологических причин, т.е. генетическая предрасположенность, вирусы и т.д., но и социальных предпосылок. По данным ВОЗ, в настоящее время 55 % заболеваний обусловлено экономическими причинами, 20 % - экологическими, 15 % - нарушениями в работе медучреждения, 10 % - генетической предрасположенностью к заболеваниям. Кроме того, уровень здоровья человека в значительной мере зависит от его образа жизни, а именно питание, режим, двигательная активность, отсутствие вредных привычек. Исследования показывают, что 60 % заболеваний зависит от образа жизни последнего. Итак, в медицине поставлен вопрос о комплексном подходе в лечении пациента.

Поэтому сегодня, со всей очевидностью, стал вопрос официально и открыто исследовать влияния фактора религиозной веры и ее феномена в фактах физического исцеления больного. В связи с этим сравнительно недавно (XX-XXI вв.) представители науки начали серьёзно и тщательно изучать и клинически исследовать влияние религии и разных духовных практик, как независимого, автономного метода исцеления. На этой основе в 50-е гг. XX в. возникает новая *биопсихосоциальная модель* в медицине, которая была создана доктором Эйнгелем. Сущность этой модели заключалась в том, что она считала крайне важным при лечении учитывать психологическую и социальную сущность больного. Врачи, как социологи, стали брать во внимание среду, в которой живет человек, обращать внимание на психологическое состояние пациента в его общении с окружающими и как это отражается на его здоровье. Это привело к расширению социальной базы врачей. На помощь врачам

пришли клинические психологи и социальные работники, так называемые «social workers», а также церковники.

Разрушение «стены» недоверия между медициной и религией усложняет то, что феномен религиозной веры остается субъективным и тяжело фиксируемым, к тому же с ним очень сложно проводить научные эпидемиологические клинические исследования и давать рекомендации о позитивной или негативной корреляции между религиозной практикой и здоровьем населения.

Однако факты налицо. Согласно с недавними выводами научной медицинской организации Gallup и результатами опроса, которые проводили USA TodayWeekend magazine иTime/CNN, религия остаётся и продолжает быть важным фактором в жизни многих людей. А пациенты особенно стремятся к тому, чтобы врачи серьёзно учитывали их религиозные чувства и духовные практики, а в некоторых случаях просят, чтобы они молились с ними. И это не без основательно, ибо за данными исследования Gallup, которое проводилось перманентно в течение 35 лет, было выяснено, что 95 % американцев верят в Бога, 72 % верят, что религия, которую они исповедуют, имеет большое влияние на стиль их жизни, 57 % совершают молитву каждый день, 42 % регулярно берут участие в воскресных богослужениях в своих церквях.

Практика последних 30 лет, в течение которых было проведено более 400 клинических исследований, свидетельствует о том, что 75 % респондентов подтвердили позитивное влияние религиозных и духовных практик на здоровье населения. Также исследования подтверждают и тот факт, что активная религиозно-духовная жизнь человека:

- 1) обуславливает его высокий физическо-функциональный статус. В этом плане верующие легче переносят те или иные заболевания, они реже попадают в лечебные заведения, они быстрее выздоравливают после операций и перенесенных тяжелых заболеваний. Особый эффект дает коллективная молитва о здоровье конкретного человека.

- 2) предупреждает развитие серьёзных заболеваний, в том числе сердечнососудистых и раковых;
- 3) минимизирует частоту венерических заболеваний, а также психопатологий, а именно депрессий, случаев суицида, наркомании, алкоголизма;
- 4) способствует высокому уровню хорошего самочувствия: чувства счастья, целенаправленности и удовлетворения жизнью, семейного благополучия, чувства уверенности в себе;
- 5) повышает уровень иммунной системы и защитных функций организма человека;
- 6) обеспечивает эмоционально-духовную и социальную поддержку во время жизненных неприятностей и трагедий;
- 7) даёт состояние защищенности и комфортности существования, что положительно влияет на самочувствие и здоровье индивида.

Как видим, религиозно-духовные практики являются действенным средством в восстановлении здоровья. Это свидетельствует о том, что медицина и религия могут составить эффективный тандем в борьбе со многими заболеваниями, а религиозно-духовные практики играть роль проводников социализации в современных условиях высокотехнологичной медицины.

Т.О. Лісена

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Емоційний інтелект визначається як здатність людини до усвідомлення, прийняття та управління емоційними станами і почуттями як власними, так і інших людей, що формуються протягом життя людини у спілкуванні та професійній діяльності. В структурі емоційного інтелекту виокремлюють два аспекти – внутрішньоособистісний і міжособистісний. Перший

характеризується такими компонентами, як самооцінка, усвідомлення власних почуттів, впевненість у собі, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісний аспект включає емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію.

Емоційний інтелект – це, з одного боку, здатність розуміти, аналізувати і контролювати власні почуття та емоції, а з іншого – вміти відчувати, розуміти настрої оточуючих.

Рівень емоційного інтелекту є важливим засобом успішної самореалізації особистості. Високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчувати внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, а також скорегувати стратегію власного життя. Він асоціюється з почуттям загального щастя. Низький емоційний інтелект призводить до нещастя і характеризується страхом, самотністю, нестабільністю, агресією, почуттям провини, депресією, фрустрацією.

Термін „емоційний інтелект” почали використовувати з 1990 року. Американські психологи П. Соловей і Дж. Майєр застосували його для сукупності позначень ступеня розвитку таких людських якостей, як самосвідомість, самоконтроль, мотивація, уміння ставити себе на місце інших людей, навички роботи з людьми, вміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими. Найактивнішим популяризатором EQ вважається Д. Гоулмен, американський журналіст і психолог, який у книзі „Emotional Inteligence” на матеріалах психологічних досліджень і опитувань довів, що успіх в житті залежить не стільки від логічного інтелекту – IQ, скільки від здібностей управляти своїми емоціями – EQ [3].

Деніел Гоулмен зацікавився секретами успіху провідних компаній та проаналізував 168 підприємств і їх лідерів. В результаті були виділені три основні категорії особистих якостей менеджерів, які сприяють бізнес – успіху [2]:

- технічні здібності (уміння створювати нове);
- пізнавальні здібності (аналітичне мислення і планування);
- емоційні (вміння працювати з людьми і ефективно впроваджувати нові ідеї).

Виявилося, що по важливості емоційні здібності вдвічі перевищують IQ. Саме емоції грають критично важливу роль в прийнятті рішень, лідерстві і мотивації персоналу.

Чим вище посада, тим важливіші емоційні здібності для досягнення позитивного результату. Наприклад, високий рівень емоційного інтелекту забезпечує близько 85% успіху в управлінні персоналом. Досліди також показали, що схильність до емоційних здібностей може бути встановлена генетично. Також як і інтелектуальні, емоційні здібності в значній мірі можна розвивати [1].

При описі професійно важливих якостей керівника багато авторів наводять перелік властивостей, що включають емоційні компоненти. До них відносяться емоційна стриманість, емоційна врівноваженість, емпатія, експресивна сенситивність, дієвість (що розуміється як здатність повести за собою людей, активізувати їх діяльність, знайти найкращі засоби емоційно-вольових впливів і правильно вибрати момент їх застосування), комунікативні управлінські здібності, які включають здібності керувати власними емоціями в спілкуванні тощо. Основні компоненти емоційного інтелекту в розрізненому вигляді присутні в різних класифікаціях професійно важливих якостей керівника [4].

Здатність володіти собою, своїми відчуттями та думками – це головний фактор для успішної професійної соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена /И.Н. Андреева // Вопросы психологии. — 2006. — № 3. — С. 78—86.
2. Гоулмен Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулмен. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. — 75с.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. — СПб. : Питер, 2002. — 752 с.

4. Карпов, А.В. Дослідження впливу емоційного інтелекту на діяльність керівника. /О.В. Карпов, А.С. Петровська. // Вісник інтегративної психології. — Ярославль, М. : Міжнародна Академія психологічних наук, 2007. — Випуск 5. — 323 с. — С. 32—35.

К.Н. Лобанов

Национальный исследовательский университет
«Белгородский государственный университет» /Российская Федерация/

РОЛЬ РЕЛИГИОЗНОГО И НАУЧНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ДУХОВНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Деятельность человека в обществе, как правило, целенаправленная и целесообразна. Чтобы правильно и успешно действовать в сложном реальном мире он должен не только много знать и понимать, но и уметь выбрать ориентиры и цели, уметь принять то или иное оптимальное решение. Именно для этого человеку жизненно необходимо, в первую очередь, глубокое и всестороннее осмысление окружающего его мира - мировоззрение.

Мировоззрение, как общеизвестно, это система теоретических взглядов на окружающий мир и место в нем человека, а также сложившиеся на основе этих взглядов убеждения, идеалы, принципы познания и деятельности, ценностные ориентации человека, определяющие его жизненную позицию и поведение. Мировоззрение не статично, оно имеет исторический характер и меняется в зависимости от изменений условий и образа жизни, накопления знаний и умений, характера социальных связей между людьми. Связи и контакты между социальными общностями и личностями обуславливают взаимное влияние различных мировоззрений. В современном светском религиоведении преобладает мнение о четырех исторически сложившихся типах мировоззрения: мифологическом, религиозном, философском и научном. Значительный интерес у людей сегодня вызывает проблема соотношения религиозного типа мировоззрения и иных нерелигиозных (в первую очередь научного) типов.

Религиозное мировоззрение, как считают некоторые направления современного светского религиоведения, сформировалось на более высокой

стадии развития древнего мира. Согласно этим взглядам, являясь, как и мифология, фантастическим отражением действительности, религиозное мировоззрение отличается от мифологического верой в существование сверхъестественных сил, Бога или иных высших начал, и их главенствующей роли в мироздании и жизни людей. Вера в сверхъестественное - основа религиозного мировоззрения. Духовным началом мира, его центром, точкой отсчета всего сущего является Бог, который придает целостность и единство всей Вселенной. Человеческий разум должен полностью подчинить себя вере в существование Бога. Это и определило фундаментальное содержание религиозного мировоззрения: мир приобретает смысл не в силу того, как к нему относится человек, а или в силу того, как в нем реализуется воля Бога, или в силу взаимодействия двух волей - Бога и человека.

Религиозное мировоззрение - это широкое обобщающее понятие для значительного числа различных систем миропонимания и мироотношения, исторически существовавших в рамках многочисленных религий. С возникновением религиозного мировоззрения совпадает и появление особой группы людей, выступавших в роли систематизаторов, хранителей религиозных идей и традиций. Религиозное мировоззрение демонстрирует чрезвычайно эффективное взаимодействие двух мировоззренческих уровней - обыденного и теоретического. Условием прочности, распространенности того или иного мировоззрения является то, насколько оно укоренилось на уровне обыденного сознания, насколько оно отвечает образу повседневной жизни людей, их культуре, уровню знаний, их потребностям. Религиозное решение мировоззренческих проблем, благодаря своей образно-наглядной форме, аналогичной художественно-поэтической, оказывается вполне доступным для усвоения на этом уровне сознания.

Главным способом усвоения религиозного мировоззрения выступает вера, воспринимаемая от предшествующих поколений во всем исторически-культурном и духовном контексте, и опирающаяся на личный опыт человека. А практика культовых действий располагает механизмами подкрепления и

формирования этой веры применительно к особенностям обыденного сознания. На уровне теоретического сознания в теологии совершается процесс систематизации и обновления мировоззрения в соответствии с происходящими изменениями, как в самой жизни, так и в области знаний и развития культуры в целом. В содержании различных религиозных мировоззрений имеется ряд повторяющихся фундаментальных идей: творения мира Богом (креационизм), предопределения Богом происходящих в мире событий (провиденциализм), целесообразности мирового устройства (телеология), души как особой сущности в человеке, связи человека и Бога, воскресения и посмертного существования и др.

В отличие от религиозного типа мировоззрения для научного характерна высокая интеграция знаний, их практическая направленность на преобразование человеком реальной действительности. Оно выражает познание сущностных особенностей окружающего мира, его закономерностей и развития. Научное мировоззрение отражает как постижение человеком законов природы, так и общества в целом, не только интеллектуальную сферу, но и эмоциональное состояние, волю и поступки человека.

Главное отличие научного мировоззрения от религиозного и философского состоит в том, что оно строится на определенных фундаментальных научных теориях и гипотезах. Они же, в свою очередь, основаны на принятом наборе аксиом и предположений, служащих ее обоснованием (однако, доказательство которых в рамках этих теорий невозможно). В структуре научного мировоззрения можно выделить два основных компонента: концептуальный (понятийный) и чувственно-образный. Концептуальный компонент представлен категориями (материя, движение, пространство, время, субстанция и др.) и принципами (материального единства мира, всеобщей связи и др.) Чувственно-образный компонент - это совокупность наглядных представлений о природе, обществе и человеке.

В настоящее время проявляется тенденция к нахождению взаимодействия, а не противопоставления веры и разума в рамках

религійного, а також нерелигійного світоглядів. Не відмовляючись від вихідних принципів, теологи віддають належне досягненням людського розуму в тих областях науки, які сприяють покращенню життя людей. С іншої сторони, представники наукового світогляду все активніше осмислюють значення віри як соціально-психологічного і духовного феномена, визнають, що принципові теоретичні положення світогляду на рівні звичайного свідомості стають в першу чергу предметом віри або невіри, а не раціонального обґрунтування.

Таким чином, можливість і межі діалогу визначаються тим, як релігійні і нерелігійні світогляди відображають реально існуючий світ, в якій ступені орієнтовані на інтереси і благополуччя людини, на утвердження гуманізму, справедливості, миру, на гармонічне розвиток особистості.

В.В. Носенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди.

РОЗУМІННЯ РЕЛІГІЙНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

На тлі сучасних політичних змін та подій в країні, в світі питання релігійності в суспільстві набуває нетрадиційного змісту, хоча релігія залишається полем консервативного традиціоналізму. Законодавства більшості країн, захищаючи своїх громадян від релігійного впливу та тиску з боку церков, відокремили церкву та релігію від освіти, держави. Перш за все тому, що церква, маючи винятковий вплив, обмежує вибір віруючих у питаннях волі політичного вибору чи легітимації певних ідей, ідеологій та навіть вчинків, що інколи межують з аморальністю та навіть злочином. Застосування релігії для обґрунтування визвольних рухів чи підтримки революційних дій призвело до зростання екстремістських релігійних чи «навколо релігійних» рухів; поширення патріотично-моралізаторської діяльності церков, це викликало

посилення інтересу до історії та ролі різних конфесій у визвольній чи революційній боротьбі.

За таких умов, цілком зрозуміле певне зростання рівню релігійності населення, яка перш за все пов'язана з індивідуальними уподобаннями – навіть психічним, емоційним станами людини, які є наслідком особистого світосприйняття та життєвого цілеспрямовування. В певних умовах, це загострює відчуття не вдоволеності суспільною не справедливістю, спричиняє протипоставляння себе та соціального середовища, а це в свою чергу веде до пошуку виправдання ідеям, вчинкам за допомогою сакралізації дій та легітимації, навіть, екстримальних поглядів, яких особистість дотримується. Традиційна форма релігійності навпаки утримує особистість від протиставлянь, закликає слідувати простим - традиційним вимогам дотримання релігійних канонів (регулярне - постійне відвідування церков під час молебнів; періодичне причастя; читання молитов щодня, дотримання постів; слідування моральним вимогам віри, відповідно сімейним, шлюбним традиціям та інш.) Помітно, що традиційні ознаки релігійності спрямовані на заспокоєння вірян, здебільшого молоді, утриманні від агресивних, невинуватих вчинків, не зворотніх втрат. Автора цієї роботи не слід вважати прихильником якихось традиційних релігійних переконань. Сьогодні у суспільстві забагато прикладів суспільнополітичних загострень через використання релігії для спонукання виправдання тероризму, що базується на граничному релігійному фанатизмі (наприклад поява образливих карикатур чи вірщів на святих та пророків то що). Де що з цього є невід'ємною частиною всієї історії релігійних відносин, але є й виключно сучасні явища: ігнорування авторитету старшин; нехтування традицій, які були невід'ємною частиною релігійної моралі; не повага до релігійної громади та визнання особистої користі пріоритетом. Наслідок цього «арабська весна» та дії терористів однакові, які вбачають особисті релігійні переконання вищими за норми моралі та навіть людське життя.

Автор вже висловлював свої міркування з приводу змін у Ісламському світі, що відбувалися під виглядом боротьби за демократизацію суспільства, за

перегляд певних – застарілих традиційних норм господарських та патріархальних родинних відносин в мусульманських суспільствах, але для нас – українців та слав'ян взагалі, ці проблеми набули свого окремого змісту.

Наприклад руйнування традиційних статевих відносин у суспільстві, відбувається саме після появи ідеї особистісної релігійності та винищені духовного виховання, що свого часу, набули у Зах. Європі важливого суспільного змісту, через толерантне ставлення до деяких форм статевої девіації. Сьогодні на цьому підґрунті відбувається вже значно глибша деградація суспільства де визнається не тільки право на одностатеві відносини, що вже не визнається девіацією, у сучасному суспільстві, але й гомосексуальні шлюби, пропаганда та ідеалізація гомосексуальних зв'язків, примусове, відповідне, виховання усиновлених дітей у одностатевих сім'ях. Відставка Папи Римського, як вказували близькі до Ватікану кола, була пов'язана з не готовністю Риму визнавати такі зміни та відсутністю можливості впливати на подібні процеси змін. В Східнослов'янських спільнотах, на відміну від католицької Європи, саме, канонічні церкви активізуєють суспільну думку та певні суспільні сили для визнання неприйнятності цих явищ та наполягає на вихованні молоді в межах традиційних цінностей: сімейних, та волі вибору особистості.

В Україні ці проблеми, поки, виглядають менш загостреними. Для нас, скоріше, постає проблема втручання окремих церков та церковних ієрархів в політичну боротьбу та застосування відвертого тиску на вірян у сфері особистого вибору у сфері політичного громадського самовизначення. Пересічному обивателю важко зрозуміти, що релігія та віросповідання *не можуть бути* українським чи російським; грекокатолицьким, католицьким чи православним - вони можуть розрізнятися лише на рівні загальнолюдської історії *християнським*, буддистським, мусульманським, іудаїстським (та ще декількома не багаточисельними). На цьому рівні політичне, державне та навіть особисте, це зовсім інший вимір, тому постає питання про так звану «громадянську релігію» (цей тип виділяє Д.Белл) яка відіграє певну роль

ідеології, що ставить перд собою суспільно-політичні цілі, а не духовно-виховні. *Але чи залишається така «релігія» саме релігією?*

Відокремити релігійність від церкви можливо, таке явище як «позацерковна релігійність» виокремлена сучасними дослідниками, але релігійність вже по за межами віросповідання явище дуже суперечливе та навіть сумнівне. Саме віросповідання визначають нашу прихильність до певної релігії та міру цієї прихильності тоб-то *релігійність*. Світові релігії: іслам у своєму святому письмі не пропагує тероризму, насильства та масові винищення, християнство у своїх святих книгах не закликає розділитися за національними чи конфесіональними ознаками і принижувати один одного чи визнавати людьми нижчого гатунку.

Таким чином зрозуміло, що політичний індивідуальний, емоційний вимір у релігійному змісті певною мірою стримується за рахунок загальнолюдських цінностей, що й визначалися в межах визнаних релігійних морально-етичних поглядів. Будь яка релігійність, як система змістів чи духовних цінностей, не може існувати без визнання носіїв цих цінностей тоб-то святого письма чи духовного наставництва, що значною мірою обмежує особисте, бо вказує канони віросповідання та шляхи їх наслідування. В цьому і є морально-виховний зміст релігії.

Г.Д. Панков

Харьковская государственная академия культуры

АСКЕТИЧЕСКА ОЦЕНКА МИРА В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ

1. Изучение социализации предусматривает осмысление ее различных механизмов, среди которых широко применяются духовные факторы. При этом особое значение приобретают разнообразные способы оценки окружающей действительности как инструменты управления человеческим сознанием, благодаря которым осуществляется интеграция людей в определенную

социальную среду. Оценки представляют собой вид смысла, обуславливаемые мировоззрением и идеологической позицией отдельных людей и сообществ.

Социализация может рассматриваться не только на глобальном, но и на разнообразных локальных уровнях, включая конфессиональные ее модификации. В указанном отношении объектом наших размышлений послужит христианская традиция, в системе которой идеалом выдвигается святость во-Христе. Составляющие данную традицию ее последователи интегрированы вокруг названного идеала, который утверждает универсальный смысл любым ценностям и значениям, основываясь на которых осуществляется оценивание любых явлений действительности.

2. Утверждаемый традицией идеал рассматривается в роли ориентира смысло-жизненной стратегии, каковым в христианстве служит императив стремиться к святости. Усилия, предпринимаемые христианином для достижения святости в царстве небесным, составляет пространство аскетики, которая выглядит своеобразной социокультурной тактикой в осуществлении идеала. Ключевым смыслом христианской аскезы следует рассматривать призыв апостола Павла «отложить прежний образ жизни ветхого человека, истлевающего в обольстительных похотях, а обновиться духом ума нашего и облечься в нового человека, созданного по Богу, в праведности и святости истины» [1, Еф. 4 : 22-24]. В данном изречении отчетливо прослеживаются два вектора аскетики – «аскеза отречения» и «аскеза сосредоточения». Связывающим звеном между двумя указанными аспектами служит идея духовной трансформации. Необходимым для этого требованием выдвигается радикальный разрыв с миром. Под миром подразумевается собирательное понятие, обозначающее страсти. На вопрос что такое мир известный христианский подвижник VIII в. Исаак Сирий дал ответ, оценивающий его в качестве блудницы, которая привлекает к себе окружающих своею вожделяющей красотой [2, с. 159].

В контексте данной оценки слово «блудница» представляет собой метафору, избранную аскетом в качестве инструмента оценивания. Сама по себе общественная среда, вне всякого сомнения, служит для людей ценностью, даже для аскета, который стремится вести против нее «духовную брань». Поэтому мир выглядит блудницею только в оценке конкретного субъекта, но не сам по своему характеру. Метафора блудницы является дополнительным значением, или видом смысла, который вкладывается в универсальное значение мира как среды человеческого общежития.

Зачем аскету понадобилась оценка мира в виде блудницы? Любая оценка обусловлена ценностной шкалой оценивающего субъекта. Аксиологическим ядром ценностной шкалы аскета выступает идеал святости во-Христе, однако горячее устремление к нему со стороны аскета приводит к радикализации подвижничества. В ситуации радикального подвижничества аскет стремится к решительному преодолению любого препятствия на пути к идеалу. Он глубоко убежден, что привязанность человеческого духа к ценностям мира укореняет его в социуме и не «пускает» ко Христу. Из этого вытекает требование радикального разрыва с социумом, живущего по мирским законам. Позиция радикального с ним разрыва предполагает метафоры brutального характера. В ветхозаветной книге пророка Иезекииля Израиль сравнивается с блудницею, изменившей Богу как своему законному супругу [1, Иез. 23]. Названной метафорой также пользуется аскетическая мысль в своем стремлении подчеркнуть идею, согласно которой сообщество людей, составляющих социум, впало в мирские пороки, нарушило божественную волю и этим самым изменило Богу.

3. Рассмотренная выше оценка мира выглядит десоциализирующим фактором, нацеливающим индивида на радикальный разрыв с привычной для него социальной средой. Однако подчеркнем, что речь идет не о безусловном разрыве с общественной средой человеческой жизнедеятельности, но с привычной для большинства людей общественной сферой. Этот разрыв не является для аскетики самоцелью, но служит кардинальным условием для

ультимативної переорієнтації життєвих інтересів соціума в площину аскетичного соціокультурного оточення. В даній ситуації десоціалізація трансформується в ресоціалізацію. В цій зв'язі аскетична оцінка світу в якості блудниці не повинна сприйматися лише з точки зору осуду його цінностей аскетом-фанатиком. Углибити сприйняття названої оцінки дозволить співвіднесення її смислової сторони з механізмами ресоціалізації, яка виражає претензію християнства на альтернативну стратегію соціалізації, суттєво відмінну від наявних соціалізованих форм, звичних для більшості людей.

4. Підприємта в даних тезисах інтерпретація аскетичної оцінки світу спонукає соціологічну науку звернути увагу на роль в соціалізації оцінних факторів, а також на використання методів аксіологічного і герменевтичного їх аналізу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. — Христианское издат.-во, 1992. — 292 с.
2. Преподобного отца нашего Исаака Сирина слова о подвижничестве. — М. : Лепта Кенига, 2010. — 800 с.

В.М. Петрушов

Українська державна академія залізничного транспорту

РОЛЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТАНОВЛЕННІ НЕОРДИНАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Критичне мислення завжди було невід'ємною інтенцією раціональності, її сутнісною складовою, яка забезпечує розвиток і виникнення нових способів рефлексії, наслідком чого є кардинальні зміни як у духовній, так і в практичній сферах буття людини. Тому дослідження феномену критики і застосування цих досліджень для осмислення ролі критичного мислення у становленні неординарної особистості важливе не лише для суб'єктів навчально-виховного процесу у вузах, але й для загального контексту соціалізації, яка і є єдиним і об'єктивним засобом становлення індивіда особистістю.

Заглиблення в історію формування раціонального знання і переходу від «міфа до Логосу» відкриває нам процес становлення форм критичного ставлення до ствердження так званих загальнозначущих істин. Осмислення цього процесу у площині співставлення феноменів «догматизм – адогматизм» (У свій час нами це було здійснено. Див. Петрушов В.М. Європейський адогматизм: історико – філософська ретроспектива, сучасні інтенції. Харків. Вид. УкрДАЗТ, 2007) свідчить, що критика виступає невід’ємним (сутнісним) аспектом становлення будь-якого нового світоглядного знання. Це знання, як відомо, постає в якості результату руйнування застарілого знання і становлення нової світоглядної парадигми. Це та методологічна основа розуміння критичності, а сама критичність властива мисленню людини у всіх сферах її життєдіяльності. У сучасному розумінні критика виступає особливим аспектом духовно – творчої діяльності, яка характеризується специфічним предметом і засобами його зміни. Предметом критики є людський світ, знання людини, або дійсність, що нею створена. Те, що людина може створити, вона може зруйнувати і лише по відношенню до таких предметів та явищ можлива критика. Коло цих предметів збільшується у ході історії в міру того, як людина освоює і підпорядковує його своїй волі і знанню. Своєрідність і коло об’єктів критики виокремлюється особливою природою критичної дії. У цьому плані критика є спосіб руйнування тих чи інших філософських систем. На відміну від інших видів діяльності, в ній переважає заперечення, знищення, розклад наявних форм знання. Оскільки ж для людини руйнація, заперечення не може бути самоціллю, то критика виступає як необхідний засіб, знаряддя розвитку знання (Булатов М.О.).

Всезагальність і необхідність критики витікає саме з того, що ніяке створення неможливе без руйнування. Але заперечення і створення – дві нерозривні сторони будь-якої діяльності, в тому числі і пізнавальної. Можна сказати, будь-яка теорія безпосередньо, або опосередковано виростає як критичне засвоєння всієї попередньої діяльності та її пізнавальний розвиток. Критика – це особливий спосіб пізнання суспільних явищ взагалі, знання,

філософських вчень, зокрема, - спосіб, в якому на першому плані стоїть заперечуючи, руйнівна природа людської діяльності. Внаслідок чого критика створює специфічний шлях пізнання. Її мета – відкриття, виявлення «недоліків» суспільних предметів, або, якщо брати до уваги знання, - виявлення ілюзій, заблуджень, обману і т. ін., які виступають у формі знання.

Становлення особистості дуже складний тривалий процес. Це і є процес соціалізації як процес засвоєння індивідом на протязі життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства до якого він належить. Провідним і визначальним началом соціалізації є цілеспрямований вплив навчання, виховання, в процесі яких і формуються способи мислення, що властиві даній культурі. Тому формування критичності як сутнісної властивості розуміння індивідом різноманітності та мінливості навколишньої політичної, духовної, соціальної і т. д. дійсності – необхідна умова становлення неординарної особистості, яка мислить, не побоїмося сказати, діалектично і це, мабуть найефективніший засіб вберегти особистість від сьогоднішніх атак, що мають на меті своєрідне «зомбування» і вироблення певних догм, певних ідеологічних кліше, і не дають можливості не лише пересічній людині тверезо оцінювати ситуації, в яких опиняється як спільнота, так і особистість. Критичне мислення амбівалентне і в становленні неординарної особистості повинно відігравати ключову роль. На наш погляд, саме концепція адогматичного мислення як різновиду критичного мислення містить в собі той потенціал критичності, який доцільно використовувати тому, хто прагне стати неординарною особистістю і усвідомлює той екзистенціальний факт, що саме адогматичне філософування виступає одним із ефективних засобів в процесі само побудови індивідом себе як особистості взагалі, так і неординарної зокрема.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стабільні соціальні позиції військовослужбовців в результаті соціально-політичних та економічних реформ за період розбудови української державності зазнали певних зрушень. Поглиблення кризи в економіці, політиці, культурі, військовій сфері здійснює певний вплив на соціалізацію військовослужбовця. Останній процес є одним з провідних чинників ефективного реформуванні Збройних Сил України.

Зазначена проблема знайшла певне відображення в працях Е.А. Афоніна, І.І. Барсукова, Е.Д. Богатирьова, В.Е. Бойков, В.С. Горбунова, О.П. Дзьобань, В.С. Єгорова, Ю.А. Калагіна, І.М. Криленко, О.Ю. Панфілова, О.Г. Разумцева, М.П. Требіна, Ю.О. Чернавіна та інших дослідників.

Служба в Збройних Силах визначається як особливий, специфічний вид державної служби, основна форма військової діяльності. Процес соціалізації військовослужбовців має за мету забезпечити готовність і здатність військовослужбовців до виконання військового обов'язку, що реалізовується шляхом набуття особистістю специфічних соціально-типологічних якостей.

Під впливом факторів, що обумовлюють особливості військової служби, активно розвиваються особистісні якості військовослужбовця. Військова служба створює умови для вдосконалення та глибшого розвитку соціально-типових рис особистості. Зростає рівень професійних і соціальних знань, активно формуються відповідні навички. У процесі служби воїни набувають значний життєвий досвід, розвивають своє вміння орієнтуватися в соціальному середовищі. Формування у військовослужбовця необхідних якостей для практичного виконання обов'язків по службі, здійснюється у всіх періодах армійської служби.

Процес соціалізації військовослужбовців, як набуття соціальних статусів і формування відповідних рис і якостей, відбувається, насамперед, через військовий колектив, які постають фактором опосередковування, транслятором впливу військової служби на особистість. Оскільки до лав Збройних Сил приходить практично сформована в соціальному і фізіологічному аспектах людина, яка вже має певні погляди, настанови і переконання, ціннісні орієнтації, певний досвід засвоєння культури суспільства, то в умовах військової служби відбувається, переважно, її військово-професійне становлення, формування військово-професійних рис особистості військовослужбовця[1, с. 73].

Процес соціалізації особистості в умовах військової діяльності, так само, як і процес соціалізації взагалі, має суперечливий характер. Соціалізація особистості під час військової служби детермінована насамперед трансформаційними змінами у суспільстві. Отже, сукупність різних наслідків трансформації сучасного українського суспільства за умов його демократизації не може не віддзеркалюватися на розвитку військової сфери в загалі, та на особливостях соціалізації військовослужбовців, зокрема.

Домінуючими тенденціями процесу соціалізації військовослужбовців у сучасних умовах буття українського соціуму та життєдіяльності Збройних Сил України постають: прояви негативного ставлення до необхідності засвоєння та формування соціально-типологічних якостей військовослужбовця; падіння ролі та значення військово-професійних якостей у загальній системі соціально-типологічних якостей військовослужбовців; трансформації традиційної системи соціокультурних якостей військовослужбовців (цінностей і ціннісних орієнтацій військовослужбовців, деградації військово-професійної субкультури); деформація традиційної, функціонально опосередкованої структури військово-соціального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціалізація особистості в умовах військової служби: Навчальний посібник / О.П. Дзьобань, П.В. Квіткін, В.М. Мартинюк, С.С. Семенов. — Полтава : Видавництво ПВІЗ, 2007. — 194 с.

СІМЕЙНЕ ДОЗВІЛЛЯ ТА ЕТНОТЕАТР У ЗРІЗАХ МІКРОФАКТОРІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Сімейно-родова театральна культура на рівні мікро-театральних персонажних дійств відбувається на Святий вечір (ляльковий театр «Вертеп»), на Різдво («Водіння Кози», «Тато, Мама і Я»), у дні підготовки до Різдва («Пилипівські загадки», «Пилипівська подушечка», «Пилипівський родовід», «Пилипівські страви», «Введенська вишиванка», «Ваза для гілочок Катерини», «Витівка на Андрія», «Вареники Варвари», «Гумор Сави», «Листівки до Миколая» та багато інших). На Меланки («Водіння Меланки»), на Василя («Весілля Василя»), на Стрітіння («Дари Зими», «Скарбниця Весни»), на Масляну («Величання Днів тижня»), на Явдохи («Весняні рушники», «Закликаємо Сонечко»), на Сорок святих («Закликаймо птахів», «Перебалакайки», «Величання Дня і Ночі»), на Трійцю («Величання Стола», «Величання Дерев»), На Покорову («Величання осені») тощо. Зміст діяльності у зрізах сімейної театральної культури (хоча маємо також молодіжно-дозвілльєву, козацьку тощо) передбачає аналіз українського народознавства, українознавства, історії української культури, християнської етики, козацької педагогіки, історії розвитку графіки, етнографії, фольклористики, народної медицини, висвітлює історико-краєзнавчі підходи до осмислення декоративно-прикладного надбання нації [8; 9; 10].

Реалії сучасного життя показують недостатність урахування та володіння сучасним молодим спеціалістом загальнокультурного, гуманістичного соціокультурного досвіду. Досить багато учених, таких як А. Бодальов, І. Зязюн, І. Бех, В. Жуковський, В. Майборода, В. Рибалко, С. Сисоєва, В. Федоришин, М. Євтух, наголошують на тому, що є досить серйозні розбіжності між рівнем сформованості етико-естетичних, етнопсихологічних особистісних якостей та професійним рівнем майбутнього фахівця [1; 5; 10].

Сімейний дозвілєвий етнотеатр – це різноманітні напрямки реалізації етнопсихологічних, етнопедагогічних, народознавчих соціально-педагогічних цілей культурно-дозвілєвої театралізованої діяльності в дитячих, підліткових та молодіжних організаціях, що виступають своєрідним конденсатором та зразком для наслідування конкретних соціальних норм.

Л. Виготський зазначав, що кожна особистість реалізовує життєве призначення у подвійній дійсності, наголошуючи при цьому, що один світ (із подвійної дійсності) базується на ґрунті досвіду власного самоосмислення життя, інший – на основі соціальних взаємовпливів. Перше та друге сприяє міжособистісному порозумінню, нормативно-виховній взаємодії між групами. П.Каптерев, П.Лесгафт теж акцентували на вагомому внеску культурно-дозвілєвої групової взаємодії, соціальної адаптації підростаючого покоління; адже головним інститутом як виховання, так й первинної соціалізації є рід, родина, вулична група. Культурно-дозвілєва групова взаємодія має можливості підготовки молоді до життєвих обов'язків, нормативних взаємостосунків. Звідси варто наголосити, що суспільні відносини впливають на самокорекцію, особливо на виховання та саморозвиток особистості. Соціалізація дитини відбувається саме у зрізах родини, батьківської опіки, вулиці. Дане питання є актуальним у таких науках як етнографія, етнологія, соціологія, демографія, психологія, де виокремлено, що визначальним є мікросоціум. Сімейний дозвілєвий етнотеатр – є виразником соціальних надбань як мікросоціуму, так й нації: виокремленням ментально-світоглядної позиції, умовою попередження знецінення духовних орієнтирів [3; 7].

Застосування різноманітних технологій етномайстерності, їх творче переосмислення передбачає необхідність широкого діапазону творчості: мистецтво володіння словом, культурологічно-народознавчими основами, акторськими видами перевтілення та бачення, а також соціальними вміннями співпраці. Сімейна дозвілєва етнотеатральна культурна мистецька орієнтація – основа переродження психотипа індивіда, який, всебічно розвиваючись міцніє, і, як життєву позицію, визначає: “гуманістичне Я”, яке креативно

стверджується і гармонійно саморозвивається. Сімейний дозвіллевий етнотеатр – це форма дозвіллево-корекційного самовираження, що презентує собою постійну внутрішню духовну реформу нації, яка відбувається через серце та дух народу. Сказане розуміється як модель занурення молодого покоління до етично-самореалізуючого, естетично-конкретизуючого, сімейно-родового спадку громадсько-політичної культури. Це дієва структура відповідальних взаємостосунків, що спирається на сталий індивідуальний, міжгруповий, міжпоколінний діалог і визначається як необхідна стратегічно-перспективна, громадянсько-виховна ціль. Головним принципом сімейно-дозвіллевого етнотеатру є увага до потреб людини, як неповторної та унікальної; критеріями її неповторності є самовизначальна творчість, уміння спілкуватись (говорити і слухати).

Сьогочасні умови міжкультурних процесів, соціально-культурного та політично-економічного прогресу вимагають серйозної уваги до міжлюдських гуманістичних цінностей. З цими пріоритетами мають бути розв'язані проблеми, що стосуються самоконтролю, самокритики, гуманного виховання, особливо технічних спеціалістів, педагогів, юристів, лікарів, що дотичні до соціальних проблем людства та мають бути озброєні глибокими фундаментально-людяними знаннями з орієнтацією на практично-культурологічну підготовку у якості до здатності бути відповідальними за долю планети, а також самостійними у виборі життєвої позиції; педагогічні та соціальні працівники тут мають реалізувати ключову ланку: участь громадян у демократичній співпраці. Театральна співпраця сприяє виробленню рішень впливу на поведінку кожного, попереджає, що самозалюбовання, зверхня самовпевненість є переоцінкою власної персони та етично недопустима. Сімейний дозвіллевий етнотеатр попереджає конфліктність, безтактне намагання принизити іншого із-за матеріального чи соціального статусу, виокремлює недопустимість нестриманості у взаєминах. Смыслове навантаження сімейного дозвіллевого етнотеатру апелює до осмислення поняття “здоровий спосіб життя”, що розкривається в річищі розв'язання

проблеми управління та самоуправління поведінкою і психічною діяльністю індивідів [2; 4; 6]. Найсуттєвішим тут є практичне здійснення духовного розвитку здорової особистості, формування та утвердження своїх можливостей, сенсу життя, сприймання та створення мистецької краси як реалізації своїх вищих потреб (досягнення досконалості, гармонійні стосунки з довкіллям, взаєморозуміння). Етнотеатральна культура – основа осмислення себе на рівні різних соціальних ролей, що дуже важливо в роботі літніх таборів. Через механізми сімейного етнотеатру конкретизується психологічний клімат роду, сім'ї, вулиці, неформальної групи (у фактах позитивного чи негативного самопочуття, наявності чи відсутності агресії), тут також корелюється культурно-духовний поступ і розвиток етносу (наявність толерантного ставлення до світу).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А.А. Сім'я в психологічній консультації/ А. Бодалев, В. Столин. — М. :Педагогіка, 1989. — 208 с.
2. Бистрицький Е.К. Феномен личности: мировоззрение культура, битие / Е.К. Бистрицкий. — К. : Наукова, думка, 1991. — 200 с.
3. Виготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Виготский. — М. : .Педагогика-Пресс, 1996. — 536 с.
4. Гайдученко Ю.О. Роль етнічних традицій у сімейному вихованні / Ю.О. Гайдученко // Науковий вісник мелітопольського ДПУ : Серія педагогіка. — 2001. — № 6. — С. 306–314.
5. Євтух М. Правові основи української педагогіки / М. Євтух, С. Стефанюк. — Одеса : ОНАЗ ім.О.Повова, 2011. — 301 с.
6. Лесгафт П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П.Ф. Лесгафт. — М. :Педагогика, 1991. — 176 с.
7. Стефанюк С.К. Фактори соціалізації й валеологізації / С.К. Стефанюк. — Х.: Крок, 2000. — С. 41—47.
8. Стефанюк С.К. На допомогу вчителям народознавства, керівникам фольклорних театрів / С.К. Стефанюк. — К. :ВІПОЛ, 1995. — 123 с..
9. Стефанюк С.К. Українське народознавство / С.К. Стефанюк. — Х. :ББН, 2003. — 264 с.
10. Стефанюк С.К. Основи козацької педагогіки / С.К. Стефанюк, Н.А. Бугаець. — Х. :Кроссруд, 2010. — 401 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОЛОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Многие мыслители издавна задумывались над вопросом: почему люди различаются по признакам пола? Самой первой была мифологическая точка зрения, согласно которой разделение людей на мужчин и женщин произошло по мудрому решению богов. О мужском и женском началах – ин и янь – говорит китайская философия. Отдельные аспекты этой проблемы затронуты в индийской мифологии и философии, а также в древнегреческой и римской философии. В настоящее время ею занимается биология, психология, социология. Не оставляет без внимания философия. Несмотря на то, что вопрос о мужском и женском началах поставлен много столетий назад, здесь нет еще полной ясности, он нуждается в дополнительных исследованиях.

В современной психологии выделяются два основных подхода, обосновывающих разделение полов: половой диморфизм и половой символизм. Согласно первому, половая дифференциация – универсальный биологический процесс, а культура только оформляет и осмысливает его с теми или иными вариациями. Вторая точка зрения, ставшая достаточно влиятельной в последние десятилетия, утверждает, что пол – это социальный конструкт и никакие факты анатомии и физиологии человека сами по себе не имеют непосредственных социальных значений или институциональных последствий.

Одной из разновидностей первого подхода (половой диморфизм) являются теория функционализма, или теории «взаимодополнительности полов» мужчин и женщин. Сторонники этой теории высказывают мысль о позитивной функции дифференциации половых ролей. Они считают, что в современной семье супруги выполняют две различные роли: инструментальную и экспрессивную. Инструментальная роль состоит в поддержании связи между семьей и внешним миром. Это, главным образом, –

работа и обеспечение семьи денежными средствами. Данная роль связана с задачами, имеющими стратегические цели, и отражает связи между семьей и другими социальными институтами. Экспрессивная роль проявляется в установлении гармонии и внутреннего эмоционального климата семьи, она связана в первую очередь с заботой о детях и выполнением домашних дел. На основе обозначенных ролей происходит распределение обязанностей между супругами.

Однако изучение поведения и культуры различных, в т.ч. и первобытных, народов опровергают ту позицию, что мужчины и женщины якобы «от природы» созданы для строго определенных ролей [см. 5].

Как показывает исследования психологов, первичная полоролевая идентичность, осознание своей половой принадлежности, формируется у ребенка к полутора годам, и становится наиболее устойчивым, стержневым элементом его самосознания. В подростковом возрасте гормональные сдвиги вызывают новые переживания, связанные с гендерной идентичностью и гендерными ролями и формируют соответствующее поведение. В это время конкретизируются и закрепляются представления о содержании и исполнении гендерных ролей [см. 3].

Существует несколько теорий, объясняющих процесс усвоения гендерной роли. Основными среди них являются: 1) психоаналитическая теория; 2) теория социального научения; и 3) теория когнитивного развития [см.1]. Данные теории не исключают друг друга, а скорее направлены на исследование различных аспектов полоролевой социализации.

Одной из интересных современных концепций является так называемая «новая психология пола» [см.4]. Согласно этой концепции, биологический пол (хромосомный и гормональный), выступает лишь возможностью определять потенциальное поведение человека. Более важным представляется пол психологический и социальный, который усваивается в течение жизни и на формирование которого оказывают влияние этические, расовые, национальные и иные вариации половых ролей и соответствующие им социальные ожидания.

Маскулинность и фемининность – это нормативные представления о соматических, психологических и поведенческих свойствах, характерных для мужчин и женщин. Обыденное сознание склонно абсолютизировать психофизиологические и социальные различия полов. Долгое время маскулинные и фемининные черты считались взаимоисключающими, а всякое отступление от норматива воспринималось как патология. Сегодня признается ошибочным мнение, что мужчины и женщины являются абсолютно разными не только в анатомо-морфологическом, но и в психологическом плане, поэтому и в социальной жизни они должны выполнять разные роли и функции. Результаты психологических исследований убедительно показывают, что *мужчины и женщины как личности практически не различаются*, а те незначительные различия, которые существуют, сформировались под воздействием конкретных условий полоролевой социализации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Введение в психологию [Электронный ресурс] / Р.Л. Аткинсон, Р.С. Аткинсон, Э.Е. Смит, Д.Дж. Бем, С. Нолен-Хоэксема. — Режим доступа : http://www.psychologos.ru/articles/view/teoriya_genderynyh_shem_sandry_bem_vvp
2. Бем С. Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов [Электронный ресурс] / Сандра Бем. — Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-393766.html?page=14>
3. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. — СПб. : ПраймЕВРОЗНАК, 2004. — 496 с.
4. Лорбер Дж., Фаррелл С. Принципы гендерного конструирования / Дж. Лорбер, С. Фаррелл // Хрестоматия феминистских текстов. Переводы. / [под ред. Е. Здравомысловой и А. Темкиной]. — СПб. : Дмитрий Буланин, 2000. — 543 с.
5. Мид М. Взросление на Самоа [Электронный ресурс] / Маргарет Мид. — Режим доступа : http://www.psychol-ok.ru/lib/mead/vns/vns_02.html
6. Петрова Р.Г. Гендерология и феминология / Р.Г. Петрова. — М. : Владос, 2006. — 234 с.

Н.В. Шелковая

Харьковский национальный педагогический
университет им. Г.С. Сковороды

КОНЦЕПЦИЯ «БЕДНОЙ РЕЛИГИИ» М. ЭПШТЕЙНА

1. «Бедная религия» – это освобождение от «шелухи», прикрывающей сердце-вину религии – *непосредственную* связь с Богом, освобождение от «богатых риз» в виде храмов, культов и т.д., когда человек встречается с Богом

не в «доме Бога» – каком-то помещении, храме, а в своем сердце. Встреча сердца человека и Сердца Бога. «Просто вера. Просто в Бога. Бедная религия – это религия без дальнейших определений, столь же прямо и цельно предстоящая Иному, как неделимо Оно Само» [1, с. 30]. Именно *такой* религии посвящена книга М. Эпштейна «Религия после атеизма. Новые возможности теологии». «Бедная религия» – это не просто «продукт» массового атеизма, а «росток», выросший из Пустоты и опустошенности души человеческой воинствующим атеизмом и беспределом клерикализма.

2. При этом люди, которые считают себя атеистами, желая лишь всегда, во всех жизненных обстоятельствах сохранять свою чело-вечность, помогать другим, не «говорить о высоких материях», а что-то делать реальное для конкретных людей, своего общества, своей страны, своей Родины и, наконец, для человечества, по сути, являются со-творцами Бога, сами не подозревая об этом. Осмысление этого феномена приводит Эпштейна к мысли о том, что европейская религиозность «все более утрачивает свое господство в сознании, чтобы заново обрести его в глубине подсознательного» [2, с. 381].

3. Религия как социальный институт, как Церковь. Религиозна ли сама Церковь? Не отрицает ли Церковь суть религии как *непосредственную связь с Богом*? Не является ли «помощь» Богу в лице Церкви, наставляющей мирян на путь истинный, подменой сакрального владычества мирской властью и проявлением недоверия Богу, неверия в то, что Он сам способен править этим миром? Чему и кому поклоняется Церковь, возводя храмы, один роскошнее и богаче другого? Нужны ли Богу *такие* храмы? Отвечает ли сущности религии существование и всё большее распространение «религархии» (М. Эпштейн), сращивающей церковную высшую иерархию с государственной? Не являются ли теократия и атеизм двумя сторонами одной медали, «атеократией» (М. Эпштейн)? Более того, не является ли часто Церковь в роли Антихриста, т.е. той, кто все фарисейски преклоняется перед Христом, а, по сути, заменяет собою Его?

4. При этом трудно не заметить сходства одного из кругов ада, описанного Д. Андреевым в его «Розе мира» с современным обществом, его культурой и мироотношением. Антропоцентризм, царящий в современном западном обществе, является ничем иным как «эпохой Антихриста», в которой человек возомнил себя Богом, «убил Бога» и поставил себя вместо Него. Но убиение в себе Бого-подобия приводит к тому, что Антихристо-подобный человек, уничтожает сам себя...

5. Для связи с Богом, чувствовании Его в своем сердце не обязательно воцерковливание. Творца можно увидеть через Его творения. «Бог не во всем, но в каждом, в *каждости* всех вещей» [2, с. 403]. «Дерево, озеро, облака, радуга – все они могут божествовать, т.е. передавать потоки божественной энергии, *если мы способны их воспринимать* (курсив мой – Н.Ш.)» [2, с. 370]. Вот эта способность воспринимать потоки божественной энергии во всем и есть, на мой взгляд, и тут я полностью согласна с М. Эпштейном, один из главных признаков *встречи* человека с Богом.

6. Очень важно обращение Эпштейном особого внимания на характер «разговора с Богом» в «бедной религии»: не «о Боге», а «с Богом». «Бедная религия не имеет никаких слов, кроме житейских, человеческих, но зато ей внятно присутствие *Божьего слуха*. Перед лицом этого слуха нельзя говорить о Боге, но только Богу (курсив мой – Н.Ш.)» [3, с. 163] Разговор «о» – это разговор о ком-то постороннем, разговор «с» – это разговор с близким нам существом, интимный и за-душевный разговор. Я и Ты, Человек и Бог.

7. Неожданной и очень глубокой является трактовка Эпштейном понятия «теология» – Бого-Словие как «Слово Бога о самом себе» [2, с. 253]. Каждой капелькой и травинкой Бог рассказывает человеку о Себе, говорит человеку что-то очень для него важное. Но что? И здесь встает проблема знания и понимания «языка Бога». «Может быть, – размышляет Эпштейн, – Он давно уже вещает нам, но говорит на языке камней и трав, дождей и радуг <...> мы ждем речи **о** себе – но Бог беседует **с** нами обо всем на свете» [2, с. 254]. И здесь имеет место уже не догматическая теология как рассуждение **о** Боге, не

экзистенциальная теология как разговор с Богом, а *теология космопозиса* – Слово Самого Бога. Это, по выражению Эпштейна, «эксцентрическая» теология, обращенная не к Центру – Творцу, а к периферии – Его творению. Это теология, желающая понять «язык Бога», чтобы «иметь возможность слышать Его голос» [2, с. 254], обрести способность не только смотреть и слушать то, что происходит в мире, но и видеть и слышать, а, значит, и понимать сказанное человеку Богом.

8. И это понимание Богом сказанного рождает особое мировосприятие и мироотношение к суетному миру сему. В своем анализе «Екклесиаста» Эпштейн подчеркивает, что несмотря на то, что «всё суета сует», надо не скорбеть, а *уметь радоваться* тому, что дает нам Бог, «*благодаря*» и вопреки отсутствию смысла, и благодаря ему» [2, с. 265]. Более того, в своем письме Томасу Альтицеру Эпштейн развивает концепцию виталистического подхода к богословию – *теовитализм* как учение о возрождении, воскресении, начале новой жизни, приходе «вновь-бытия» из небытия, «избыток бытия после его истощения и восстановления» [2, с. 395].

ЛИТЕРАТУРА

1. Эпштейн М. Бедная религия, минимальная религия / М.Эпштейн // Проектный философский словарь: Новые термины и понятия / [под ред. Г. Л. Тульчинского и М. Н. Эпштейна]. — СПб. : Алетейя, 2003. — С. 29—32.
2. Эпштейн М. Н. Религия после атеизма. Новые возможности теологии / М.Н. Эпштейн. — М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2013. — 416 с.
3. Эпштейн М. Постатеизм, или Бедная религия / М. Эпштейн // Октябрь. —1996. — № 9. — С. 158—165.

«СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ»

Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції

Відповідальний за випуск: Денисенко І.Д.

Комп'ютерна верстка: Данько Ю.А.

Підписано до друку
Формат 60х84/16
Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman
Друк цифровий
Ум. друк. арк. ____
Обл.-вид.арк. ____
Зам № 12104
Наклад 100 прим.
Ціна договірна

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди
Україна, 61002, м. Харків, вул. Артема, 29